

*Klášterní zahrady
a parky
České republiky*

Václav Šafr

Klášterní zahrady a parky

České republiky

Václav Jafr

Fotografie na obálce: Rekonstruovaná zahrada augustiniánského kláštera v České Lípě (VŠ)

Ostatní fotografie, kresby a veduty jsou staženy z webu. Z důvodu nejasností ve využívání autorských práv žádám čtenáře o to, aby tuto publikaci dále nešířili a využívali ji pouze pro vlastní potřebu.

Obsah:

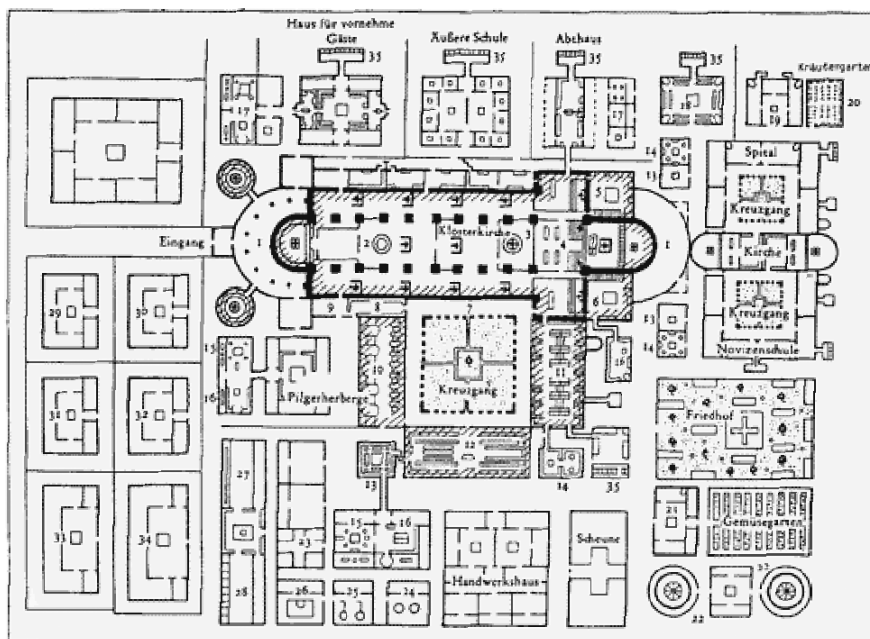
Úvod	1-2	Zahradní architekti, zahradníci, botanici	2-4
Rejstřík	4-5	Slovník věcný	5-6
Slovník řádů a kongregací	7-8	Popisy klášterních zahrad	9-76
Závěr	76	Slovník nejužívanějších synonym	77
Latinsko-český slovník	78	Literatura o kláštrech a jejich zahradách	79
Odkazy na web	79	Odkazy na dendrolog, složení zahrad	80

Úvod

Proč se vlastně zabývat klášterními zahradami? Není to anachronismus, vždyť do dnešních dnů se téměř žádná neuchovala v původní podobě. Ale právě to je důvod, který mě dráždí a zároveň vábí! Z knih o zahradním umění víme, že ve středověku byly klášterní zahrady prvními doloženými zahradními objekty na našem území. Pravda, byly to spíše zahrádky zelinářské a bylinářské, ale každá velká věc začíná z malých začátků. V kláštorech jim byla od počátku přikládána velká důležitost – po modlitbách a pobožnostech bylo zahradničení nejdůležitějším úkolem mnichů. V plnění tohoto předsevzetí zvláště vynikali benediktini a cisterciáci. Vždyť péče o „první zahradu“ - tedy Ráj - bylo dle I. knihy Mojžíšovy hlavním úkolem Adama.

Ideální podobu benediktinského kláštera se zahradou zachycuje zachovalý plán z 9.-10. století ze Saint Gallen ve Švýcarsku. Navíc se zachoval i soupis pěstovaných rostlin. Tento plán

sloužil za vzor nově zakládaným klášterům a jejich zahradám. Prostory, kde bychom zahradu ve středověkém klášteře našli, se dělily na „Rajský dvůr“, kuchyňskou zahradu, štěpnici a hřbitov. Rajský dvůr, nazývaný též „Rajskou zahradou“ býval poblíž kostela, obklopený křížovou chodbou; byl symetricky dělen s kašnou či studnou uprostřed. Okraje jednotlivých polí bývaly lemovány nízkým plůtkem stříhaných rostlin. Pěstovaly se zde léčivé byliny či květiny na výzdobu kostela. Pro tento účel se nejlépe hodily bílé

Plán kláštera v St. Gallen z roku 819

lilie, symbolizující čistotu Panny Marie, nebo bílé růže, ukazovala na P.M. jako Královnu nebes, a červená růže pak prolitou krev Ježíše Krista. Samostatné plochy mívala zelinářská zahrada, vinice, chmelnice a štěpnice, ta sloužila i jako hřbitov. Jednotlivé typy zahrad měly své specifické označení: herbarium - pro zahradu s léčivými rostlinami, giardinum - pro zahradu zásobující kuchyni, pomerium - pro ovocný sad a viridarium - pro zahradu okrasnou, sloužící oddychu a potěšení, která bývala často součástí pomeria.

Jestliže kláštery doby románské a gotické byly u nás propagátory zahradního umění, zdá se, že při zavádění nových forem zahrad (renesančních, barokních a empírových) spíše kopírovaly díla svých feudálních sousedů. V kvalitě zahrad však nezůstávaly nijak pozadu. O tom svědčí dochované plány, veduty atd., které zobrazují podobu zahrad v příslušných obdobích; na konec i zachované architektonické prvky (schodiště, balustrády, plastiky a kašny), a také ohradní zdi, které vymezují hranice původní zahrady, vypovídají hodně o jejich původním charakteru.

Často se vytýká vypalování a drancování klášterů husitům. Tedy ne, že by to nebylo pravda (husité k tomu měli hned několik důvodů: prodej odpustků a podezření ze „špionážní“ činnosti – tedy podávání zpráv nepříteli), ale z těchto ran se kláštera až na výjimky vzpamatovaly; horší to bylo s rozchvacením jejich bohatých statků, bez nichž se kláštery nebyly schopny o sebe postarat. Ostatně, husité zdaleka nebyli sami, věčně hladovým vojákům středoevropským prostorem protahujících armád nemusel nikdo napovídat, kde si mají doplnit zásoby. Například takový Matyáš

Korvín... Pokud jde o požáry, těmi trpěly kláštery možná více, než útoky zvenčí. Rozhodující ranou jak pro kláštery samotné, tak pro jejich zahrady bylo bezesporu jejich rušení josefovskou reformou koncem 18. století. I když ne všechny kláštery byly zrušeny definitivně, tento zásah je těžce poškodil. Jejich majetky byly silně okleštěny, což znamenalo těžký ekonomický úpadek. Z těchto důvodů se přebudování zahrady na anglický (nebo chceme-li, přírodně krajinářský) park dočkaly pouze některé. Mnohé kláštery sloužily novým majitelům jako podnikatelské objekty, o zahrady často nejevili valného zájmu, nebo je dokonce zastavěli výrobními objekty. Velká část zahrad tak zanikla zcela, nebo částečně. Poněkud lépe na tom byly ty objekty, které se dostaly do rukou těch šlechtických majitelů, kteří si zde zřizovali sídla. Po vzniku ČSR v roce 1918 dopadla i na dosud přežívající kláštery tvrdá rána pozemkové reformy.

Další vývoj pokračoval přes šikanu a perzekuce okupačních úřadů za II. světové války až po tragedii komunistické éry, kdy byly kláštery zavřeny an blok, nebo dokonce sloužily k internaci mnichů a jeptišek.

Teprve v šedesátých a sedmdesátých letech náš stát pochopil, jaký kulturní a historický potenciál kláštery skrývají, a alespoň o ty nejcennější se začal starat. Paradoxem současné doby je, že kláštery, které zůstaly i po roce 1989 v držení státu, jsou na tom někdy lépe, než ty navrácené řádům. Dokonce jsou v některých případech rekonstruovány partery zahrad v jejich barokní podobě, uveďme například Českou Lípu, Kadaň, Žatec... Tato situace se zlepšuje s možností čerpání financí z různých fondů EU, takže se klášterům i jejich zahradám postupně dostává odpovídající péče.

I když u nás existuje celkem slušná literatura o kláštorech jako takových, informace o jejich zahradách jsou žalostné. Liší se také případ od případu, od poměrně obsažných popisů, přes skoupé až po zcela chybějící. Pozoruhodné je, že v obsažné Encyklopedii českých (a moravských) klášterů záznamy o zahradách chybí zcela, jakoby programově. Nechápu! Zdá se, že autorům cosi důležitého a pro život v klášteře neodmyslitelného uniklo!

Níže uvedený výběr klášterů je proti skutečnosti značně zúžen. Je to dáno především absencí informací u chybějících objektů. V některých případech uvádím i lokality bez popsané zahrady – pro zajímavost objektu samého nebo jeho osudů (Dolní Kounice - Rosa coeli, Panenský Týnec, Podlažice a další). Zároveň jsem se snažil o přibližně stejný počet klášterů z jednotlivých regionů, což nebylo tak úplně snadné.

Zahradní architekti:

Anneis Josef – podle jeho návrhu byla v letech 1760-81 rozšířena zahrada v Rajhradě rozšířena na celou plochu bývalého hradiště

d'Epeé, Jean Raphael – dochoval se jeho návrh zahrady v Rajhradu z roku 1733

Hildebrand Jan Lukáš – architekt, autor projektu barokní přestavby kláštera ve Znojmě-Louce; zároveň vytvořil návrh barokní podoby zahrad

Zinner Jan Antonín (1708-63) – zahradní architekt a sochař, v roce 1759 upravil zahradu konventu františkánů v Jindřichově Hradci. V roce 1732-39 zakládal barokní zahrady v Jaroměřicích nad R., od roku 1749 byl zahradním inspektorem v Českém Krumlově. Vytvořil zde sochařskou výzdobu Kaskádové fontány a řídil veškeré kamenické práce.

Klášterní zahradníci:

Aulík Simplicius († 1682 v Bechyni) - byl zahradníkem ve Slaném

Babinský Václav* (1796-1879) – pocházel z Pokratic, kde se učil u otce zahradníkem. Po osmi letech vojny dezertoval i s plukovní pokladnou. Nejznámější český loupežník (v kramářské písni povýšen na „lotra mexického“) byl v roce 1840 odsouzen ke 20ti letům vězení. Od roku 1841 vězněn na Špilberku (nikoli v Africe), po zrušení věznice byl v roce 1855 umístěn ve Valdicích. Po svém propuštění v roce 1861 pracoval až do své smrti jako zahradník kláštera sester boromejek v Řepích u Prahy. Boromejky totiž sloužily ve Valdicích jako ošetřovatelky vězňů a byly přesunuty do Řep, kde byla v části kláštera ženská věznice. Až do své smrti pěstoval jabloně, růže a jahody, a stěžoval si na zloděje jahod...

Binner Paschalis († 1729) – byl zahradníkem v Hájku

Bisinger Antonín – od 80. let 18. století pracoval ve Znojmě-Louce. Od roku 1787 souběžně řídil výsadby stromů v bývalé jezuitské zahradě v Brně, která již rok předtím byla věnována městu jako městský park Lužánky.

Ermen Karel – v roce 1708 byl zahradníkem v Rajhradě

Ettel Pacifius († 1686) – byl zahradníkem ve Slaném

Görner Samuel – vyučený okrasný zahradník, žil jako poustevník naproti hradu Sloup v tzv. *Samuelově jeskyni*, kterou vyhloubil ve skále. Vyráběl zde brýle a dalekohledy*. Bydlel zde od roku 1718, v roce 1735 se přesunul poustevny na Skalním hradě, kde kromě výroby optiky se uplatnil i jako zahradník. V roce 1942 odešel do pražského františkánského kláštera V letech 1856-60 údajně podnikl cestu do Říma, po návratu působil na Skalickém vrchu u České Lípy, v poustevně po Antonínu Schneiderovi (z roku 1732). Odtud po několika letech odešel, aby se nastěhoval do prázdného obydlí u Příbrami. Tam byl přepaden a zabit. * v okolí Sloupu se těžil jemný pískovec na výrobu optiky

Haupter Nicolaus († 1722) – byl zahradníkem v Hájku

Hincke Josef – v roce 1795 byl zahradníkem v Rajhradě

Salutaris Kabát († 1874) – byl zahradníkem ve Slaném

Kaufmann Adjutor († 1817) – byl zahradníkem v Hájku

Keller Urbanus († 1709 v Brně) - byl zahradníkem ve Slaném

Krsik (Kosek) Liborius († 1767) – byl zahradníkem ve Slaném

Kytka Josef – v letech 1906-35 byl zahradníkem v Milevsku

Mládeček Ignác – byl zahradníkem v biskupské zahradě v Českých Budějovicích

Samuel Němec († 1941) – byl zahradníkem ve Slaném

br. Paschal – v roce 1655 založil konventní zahradu ve Slaném

Ruzička Jovita († 1720) – byl zahradníkem ve Slaném

Schuster Consalvus († 1680) – byl zahradníkem v Hájku

Stieber Aedigius († 1909) – byl zahradníkem v Hájku

Svítil Aleksander († 1888) – byl zahradníkem v Hájku

Vlasák Josef (1830-1905) – do roku 1905 byl zahradníkem v Milevsku

* je smutné, že nejvíce informací se zachovalo o práci snad polepšeného vězně. Ukazuje to na nezájem historiků o klášterní zahradní umění.

Botanické osobnosti:

Boccius, Norbert Adam (1727-1806) – po 40 let působil ve Valticích jeden z prvních botaniků na našem území, lékař a chirurg ve zdejším špitále. Do Valtic přišel v roce 1763 a společně s **bratry Josefem, Františkem a Ferdinandem Bauerovými*** (kteří ji ilustrovali) vytvořil v letech 1777-1804 dílo s názvem *Hortus botanicus (Liber regni vegetabilis retinens plantas ad vivum pictas)*,

které vyšlo ve 14ti svazcích s 2700 ilustracemi. Je to obsažné dílo světového významu. Velice se zasloužil i o rozkvět klášterní zahrady. Pro výuku byla na zahradě vysazena *Hortus viva*.

Mendel, Gregor Johann (též Řehoř Jan, 1822-84) – přírodovědec a meteorolog, na zahradě augustiniánského kláštera v Brně objevil v pokusech s křížením hrachu Zákony dědičnosti, nazvané po něm.

Bauer* Josef (1756-1830) – valdický rodák, pracoval zejména pro Lichtenštejny, u kterých se stal ředitelem galerie

Bauer* František (1757-1840) - valdický rodák, pracoval pro Dittrichsteiny v Mikulově, poté se v Anglii působil v BZ v Kew (hlavní dílo: Hortus Kewensis, or a catalogue of the plants cultivated, in the Royal-Botanic Garden at Kew. Poté jako dvorní malíř krále Jiřího III.

Bauer* Ferdinand (1760-1826) - valdický rodák, kromě práce pro valdický klášter pomáhal vídeňskému botanikovi Mikuláši Jacquinovi, poté upoutal pozornost anglického botanika Joannese Sibthorpa (1798), Roberta Browna a Josefa Bankse (1800). Ilustroval tato díla: Joannes Sibthorp: Flora graeca etc. London (1806-40), Lambert: Description of genus Pinus etc. London (1803-24), Illustrationes plantarum florum Hollandiae (1811), Lindley: Digitalium monographia, London (1821), Mikan: Delectus florum et faunae Brasiliensis, Vídeň (1820).

Rejstřík:

Bechyně	9	Konojedy	27
Borovany	9	Kostelní Vydří	28
Brno	10-11	Králíky – Hedeč	28
Broumov	12-13	Kralovice – Mariánský Týnec	28
Česká Lípa	13	Krupka – Bohosudov	29
České Budějovice	13-14	Kuks	30
Český Krumlov	15	Kutná Hora	30-31
Dačice	15	Kyjov	32
Doksany	16	Letovice	32
Dolní Kounice	17	Liběšice	32-33
Domažlice	17	Lipník nad Bečvou	33
Fulnek	18	Litoměřice	34-35
Hájek u Červeného Újezda	18-19	Litomyšl	36
Havlíčkův Brod	19	Lnáře	36
Hejnice	19-20	Mělník – Pšovka	37
Hostinné	20	Milevsko	37-38
Cheb	20	Mladá Boleslav	38
Chlum sv. Máří	21	Mnichovo Hradiště	38-39
Chomutov	21	Moravská Třebová	39
Chotěšov	22	Moravský Krumlov	39
Chrudim	22	Nová Říše	40
Jablonné v Podještědí	23	Nové Hradky	40-41
Jemnice	23	Olomouc	41-42
Jevíčko	23	Opatovice	42
Jihlava	24	Opava	42-43
Jindřichův Hradec	24-25	Opočno	43
Kadaň	25-26	Osek	43-44
Kladruby	26	Oslavany	44
Klášter Hradiště	26-27	Ostrov sv. Kiliána	45
Klatovy	27	Panenský Týnec	45

Pivoň	45-46	Teplá	62
Plasy	46	Tišnov – Předklášteří	63
Pohled	47	Třebořov – Koruna	63
Police nad Metují	47	Třebíč	64
Praha	48-54	Valdice	64
Příbram – Svatá Hora	54-55	Valtice	65
Rajhrad	55	Velehrad	65-66
Ročov	55	Votice	67-68
Roudnice	56	Vrchlabí	68
Rumburk	57	Vyšší Brod	68-69
Sázava	57-58	Zaječov	69
Slaný	58-59	Zbraslav	69-70
Sloup v Čechách	59	Zlatá Koruna	70
Stříbro	60	Znojmo	71
Svatý Jan pod Skalou	60	Žatec	72
Šternberk	61	Žďár nad Sázavou	72-73
Tachov	61	Želiv	73
		Podlažice	76

Stručný slovník věcný

abatyše	představená ženského kláštera
ambit	ochoz – křížová chodba, obíhá rajsý dvůr, do nějž se otevírá arkádami, nebo okny
apsida	oblouk, závěr basiliky
arkáda	luk, klenba, oblouk; může být i slepá
atika	nižší zděná nadstavba nad římsou, může mít různé formy: plná nebo prolamovaná zeď, či balustráda
balustráda	zábradlí složené z dřevěných, kamenných či štukových kuželek
basilika	typ vícelodní stavby (původně profánní, převzatý v raně křesťanské době) s vyšší střední částí přímo osvětlované okny. Počet lodí býval lichý, a jednotlivé lodě byly odděleny arkádami. V křesťanství byla novým prvkem příčná loď- transept, vkládaná mezi chór a hlavní loď. Na Z straně byla basilika, doplněna průčelím se 2 věžemi.
bosáž	plasticky tvarované zdivo z kvádrů, nebo z pásů; zejména v baroku
cellarium	zásobárna, umístěna zpravidla v západním křídle klausury; v baroku je míněn sklep
dormitář	společná ložnice mnichů obvykle umístěná v patře východního křídla klausury
edikula	výzdobný stavební útvar ze svislých podpor a překladů s frontonem↓
empora	vyvýšená tribuna v chámech v z. části nad boční lodí, nebo nad bočními kaplemi (b)
eremita	1. poustevník 2. člen přísného řádu s izolovaným způsobem života
fortna	brána, například do klausury
fronton	trojúhelný nebo segmentový útvar nad oknem, výklenkem, nebo nad portálem, vždy tvoří součást edikuly
granarium	budova pro uskladnění obilí, sýpka
grotta	jeskyně, v architektuře umělá j., nebo dotvořená
chór	presbyterium, kněžiště, východní část chrámu určená pro kněžstvo
kapitulní síň	místnost, kde se schází společenství konventu k důležitým rozhodnutím
karmel	klášter bosých karmelitánek
karner	márnice, kostnice
kartouza	klášter kartuziánů
klášter	soubor objektů, který po dlouhém vývoji získaly podobu benediktinské klausury, a ve středověku i jiných řádů nebo kongregací

klausura	původně uzavřený okrsek; obydlí členů konventu↓, uzavřené laické veřejnosti
kolej	domy některých řádů
komenda	konvent rytířských řádů – často bývala opevněná, podobná hradu
komtur	představený komendy
konsola	nosný kamenný prvek vystupující ze zdi
konvent	řádové osazenstvo jednoho kláštera, nebo budova, kterou osazenstvo obývá
konvikt	společné žití; budova sloužící k ubytování a stravování studentů klášterních škol
kruchta, kúr	hudební tribuna u západního průčelí kostela pro zpěváky
krypta	podzemní prostor, uplatňovaný především v r. době, pod V. nebo Z. závěrem chrámu
křížová chodba	– viz ambit
kvadratura	čtvercová stavba – viz ambit
lavatorium	koupelna, lázeň
opat	představený kláštera
oratorium	modlitebna
parlatorium	hovorna, sloužila k hovorům mezi členem konventu a jeho představeným, většinou ve východním křídle klausury
portál	brána, často výtvarně zdůrazněný vchod
prampouch	vzpěrný prvek mezi dvěma stavbami tvořený klenutím
prelatura	sídlo vysokého církevního hodnostáře
presbyterium	presbytář, chór↑
probošt	1. představený samostatného řádového domu, 2. hodnostář podřízený opatovi, 3. představený špitálu nebo významného kostela
převor	1. zástupce opata v konventu 2. bývá ale zároveň představený opatovi podřízeného filiálního domu, 3. představený konventu duchovních u rytířských řádů. 4. titul představeného u samostatného domu (u kartuziánů, karmelitánů, dominikánů a j.)
přípora	vertikální architektonický článek, vystupující ze stěny a podpírající klenební žebro
putti	vyobrazení nahých dětských postaviček (zpravidla baroko)
rajský dvůr	prostor vymezený ambitem v rámci klausury. Bývá v něm umístěna studna, kašna a j. od slova osvěžit, občerstvit; společná konventní jídelna, zpravidla v jižním křídle
refektář	ředitel – představený v čele řádové koleje
rektor	vlastní sídlo církevního hodnostáře, ale i povinnost zdržovat se v místě svého úřadu
rezidence	část stavby vystupující nejvíce o tři okenní osy z líce průčelí v celé jeho výšce
risalit	mušlička - základní prvek rokoka, z počátku 18. stol. ve Francii, u nás ve 40.-60. letech 18. stol. Ornamentální motiv ve tvaru rozbité mušle, tvořící plaménky.
rokaj	leť
sala terrena	přízemní sál, začleněný buď do většího celku, nebo samostatná stavba, do zahrady je zpravidla otevřen arkádami; sloužila jako vstup do zahrady.
seminář	1. stromová školka, štěpnice; 2. instituce určená k výchově nových duchovních
scriptorium	klášterní písařská dílna, kde se opisovaly a zdobily rukopisy
superior	představený některých menších řeholních domů
špitál	1. budova sloužící k ubytování poutníků; 2. charitativní zařízení
terakota	pálená hlína, v architektuře využívána k prefabrikovaným detailům: dlažeb; obkladů; nosným prvkům: žeber, konsol, zdobných prvků: plastik, váz atd.
transept	příčná loď kostela
veduta	pohled na město nebo na výsek krajiny s architekturou
vestiarium	místnost v klášteře, kde byly ukládány šaty řeholníků, zprav. bývala v patře j. křídla
vitraj	malba na skle pro barevná mozaiková okna; sklo bylo upevňováno olověnými plátky
žebro	kamenný nebo terakotový architektonický detail usazovaný do kleneb jako nosný prvek

Slovník řádů a kongregací

Přiznám se bez mučení, že se v tom množství různých mnišských řádů neorientuji. Podle jména jsou mi asi nejsympatičtější „bosí karmelitáni“, u jejichž kláštera si vyřizovali účty Tři mušketýři (kteří ostatně byli čtyři) se stráží páně kardinála. Abych upřesnil vymezení tohoto slovníku, zabývá se pouze řády, které měly vliv na uspořádání zahrad v jejich historické podobě; až na výjimky tedy jmenuji řády vzniklé před josefínskými reformami, a také nepopisuji řády ženské, které jsou pouhými odnožemi řádů mužských.

augustiniáni kanovníci – podnět k založení řehole dala lateránská synoda v roce 1059. Za duchovního vůdce je považován s. Augustin (354-430), který jako biskup vedl klérus ke společnému životu (*vita communis*). Skládají slib poslušnosti, čistoty a chudoby, těžiště jejich činnosti leží především v duchovní správě.

augustiniáni bosí – vznikl reformou augustiniánů poustevníků v roce 1533, ale osamostatnil se až v roce 1601-02. Španělská a zvláště portugalská větev řádu měly velice přísná ustanovení (v Portugalsku například neměli členové řádu jíst vařená jídla a byli odkázáni pouze na chléb, ovoce, oleje a vína). Naše akonie patřili do provincie italské, která neměla tak přísná pravidla.

augustiniáni obutí – vznikl v roce 1256 z několika poustevnických kongregací. Vzhledem k častému působení řádu ve městech se počítají mezi řády žebravé. Nápadní jsou oblečením: černý hábit s dlouhou kapucí a koženým řemenem. Paradoxně je nejznámějším členem řádu Martin Luther (1483-1546).

benediktini – založen sv. Benediktem z Nursie (asi 480 - asi 547). Zásady soužití formuloval v 73 člancích ze všech oblastí mnišského života. Vyšel přitom z poznatků západního i východního mnišství a již existujících kodexů. Benediktova představa vycházela z koordinovaného a do detailu organizovaného života konventu, připomínajícího Boží dílnu a cílem všeho snažení ustavičná služba Bohu. Ve svých důsledcích to znamenalo spojení fyzické práce a modlitby (*ora et labora*) v mnišském životě, uskutečňovaném v okruhu kláštera (*stabilis loci*). Závažným principem byla osobní chudoba mnichů (*pauperitas sancta*).

cisterciáci – vznikli v roce 1098 založením kláštera v burgundském Cîteaux (Cistercium). V podstatě jde o reformované benediktiny, snažící se o důsledné dodržování původní řehole s důrazem na těžkou manuální práci.

dominikáni – vznikl v roce 1215, kdy jej založil Domingo de Guzmán jako reakci na dosud neúspěšný boj s albígenskými kacíři z jižní Francie, do něhož chtěl zapojit teologicky vzdělané kazatele. Po způsobu menších bratří přijali na kapitule v Bologni roku 1220 zásadu osobní apoštolské chudoby členů. Patří k žebravým řádům, a jejich hlavním posláním je kazatelská, misijní, ale také vědecká činnost. Neslavně se ovšem proslavili od roku 1233 jako představitelé inkvizice.

dominikánky – ještě před vznikem jejich mužského protějšku založil Dominik v roce 1026 v Prouille, poblíž jihofrancouzského Carcassonne společenství devíti původně katarských žen, které předtím přivedl ke konverzi na katolictví. Toto společenství bylo prazákadem pozdějšího řádu dominikánek, který dodržoval přísnou klauzuru; život v klášteře byl vyplněn chórovými modlitbami a manuální prací.

františkáni – vznikl postupným osamostatněním a sjednocením přísnějších denominací řádu menších bratří sv. Františka, které se zavázaly přísné chudobě a poustevnickému způsobu života po vzoru zakladatele řádu. Nejvýznamnějšími reformátory byli Bernardin ze Sieny a Jan Kapistrán, známý i z působení v Čechách v pohusitské době.

jezuité – tovaryšstvo Ježíšovo – založeno v roce 1534 Ignácem z Loyoly. Původně voják a šlechtic, začal po těžkém zranění žít jako poustevník. V roce 1528 odešel studovat do Paříže, kde spolu se šesti druhy založil nový řád. Svůj program opírali o duchovní cvičení (*exercicie*), kázání a výuku ve školách. V Evropě je řád známý svou protireformační činností, která si v první fázi nezdala s prací inkvizice.

johaniti – maltézští rytíři – počátky jsou spojeny s bratrstvem italských kupců z Amalfi, působících od poloviny 11. století v Jeruzalémě. Po dobytí Jeruzaléma křižáky v roce 1099 se odstěpil špitál u sv. Jana vedený představeným Gerardem. Postupně nabývala na významu jeho rytířská složka, po dobytí Jeruzaléma muslimy se přesunuli do Akry, dále na Kypr, Rhodos a posléze na Maltu. Řídí se řeholí sv. Augustina.

kapucíni – řád menších bratří kapucínů – vyčlenili se z františkánského řádu brzy po papežské bule z roku 1517. Sledují nejpřísnější zásady sv. Františka z Assisi, papežem byla jeho konstituce schválena v roce 1529. Posláním řádu, který se chudobou a prostotou nejvíce přiblížil nejchudším vrstvám, je kázání evangelia, duchovní správa, starost o chudé a nemocné a také misie.

karmelitáni obutí – řád bratří blahoslavené Marie Karmelské – předchůdcem řádu bylo poustevnické bratrstvo založené ve 2. polovině 12. století na hoře Karmelu v Palestině sv. Bertholdem z Limoges. Po roce 1238 byli řeholníci nuceni přesídlit do Evropy, kde se šířili v městském prostředí, a přidali se tak k žebravým řádům, věnujícím se převážně lidové pastorači. Bulou z roku 1247 papež Inocenc IV. zmínil původní poustevnické rysy řehole.

karmelitáni bosí – řád bosých bratří P. Marie z hory Karmel – řád vznikl reformací předchozího řádu, kterou provedla ve Španělsku sv. Terezie z Ávily (1515-1591) a pro mužskou větev rozšířil sv. Jan z Kříže (1542-1591). Osamostanění potvrdil v roce 1593 papež Klemens VIII. Zpřísnění znamenalo především návrat k původnímu smyslu poustevnictví – přísnější klausuru, mlčenlivost, dlouhé posty a více fyzické práce.

kartuziáni – reformní řád slučující prvky benediktinských odnoží vznikl z popudu kanovníka Bruna, působícího v Remeši. V roce 1084 založil v nepřístupném masivu poblíž Chartreuse (Cartusium) se šesti druhy poblíž Grenoble klášter. Bruno neplánoval založit nový řád, pravidla řádu byly stanoveny až pátým převorem Velké Kartouzy – Guidem I. a papežem schváleny v letech 1143 a 1176. Řád se řídí zostřenou řeholí sv. Benedikta, a je zaměřen na konplentaci (nejvyšší stupeň modlitby), život v odloučení, se zachováním věčného mlčení, přísný půst s vyloučením masa a omezením vajec a mléčných výrobků. Zabývali se především studiem a apoštolátu psaného slova. Veřejná kázání měli zakázána.

klarisky – v roce 1212 přijal sv. František do svého řádu P. Kláru (1194-1253) pocházející ze vznešené asijské rodiny. Ta roku 1215 přijala titul abatyše první komunity sester. Samotná řehole sv. Kláry byla schválena těsně před smrtí autorky roku 1253 papežem Inocencem IV.

milosrdní bratři – vyvinul se z bratrstva shromážděného kolem nemocnice, založené roku 1537 v Granadě sv. Janem z Boha (1495-1550). Původně laické bratrstvo převzalo roku 1572 regule sv. Augustina a bylo potvrzeno papežem v roce 1586. Upravená konstituce byla v roce 1617 a 1624 rozšířena o mendikantská privilegia, umožňující vybírání almužen. Posláním řádu byla péče o nemocné a součástí jejich konventů je vždy nemocnice včetně lékárny. K naplnění tohoto poslání byli vzděláváni buď jako ošetřovatelé, v případě lékařů bylo nutno absolvovat universitu.

minoriti – řád menších bratří konventuálů – zakladatelem byl syn bohatého obchodníka se sukem v umbrijském Assisi Jan Bernadone (1181/52-1226), podle francouzské matky zvaný František. V letech 1206-07 se vzdal veškerého majetku a posléze začal hlásat pokání. Kolem něj shromáždilo bratrstvo, které získalo roku 1210 se ústní svolení papeže Inocence III. Žili v chudobě a živili se vlastní prací a žebroutou jako způsob sebezapření. Odmítali ale přijímat almužnu v penězích. Důraz byl kladen na kazatelskou činnost a poslušnost prokazovanou místním kněžím. Vyskytovaly se snahy o život v poustevnách, ale nepřevažovaly. Na druhou stranu již v počátcích kapitula vysílala misioáře i do severní Afriky.

piaristé – řád zbožných škol – vznik podnítil aragonský šlechtic Josef Kalasánský (1556/57-1648), který založil roku 1597 na faře u sv. Doroty v Římě bezplatnou školu pro chudé děti. Vzniklo zde sdružení řeholních kleriků, jako kongregace s jednoduchými sliby bylo uznáno papežem roku 1621.

premonstráti – vznikl roku 1120 a schválil jej roku 1126 papež Honorius III. První konvent byl založen pro zakladatele řádu Norberta z Gennepu v Prémontré u Laonu. Ten zde shromáždil 40 kleriků a laiků, se kterými přijali řeholí sv. Augustina a složili slib chudoby a poslušnosti. Praktikovali způsob odříkavého života po způsobu apoštolů, který spočíval mimo jiné v odvrácení od světa, fyzické práci a také se zabývali duchovní správou. Ideou řehole bylo dosažení dokonalosti individua žijícího v komunitě se zdůraznění lásky k bližnímu. Obecné předpisy byly zpřísněny zákazem mluvení, fyzickou prací a odmítáním masa.

redemptoristi – kongregace Nejsvětějšího Vykupitele – vznikl v roce 1732 v malém horském místě Scale u Amalfi zásluhou sv. Alfonsa Marii di Liguori. Smyslem kongregace bylo vytvořit sdružení kleriků, kteří by usilovali o spásu nejchudšího venkovského a opuštěného městského lidu. Zakladatel byl také autorem díla *Theologia moralis* (Mravověda), a spisu *Homo apostolicus*, pomůcky pro zpovědníky.

serviti – řád služebníků P. Marie – založen v roce 1233 ve Florencii a chválen papežem Inocencem IV. v roce 1249. Vznikl jako sdružení sedmi vážených florentských měšťanů k povznesení kultu P. Marie. Později přesídlili na horu Senario (Montesenario), kde je také pohřbeno všech sedm zakladatelů.

Aby nedošlo k omylu: nechci vstoupit do žádného kláštera, a tento soupis tedy nemá sloužit případnému výběrovému řízení.

Kláštevní zahrady – popisy:

Bechyně (TA) – bývalý konvent minoritů a posléze františkánů u kostela Nanebevzetí P. Marie – dle tradice vznikl klášter minoritů v roce 1281 na vysokém skalnatém ostrohu nad Lužnicí. Za husitských válek byl vyvrácen, obnoven františkány až roku 1491 a ihned začali stavět kostel a o deset let později konvent. Klášter byl vyplněn i během stavovského povstání, ale brzy byl opraven. Klášter byl zrušen v roce 1950 – největší část zahrady se rozprostírá severně

Klášter Bechyně od východu

od kláštera na výměře asi 1,5 ha. Původně zde byla užitková zahrada, je více než pravděpodobné, že se zde pěstovaly polní kultury. Pod klášterem se na svazích k Lužnici nacházejí dvě terasovité zahrady: na JZ lze najít zachovalé terasy a na JV, kde se terasy rozpadají a jsou nefunkční. Právě na JV a JZ svazích a terasách se pěstovaly léčivé byliny, koření, zelenina a také ovocné dřeviny. Bývala zde 12,5 metrů hluboká studna, minimálně od 19. století skleník (v roce 1883 byl přestavěn a připojen k němu zahradní domek) a také pětiboký dřevěný altán. Posledním

zahradním prostorem je Rajský dvůr s prostou novodobou úpravou: je zatravněn, uprostřed vysazena jablona (odrůda Panenské), v rozích jsou vysazeny pnoucí keře: *Jasminum nudiflorum*, *Hydrangea petiolaris*, *Parthenocissus tricuspidata* a *Hedera helix*. Bývalá užitková zahrada byla v 70. letech 20. století upravena: hospodářské budovy byly odstraněny, na jejich místě vznikla zadlážděná plocha, a nad sklepem postavena pergola. Plocha zahrady byla upravena do podoby městského parku s rozlehlým trávníkem a okružní cestou, kterou po vnější straně lemují vysazené dřeviny, především jehličnany: *Abies* sp., *Juniperus* sp., *Pinus nigra*, *Tsuga canadensis*. Ve výběžku vyhlídkové plošiny vznikla fontána (dnes nefunkční). JZ terasy jsou upraveny jednoduše – osety trávou a porostem stromů *Aesculus hippocastaneum* a *Tilia cordata*, poblíž hrobky skupina *Thuja occidentalis*. Dlužno dodat, že současný stav zahrady (či spíše běžného městského parku) se původní klášterní zahradě v ničem nepodobá., a nezdá se, že by někdo z kompetentních činitelů města měl zájem na nápravě.

Poznámka: asi 0,5 km S od kláštera se nacházela velká zahrada o rozloze 5,5ha neznámého účelu, jejíž větší část byla pravidelně členěna. Uprostřed SZ strany, která byla lemována alejí ležela budova o půdorysu ve tvaru „U“, od ní vybíhala cesta tvořící osu zahrady.

Borovany (CB) – bývalé proboštství augustiniánů kanovníků u kostela Navštívení P. Marie – založen roku 1460, kostel poprvé zmiňovaný v roce 1339, byl přestavěn a posvěcen v roce 1464, konvent s ambitem byl dokončen o dva roky později. Po moru v roce 1557 konvent prakticky zanikl, a obnoven byl až v roce 1630, obnova budov trvala do roku 1651. Barokní přestavbou klášter prošel v letech 1738-74, ale v roce 1785 byl zrušen a přestavěn na zámek. V roce 1940 byl prodán městu, které zde zřídilo Základní školu. Ta zde sídlila do roku 1997, v letech 2008-10 prošla prelatura revitalizací a bylo zde umístěno infocentrum, městská knihovna, společenské prostory, muzeum a lapidárium barokních soch – podobně jako v jiných případech se původní zahrada nedochovala, je však o ní známo, že křížícími se cestami byla rozdělena na pravidelné boskety, ve kterých byly umístěny: štěpnice, školka a okrasná zahrada. Tento stav zůstal zachován prakticky do poloviny 19. století, kdy byly boskety a pravidelný charakter zrušen, a na místě zahrady byl zbudován volně řešený zámecký park zdůrazněný altánem. Poblíž zámku vznikla farní zahrada a v sousedství hospodářského dvora ovocný sad. Později byl park využíván jako školní zahrada. Z dob zámeckého parku se zachovaly tyto zajímavější dřeviny: *Chamaecyparis lawsoniana* 'Alumii', *Thuja occidentalis* 'Ericoides', *Taxus baccata*; památné

stromořadí až 200 let starých *Tilia cordata*, *Corylus colurna*, *Morus nigra*, pozoruhodně urostlý *Cornus mas*, *Rhodotypus scandens*, *Rubus odoratus*, *Staphylea pinnata*, *Syringa x chinensis*. /KH
V rámci rekonstrukce budov byla také obnovena Rajská zahrada s kašnou uprostřed, rekonstruován byl i park.

Brno – zahrada augustiniánského kláštera – byl založen jako klášter cisterciáků v roce 1323. Gotický chrám Nanebevzetí Panny Marie. Za husitských válek v roce 1428 byl vypálen a zpusťošen, znovu v roce 1467. Poškozen byl i za 30tileté války, poté upravován. V roce 1782 byl zrušen a v roce 1783 sem byli přemístěni augustiniánští poustevníci – ze středověku je

známá Rajská zahrada, prostor je zachován, ale nebyla obnovena. V roce 1645 se hovoří o klášterních zahradách, které zanikly kuriozním způsobem: byly zrušeny v důsledku stavby nové městské fortifikace. V letech 1731-50 byl přestavěn klášter a konvent včetně zahrad se rozšířil na plochu I.bastionu. Po roce 1783 byla v západní části zahrady vybudována

Winkler: Brno – chrám Augustiniánský

terasa s barokním pavilónem, přístupná po širokém schodišti; na terasu navazuje další schodiště a okružní cesta po horním obvodu zahrady podél obvodní zdi s vnitřní arkaturou (snad středověkého původu). Tuto zahradu potvrzuje zpráva z roku 1817, kde se hovoří o tom, že celý I.bastion měl podobu pravidelné barokní zahrady. Nicméně Stabilmí katastr již zobrazuje zahradu v podobě přírodně krajinářského parku. V letech 1831-34 byla kláštere pro veřejnost otevřena I. brněnská **Botanická zahrada**. Založil ji Rudolf Rohrer (1804-39), majitel tiskárny a zkušený florista v místech pozdější Mendelovy zahrady. V týdeníku *Mittlelungen* zveřejňoval seznam právě kvetoucích rostlin. Ve druhé polovině 19. století zde působil zakladatel genetiky, **Gregor Mendel**. V té době byl postaven v zahradě litinový skleník, včelín a pokusná zahrádka. Nevelká, asi 2 ha zahrada byla v 70. letech 20. století obnovena v přírodně krajinářském slohu Ivarem Otrubou, západní nádvoří podle návrhu Zdeňka Horsáka. Hlavní, tj. západní část zahrady dominuje mohutný *Platanus x hispanica*, v jižní soukromé části kláštera **nejstarší a nejmohutnější *Ginkgo biloba* v ČR**, a možná v celé střední Evropě (220 let, obv. 420 cm, v. 27m).

Brno – zaniklý konvent dominikánek u kostela sv. Anny byl založen v roce 1312, když jim král Jan Lucemburský věnoval tzv. Královskou zahradu (dvůr s věží, sad a zahradu). Rozlehlý areál obepínal tři nádvoří, ve druhé polovině 17. století byl přestavěn barokně. Po zrušení v roce 1782 byl přestavěn na všeobecnou nemocnici – součástí areálu kláštera, jak již bylo řečeno rozlehlá zahrada. Ta byla v době baroka rozšířena a přebudována v barokním slohu. Ještě v polovině 19. století, kdy zde již dlouho byla nemocnice, si udržovala pravidelnou kompozici s několika na sebe navazujícími parterry. Koncem 18.století patrně patřila mezi největší historické zahrady v Brně.

Brno – zahrada kapucínského kláštera – založen v letech 1648-51, další úpravy v polovině 18. století – již v době založení kláštera byla založena velká zahrada, byla však stísněna při městských hradbách a neměla rozlohu ani půl ha. Svažité terén Petrova si vynutil členění zahrady terasami, které původně sloužily jako vinice, pak jako užitková zahrada. O jejich dalším vývoji toho moc známo není, pouze snad to, že zahrady byly rozšířeny a upraveny v polovině 18. století, a dnešní rozlohy dosáhly v první polovině 19. století. V 60. letech 20. století při rekonstrukci sousedního Biskupského dvora v areálu Moravského muzea, byly zahrady přičleněny k muzeu. Tehdy byly na

základě projektu Kamila Fuchse, Josefa Němce a Jaroslava Šubra rozčleněny do tří teras s formální úpravou parteru a fontánou jako společenského prostoru a geologickou expozicí na nejvyšší terase. Nádvoří kláštera bylo upraveno rovněž s formální dispozicí a kamennou kašnou v roce 1967 Jaroslavem Šubrem (kašna dle Zvěřinova návrhu). Zahrada otevřela pohled na katedrálu sv. Petra a Pavla, největší dominantu prostoru na Petrově. Na nejvyšší terase byl v roce 1995 vztyčen kamenný kříž Jana Šimka jako vzpomínku na básníka Jana Zahradníčka. Popravdě řečeno s tou rekonstrukcí nebyla asi vše tak, jak být mělo, neboť terasy brzy začaly praskat. Proto je museli kapucíni, kterým byl klášter vrácen, po roce 1990 z bezpečnostních důvodů uzavřít. V současné době probíhá další rekonstrukce, na které podílí i město Brno, takže po skončení oprav by měly být zahrady otevřeny veřejnosti. Výjimkou bude bylinková zahrada, která zůstane místem meditace pro mnichy. Terasy by měly být osázeny ovocnými stromy a růžemi, a zejména v době květu budou pro návštěvníky velmi přitažlivé. Svěžest i v době letních dnů dodá zahradě vodní prvek. Zatím není jasná, zda to bude kaskáda, potůček, či jezírko s lekníny. Rekonstrukce měla skončit v roce 2015.

Brno – Královo Pole – bývalá kartouza „Cella Trinitatis“ s kostelem Nejsvětější Trojice – založena v roce 1375, koncem století již byla dostavěna. Husitskými válkami zůstal klášter nedotčen, zato byl vypálen Matyášem Korvínem v roce 1468, újmy prožil za stavovského povstání i obléhání Brna Švédy. Poté byl klášter obnoven, další poškození nastalo za tažení pruského a saského vojska v roce 1742. V roce 1782 byl klášter zrušen. Přes několikeré poškození, byl klášter vždy opraven do původní středověké podoby. Po zrušení byla v klášteře zřízena kasárna – o vývoji a podobě zahrady ve středověku se nedochovaly žádné zprávy. Ale na

veduté z počátku 18. století je zachycena poměrně přesně dispozice zahrad: na jižní straně klauzury pravidelně řešená okrasná zahrada s kašnou a sochami, a ovocný sad, obklopující konventní budovy ze tří stran. V sadě je také vidět několik menších staveb, snad letohrádků, či altánů. Na raijském dvoře je zakreslena menší kaple. Později byl ovocný sad přebudován na anglický park, který zde přetrvává dodnes. V parku najdeme i několik druhů zajímavých dřevin:

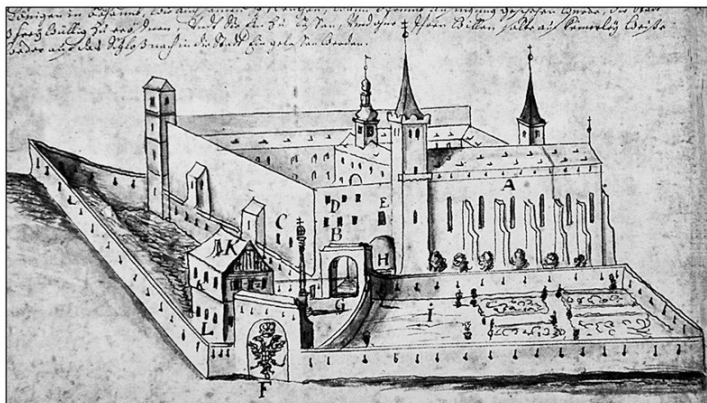
Chamaecyparis lawsoniana,
Picea abies 'Virgata', *Picea pungens* *Pinus nigra*,
Pseudotsuga menziesii, *Taxus baccata*, *Thuja occidentalis*,

Kartuziánský klášter v Brně

Th.orientalis, *Tsuga canadensis*; *Acer platanoides 'Schwedleri'*, *Acer negundo*, *A.saccharinum*, *Aesculus hippocastanum*, *Amelanchier arborea*, *Crataegus laevigata 'Paul's Scarlet'*, *Juglans regia*, *Koelreuteria paniculata*, *Prunus serrulata 'Kanzan'*, *Pr.subhirtella*, *Quercus robur*, *Tilia x euchlora*, *T.tomentosa*. /SPK

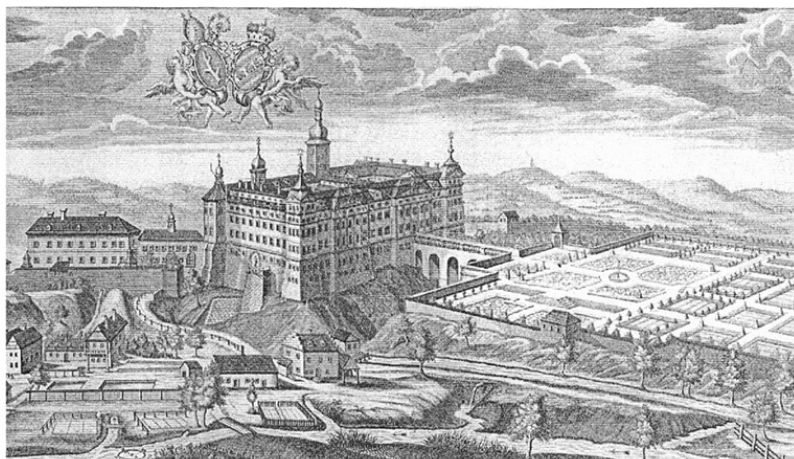
Broumov (NA) – benediktinské opatství sv. Vojtěcha – původně hrad v letech 1306-32 přestavěn na proboštství. Klášter prošel mnoha útrapami a složitým stavebním vývojem. Dnešní podoba kláštera pochází z barokní přestavby K. I. Dientzenhofera v letech 1726-48. V padesátých letech sloužil klášter jako internační tábor pro mnichy a později pro jeptišky z celé republiky – tak jako u jiných klášterů bude nejstarší zahradou kláštera Rajský dvůr. Klášterní terasovitá zahrada před průčelím kláštera

byla založena v duchu italského baroka jako první doložený zahradní objekt. Vedle architektonických prvků jako byly balustrády a schodiště, zde byla i sochařská výzdoba a kašny s fontánami; parter byl zdoben broderiemi a květinovými výsadbami. Tato část se zachovala ve své stavební a sochařské podobě. Na založení velké konventní zahrady ležící na severní straně kláštera město muselo postoupit klášteru pozemky jako trest za rebelii v roce 1618. Tato zahrada byla založena v r.

Benediktinský klášter v Broumově po r.1700

1676 po vyrovnání svažitého terénu terasami, a obehnaná obvodovou zdí. Zpřístupněna dřevěným patrovým mostem, který překlenul bývalý hradní příkop; 1705 byl nahrazen kamenným mostem. Blíže klášteru ležela zahrada užitková, dále byla část okrasná, rozčleněná terasami se schodišti. Vrcholně barokní podoby se jí dostalo dle plánu K.I.Dientzenhofera, který hlavní osu vedl od středu kláštera přes most po SV nároží zahrady. Podobu zahrady zachycuje Birckhartova rytina z roku 1740. Projekt byl realizován mezi lety 1740-50, kdy byl založen ústřední parter byl geometricky členěn ornamentálními koberci broderií v kombinaci s trávníkem. Součástí parteru byla i fontána. Zadní části dominovaly aleje pergol, keřů a stromů stříhaných do stěn a tvarovaných loubí. Nejvýraznějším prvkem zadní části bylo do klenby sestříhané habrové loubí s průhledem na pylon v

Broumov na Birckhartově rytině (1740)

SV části zahrady; dochovalo se až do začátku 20. století. Na okrajích byly užitkové zahrady a štěpnice. Zděné stavby a dřevěný altán na terase vznikly zřejmě později. V roce 1779 byly na zahradě zřízeny polní násypy, které měly posílit opevnění Broumova; tím byla velká část předchozích úprav zahrady zničena. Nicméně zřejmě byla později alespoň zčásti zahrada obnovena. Stabilní katastr z roku 1841 zachycuje zahradu v podstatně jednodušší podobě s centrálním barokním pavilónem

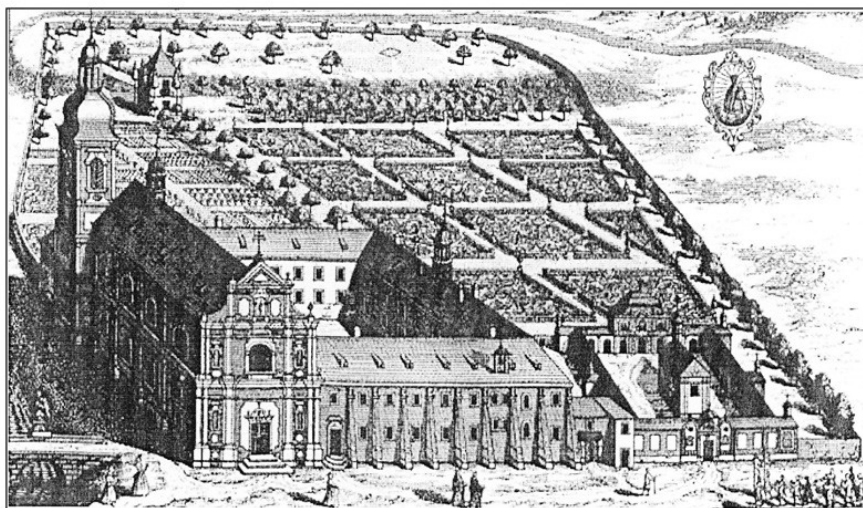
(tehdy dům zahradníka), ale již bez fontány. Koncem 19. století ale bylo od finančně náročné údržba zahrady upuštěno, stříhané stromy a tisy ztrácely svůj tvar. V průběhu 20. století byla v přední části zahrady bezkonceptně vysázena řada lip, koncem války dokonce další řada smrků. Od 50. let zde sídlily internované řeholnice, které zahradu užívaly jako užitkovou. Z velké části zde se dokonce pěstovalo obilí a brambory. Neudržované stavební prvky zahrady včetně teras a obvodové zdi braly za své a řítily se. Zahrada v okrajových částech zarůstala nálety dřevinami. Obrat k lepšímu nastal v polovině 80.let, kdy péči o klášter převzalo město. Velkou revitalizací prošel objekt

zahrad v r.2014, kdy získaly sice jednoduchou, ale důstojnou podobu. Mimo jiné byl restaurován původní kuželník, a zahrady byly opět zpřístupněny veřejnosti. Zajímavostí zahrady o rozloze asi 4 ha je zachovaná původní osa. Její dominantou je památný, tzv. „Klásterský dub“ - *Quercus robur*. Spolu s mohutnými lipami a dvěma starými tisy je pamětníkem zašlé slávy zahrady (*Tilia cordata* a *Taxus baccata*), na okrajích travnatých ploch potěší záhony levandulí. /MO /VŠ

Česká Lípa (CL) – konvent augustiniánů s gymnasiem – byl založen pravděpodobně roku 1624, se stavbou bylo započato v roce 1626. Pozemky se rozkládaly kolem malého záměčku se zahradou. Konvent byl dokončen zároveň s Loretou až v roce 1698, kostel Všechny svatých v roce 1707, ostatní stavby včetně kaple Nejsvětější Trojice v roce 1730 – v době stavby kláštera

vznikla i rozsáhlá barokní zahrada sloužící meditaci i jako užitková. Původně sahala téměř k Ploučnici, a zabírala plochu několika ha. Východní část zahrady sloužila jako zelinářská, včetně aromatických a léčivých rostlin, Z. část pak byla barokní pravidelná zahrada se sochařskou výzdobou, kašnami a fontánami.

Zahrada lichoběžného tvaru, byla členěna do pravidelných čtverců s broderiemi, doplněných květinami. Obě dvě části zahrady oddělovalo stromořadí

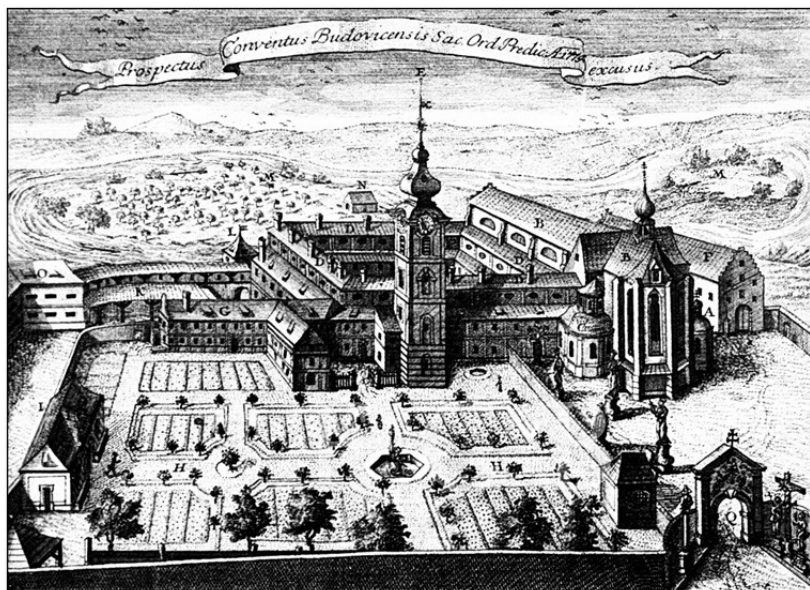

*Kláster C. Lípa - J. M. Steidlín 1731
Pohled od severovýchodu*

končící u zahradního pavilónu. V dolní části zahrady u Ploučnice byl ovocný sad, vysazený rovněž v pravidelných obrazcích. O dalším vývoji zahrady údaje chybí, na fotografii z konce 19. století je vidět na místě zahrady ovocný sad. Klášter byl v roce 1950 zrušen, a po letech do něj bylo po rekonstrukci v letech 1960-64 umístěno Okresní vlastivědné muzeum. Horší skutečností byla v 80. letech 20. století stavba kulturního domu Crystal na jih od kláštera, které padla za oběť značná část zahrady. Naštěstí stojí asi 80 metrů od kláštera a o několik metrů níže než zahrada, přesto opticky ruší rozhled ze zahradní terasy. V letech 2004-06 byla zahrada zdařile rekonstruována do podoby raně barokní pravidelné dispozice, s kamennými barokními fragmenty ve střezech polí parteru a zapuštěným amfiteátr. Parter je rozdělen do několika segmentů, některé jsou zdobeny ornamenty z nízkých živých plůtků buxusu v kontrastu s antukovým povrchem cest, jinde nízké plůtky z buxusu nebo vyšší z habru lemují travnaté plochy s výsady růží a letniček a podobně. Citlivě byly upraveny dvory v areálu kláštera, vznikla zde také zahrádka s bylinkami jako levandulí, třezalkou a podobně. Zahrada má výměru 0,6 ha a působí důstojným dojmem. Jen pár set metrů dále na východ uvidíte zakonzervovanou **zříceninu vodního hradu Lipý**, severně od náměstí **městský park**, jižně od kláštera rostou za Ploučnicí **u bývalého kláštera cisterciáků** dvě pozoruhodně tvarované **památné lípy**. /VŠ

České Budějovice (CB) – bývalý dominikánský konvent u kostela Obětování P. Marie, později piaristická kolej – byl založen poblíž soutoku Vltavy s Malší v roce 1265 při městských hradbách, jako součást opevnění. Kostel byl vysvěcen v roce 1275, byl ale dokončen začátkem 14. století, konvent až v 15. století. Přestože byl klášter husity nepoškozen, často v něm hořelo: 1381, 1463, 1521, 1560. Po morových ranách zůstal zde převor sám, do roku 1548 zůstal klášter prázdný. Obnoven byl v r. 1587, ale poměry se zlepšily až v II. pol. 17. století, kdy kostel prošel barokní přestavbou. V r. 1723 podlehl konvent požáru a v letech 1725-40 byl

barokně přestavěn. V r. 1785 byl klášter zrušen a předán piaristům a jejich škole a zůstali zde až do roku 1870, kdy je vystřídali v roce 1885 redemptoristé – kromě rajskeho dvora bývala východně od kláštera umístěna rozlehlá konventní zahrada obehnaná obvodovou zdí. Vstup do zahrady byl umožněn honosnou branou se sochařskou výzdobou. Samotná zahrada měla bohatě členěný parter s křížovým vedením cest, kašnou a dvěma pavilóny po stranách. Tato zahrada se zachovala pouze ve zlomku své původní plochy. Již Stablinův katastr ji zobrazuje na podstatně menším půdoryse, dnes je z velké části zastavěna obytnými domy. Rajský dvůr je v současné době řešen neformálně, dominuje mu velký exemplář *Ginkgo biloba* a několik jehličnanů, je tu i původní klášterní studna. Velkou zahradu za řekou nenajdeme, přebudovali ji na parky a sportovní zařízení. Menší zahrada V od Bílé věže byla rekonstruována v r. 1984.

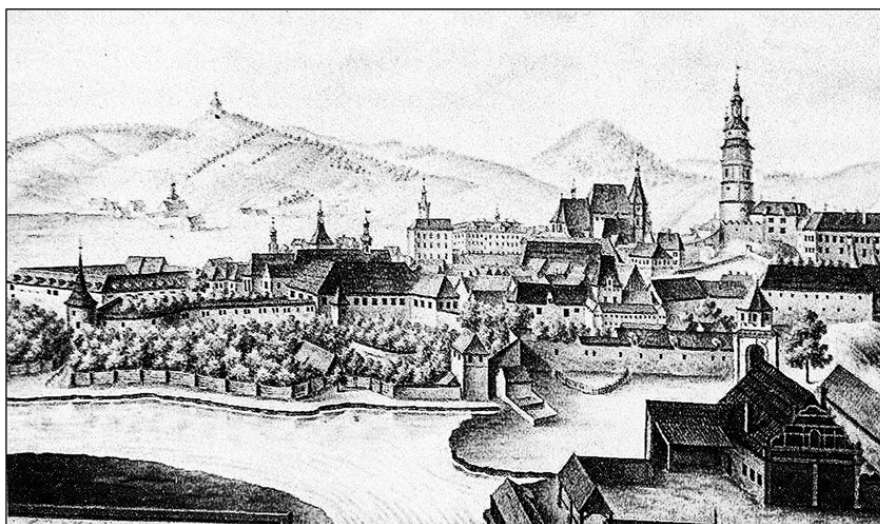
Dominikánský klášter - F. J. Prokys v r. 1774

Jižně od kláštera najdeme biskupskou zahradu u bývalé piaristické koleje – ta vznikla v letech 1763-69, ale záhy po vzniku diecéze byla upravena pro potřeby biskupské rezidence. Brzy po jejím vzniku byla založena na hradebním parkánu i zahrada o rozloze 0,2 ha. s okrasnými rokokovými záhony a letohrádkem, kruhovými bazény s fontánami. O zahradu se staral zahradník Ignác Mládeček. V roce 1815 je uváděn v zahradě i skleník, velký počet keřů i vysokokmenů ovocných dřevin, cizokrajné rostliny, neobvyklé byliny, množství druhů květin, jeskyně,

besídka a další inventář. Její součástí je v roce 1818 zděný letohrádek, jehož vestibul měl podobu čínského domku, ze kterého se vcházelo do grotty. Do patra, které bylo vymalováno freskami a sloužilo jako vyhlídka, vedla dvě točitá schodiště (byla stržena po II. světové válce). Zahrada sloužila jako ovocný sad, podél zdi rostla réva vinná a uprostřed byla okrasná zahrada se záhony květin. V severní části zahrady byly dva vytápěné skleníky k pěstování fiků a různých exotických druhů rostlin. Jižní polovina zahrady byla okrasná, kde se pěšiny vinuly kolem skupin exotických rostlin. V této části byly umělé ruiny, květinový koš a kruhové bazény s fontánami různých tvarů. Tato úprava vydržela do poloviny 20. století. V roce byla zahrada zestátněna, zpřístupněna veřejnosti a postaveno zde dětské hřiště. Po roce 1990 byla navráćena biskupské rezidenci. V současné době má jižní část charakter okrasného parku s pozůstatky cest, keřových skupin a několika výrazných dřevin. V tělese hradeb je také několik zajímavých dominant stavebních: věže „Železná panna“, „Otakarka“ a zmíněný *letohrádek*. Partie u „Železné panny“ působí romantickým dojmem – povrch mezi vzrostlými akáty je vyplněn barvínkem. Dominantou parku je mohutná *Tilia cordata*, dále zde najdeme *Aesculus hippocastaneum*, *Elaeagnus angustifolia*, u hradební zdi mohutný, vykloněný *Quercus robur*. Severní část je lemována okrasnými keři, zčásti slouží jako užitková zahrada. U hradební zdi zaujme mohutný *Acer pseudoplatanus*. /ZPJC

České Budějovice (CB) – bývalý kapucínský konvent s kostelem sv. Anny vybudovaný v letech 1615-21. V roce 1705 byl klášter přestavěn, zrušen byl v roce 1788. Od roku 1804 do r. 1950 zde byl kněžský seminář, dnes Teologická fakulta JU – kromě rajske zahrady se východně od konventu rozkládala asi 1ha velká, pravidelně členěná zahrada. Sloužila zřejmě jako užitková, svou podobu si zachovávala dlouho do 19. století. Dnes je z velké části zastavěna budovami, a na zeleň zde zbývá nepatrný zbytek původní plochy.

Český Krumlov (CK) – konvent minoritů s bývalým klášteřem klarisek a domem bekyň – byl založen v roce 1348, za husitských bouří poškozen, konvent byl tím pádem dokončen až koncem 15. století. Kostel byl poškozen požáry během 30leté války a také po ní. Oprava a přestavba kostela trvaly od roku 1649-8. Klášter byl zrušen v roce 1782 – dispozice konventu i ostatních budov určila rozvrh zahradních ploch v areálu kláštera: zahradní úprava nádvoří Tramín, rajský dvůr konventu minoritů, rajský dvůr konventu bekyň a klášterní zahrady (kuchyňská zahrada, štěpnice a hřbitov). Dvory obou klášterů byly upraveny do podoby rajské zahrady, v konventu bekyň se zachovala zahrada s kamennou nádrží uprostřed. Areál kláštera byl obehnan obvodovou zdí a uzavřen branou. Zelinářská zahrada bývala podél východního křídla konventu, v němž bývala kuchyně. Část této zahrady byla v 18. století prodána pro stavbu pivovaru. Štěpnice se

Klášter Č. Krumlov. J. Diestler r. 1700

nacházela v jižní části a sousedila s konventem bekyň. Zřejmě se tam pěstovala i vinná réva, což vedlo k označení sousedního dvora názvem Tramín. Ve středu plochy štěpnice se rovněž nalézala kamenná čtvercová nádrž na vodu. Situování zahradního altánu do této části areálu napovídá, že štěpnice měla vyhrazenou část, určenou pro odpočinek a potěšení, tzv. viridárium. V této zahradě se nejvíce projeví formální znaky barokního umění. Nejceněnější stavbou byl rokokový altán z roku 1758. Přesto je třeba minoritskou zahradu chápat jako představitele spíše zahrad středověkých. Zrušením kláštera byl stavební vývoj zahrad uzavřen, a nadále byly pronajímány krumlovským občanům. Dnešní podoba zahrad je dána způsobem užívání v následujících dvou staletích: na nádvoří Tramín, kde býval hřbitov, byl později vysazen ovocný sad, později změněný na park. Dnes se dochovaly některé zajímavé dřeviny: *Aesculus hippocastaneum*, *Fraxinus excelsior* 'Pendula', *Tilia cordata*, *Ulmus glabra* 'Pendula'. Použití převislých dřevin možná mělo připomínat původní hřbitov. Bývalá štěpnice leží na mírném svahu a je rozčleněna do třech nízkých teras. Dochoval se zahradní altán (bývalá barokní kuželna) a doposud je patrný rozvrh cest z doby nájemních zahrádek. Porosty dřevin tvoří hlavně přestálé hrušně a jabloně, a také věkovitý *Taxus baccata* a *Laburnum anagyroides*. U ohradní zdi bývalé kuchyňské zahrady byla na počátku 20. století přistavěna „Lurdská jeskyňka“ s výklenkem pro sošku P.Marie. I zde převažují ovocné dřeviny, ale více jsou zastoupeny jehličnany: dvojice *Taxus baccata*, *Picea sp.*, *Pinus sp.*, *Juglans regia*, *Malus sp.*, *Populus nigra* 'Italica', *Salix alba* 'Tristis', *Sorbus aucuparia*. /ZPJC

Dačice (JH) – bývalý františkánský klášter, dnes bosých karmelitánek – založen v raně barokním slohu v letech 1660-64. Zrušen v roce 1950, po roce 1990 obnoven – již v době baroka vznikla terasovitá zahrada s monumentální kašnou z roku 1724 v centru. Nevíme, jakou tehdy měla zahrada podobu; z františkánských dob se zachoval ovocný sad a užitková zahrada; mimo to měl klášter okrasnou zahradou barokního typu. Dnešní zahrady jsou obehnané původní ohradní zdí, mají rozlohu téměř 2 ha a původní terasovitou podobu; jednotlivé části jsou propojeny schodišti. Východně od konventu je rekonstruovaná, pravidelně členěná zahrada barokního typu s cestami vedenými ve tvaru kříže a s kašnou uprostřed. Východně od ní se nalézá ovocný sad a zahradnictví se skleníkem, na které směrem na sever navazuje volně řešená zahrada s několika exoty. Severně od konventu je hospodářská část se záhony plodin.

Doksany (LT) – klášter premonstrátek u kostela Narození P. Marie – byl založen Vladislavem II. a jeho ženou Gertrudou v letech 1144-45. Kostel byl dokončen roku 1186. Klášter prošel složitým stavebním vývojem a byl několikrát vyplněn, opravován po husitských válkách, pak v letech 1522, 1562-64, barokní přestavba proběhla na začátku 18. století. Po zrušení kláštera v roce 1782 Josefem II. se majitelé střídali, záhy zde byl postaven zámek Terespol; v roce 1945 klášter převzal stát, a v roce 1989 byl vrácen premonstrátkám – i když se dá předpokládat menší zahrada na Rajském dvoře a další užitková v areálu kláštera již po dostavbě kláštera, první zmínka o zahradním

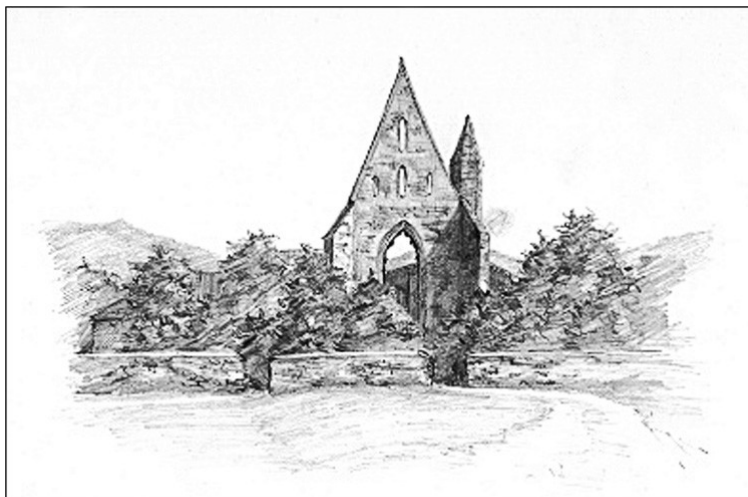
objektu je až z druhé poloviny 16. století, kdy byla vybudována proboštská zahrada. Ta pravděpodobně ležela východně od kláštera, od kterého byla oddělena silnicí, a byla obehnaná samostatnou ohradní zdí. V rozích stály menší stavby, patrně pavilóny, a zahrada samotná měla pravidelnou barokní kompozici. Její podobu ještě zachycuje Stabliní katastr z první čtvrtiny 19. století jako obdélný

Klášter v Doksanech - J. Venuto 1823

objekt rozdělený na osm pravidelně členěných čtverců a dva obdélníky. Na konci zahrady je náznak menšího ovocného sadu. Zajímavostí je existence dnes již zaniklého potoka, který tekl mezi zahradou a silnicí. Roku 1756 byly v zahradě postaveny na západní straně kláštera terasy s balustrádami, bazénem, sochami, a arkádový pavilón. Zachovala se sala terrena a kruhový bazén. Podobu zahrady rovněž zachycuje Stabliní katastr, stejně jako další pravidelně řešenou zahradu ležící západně od konventu před ramenem Ohře (Mlýnským náhonem). Za tímto ramenem leží anglický park z konce 18. století; zachovala se stará myslivna a několik zchátralých altánů. Nejvýraznější alej směřuje od mostu pod terasou k pavilónu stojícímu na kamenné ohradě parku. Včetně ovocného sadu, ležícího v JV části má park výměru asi 10 ha. Proboštská zahrada zcela zanikla, na jejím místě se rozkládá většina obce; zachovaly se však některé čisti ohradní zdi. Při Z straně konventu na terase roste jeden ze čtyř největších *Ginkgo biloba* v ČR (♂), poblíž něj mohutný *Fagus sylvatica* (obvod 510 cm) a 3 exempláře *Liriodendron tulipifera*; v parku: *Acer cappadocicum*, *A. negundo*, *A. platanooides*, *A. psedoplatanus*, *A. ps. 'Leopoldii'*, *A. saccharinum*, *A. tataricum*, *Aesculus hippocastanum*, *Ae. flava*, *Ae. x carnea*, *Betula verrucosa*, *Fagus sylvatica 'Pendula'*, *'Asplenifolia'*, *'Purpurea Latifolia'*, *'Tricolor'*, *'Zlatia'* *Fraxinus excelsior*, *Fr. e. 'Pendula'*, *Juglans cinerea*, *J. regia*, *Morus alba*, *Platanus x hispanica*, *'Suttneri'*, *Populus canadensis*, *P. nigra*, *P. n. 'Italica'*, *Quercus bicolor*, *Q. macrocarpa*, *Q. petraea 'Mespilifolia'*, *'Muscaviensis'*, *Quercus robur*, *Q. r. 'Fastigiata'*, *Q. rubra*, *Salix alba*, *S. a. 'Tristis'*, *Sorbus x intermedia*, *Tilia cordata*, *T. x euchlora*, *T. petiolaris*, *T. platyphylla*, + cv *'Vitifolia'*; *Ulmus minor*, *Chamaecyparis nootkatensis 'Pendula'*, *Juniperus virginiana*, *Picea abies*, *P. pungens 'Glaucá'*, *Pinus jeffreyi*, *P. nigra*, *P. strobus*, *P. sylvestris*, *Pseudotsuga menziesii*, *Taxus baccata*, *Thuja orientalis*, *Tsuga canadensis*; *Colutea arborescen*, *Hibiscus syriacus*, *Hedera helix*, *Spiraea cinerea 'Grefsheim'*, *Viburnum x pragense*, *V. rhytidophyllum*. Na prvním nádvoří statný *Platanus x hispanica*, *Catalpa ovata*, *Aesculus x carnea*, *Tila platyphyllos*, na druhém nádvoří *T. cordata* a *Picea pungens 'Glaucá'*. /VŠ/HT

Dolní Kounice (BV) – bývalý konvent premonstrátek Rosa Coeli (Růže nebeská) u kostela P. Marie – založen v roce 1181 jako dřevěné provizorium, postupně nahrazované kamennými stavbami. Část původního kostela se zachovala ve hmotě dnešního kostela k jehož stavbě došlo někdy ve 20. letech 14. století, ale protáhlo se k roku 1400. Za husitských bouří byl klášter vypálen, ale brzy se jej podařilo alespoň provizorně obnovit. V roce 1522 byl klášter z mravnostních důvodů zrušen, až v roce 1698 byl obnoven premonstráty. V roce 1703 ale opět vyhořel a nebyl již obnoven – z kláštera se zachovaly obvodové zdi kostela, nádherný portál,

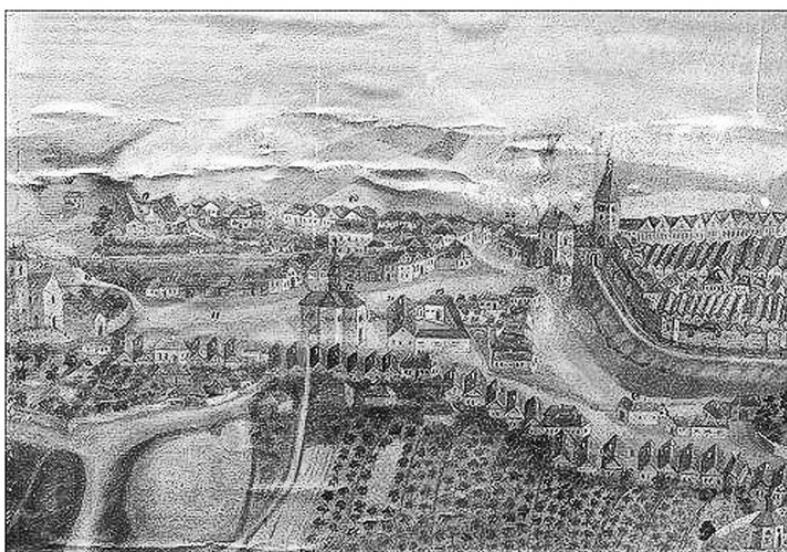

Klášter Rosa coeli v D. Kounicích

schodišťová věž, křížová chodba s rajským dvorem, kapitulní síň a několik hospodářských budov. Křížová chodba slouží jako lapidárium stavebních prvků nalezených při úpravách kláštera a jeho okolí. O podobě původní klášterní zahrady se z dostupné literatury nedovíme nic. Jediná dochovaná zmínka je, že uprostřed Rajské zahrady je zasypaná studna. Areál kláštera je vymezen obvodovou zdí, která je zároveň hranicí klášterní zahrady o rozloze asi 0,9 ha. Je porostlá většinou ovocnými stromy (a plevelem). Přestože jde o zříceninu kláštera,

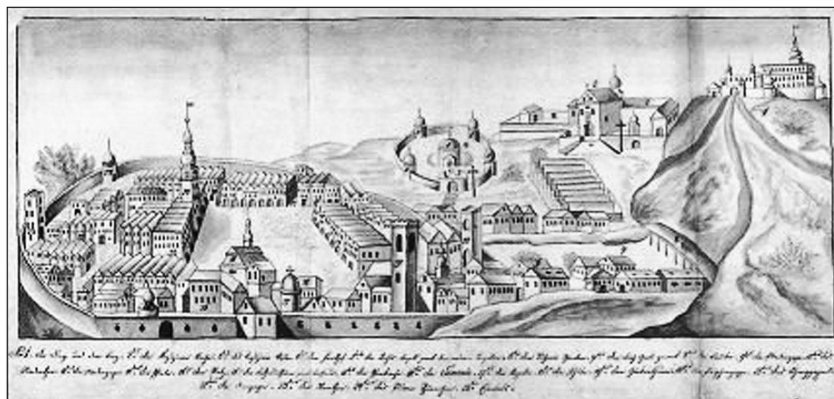
stojí za návštěvu – jde o velice působivou lokalitu.

Domažlice – konvent obutých augustiniánů u kostela Nanebevzetí P. Marie – založen roku 1287, konvent byl dokončen někdy kolem roku 1315, kostel se však stavěl ještě koncem 14. století. V husitských válkách byl konvent zničen, ale kostel byl neporušen. Konvent byl opravován po roce 1434, ale v roce 1499, opět spolu s městem vyhořel, kostel však zůstal jakoby zázrakem nepoškozen. Klášter byl roku 1530 opuštěn, znovu obsazen až v roce 1624, ale obnoven byl až v letech 1671-77. V letech 1675-76 byl opraven kostel. V letech 1746-52 byl klášter rozšířen o další křídla a refektář. Klášter byl zrušen v roce 1950, a pak zde sídlila LŠU. Obnoven byl v roce 1990, kdy začala celková rekonstrukce areálu. Po obnově slouží výstavním účelům, a klášter Základní umělecké školy – zahrady původně obklopovaly konvent na jižní, západní i severní straně, ale o jejich podobě nic nevíme. Zahradně byl pochopitelně upraven i rajský dvůr. Rajský dvůr má dnes jednoduchou kompozici s krátkou cestou od severní strany ke středu. Zahrada je zkrácena o jižní stranu, a je rovněž zařízena jednoduše, oseta trávnikem a pouze na severní straně je částečně osázena okrasnými stromy.

Domažlice 1790

Fulnek (NJ) – bývalá kanonie augustiniánů s kostelem Nejsvětější Trojice, dnes komunita kapucínů – založena roku 1389, za husitského vpádu 1427 byl poškozen, ale po několika letech obnoven. Během 16. století se klášter dostal do dluhů a navíc nepožíval dobré pověsti. Situace se zlepšila až ve druhé polovině 17. století. Klášter byl po roce 1730 přestavěn barokně, ale v obvodových zdech je zachováno gotické zdivo. Zrušen byl v roce 1884, roku 1968 byl povolen pobyt kapucínům, kteří zde sídlí doposud – o podobě zahrad toho moc nevíme. Snad jen to, že se zachovala ohradní zeď velké konventní zahrady jižně od kláštera, takže známe alespoň její půdorys.

Fulnek - iluzivní pohled, konec 17. století

Dnes je zde užitková zahrada, na JV doplněná pásem vzrostlých stromů. Severně od kláštera je na svahu k náměstí menší park (ten je ovšem druhotný, původně zde bývala městská zástavba), jímž prochází impozantní přístupové schodiště ke kostelu s barokní branou ve spodní části. Schodiště je nahoře ukončeno dvěma pilíři s plastikami andělů. Brána je zdobena plastikami sv. Josefa,

sv. Ambrože, Augustina a reliefem Korunování Panny Marie. Pocházejí z polovina 18. století.

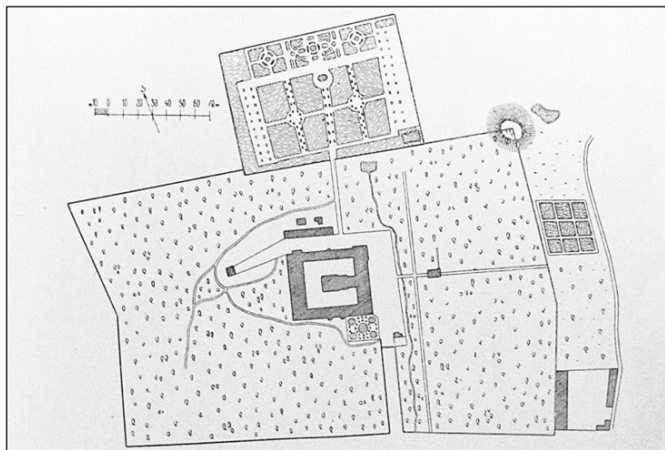
Fulnek (NJ) – bývalý kapucínský klášter s kostelem sv. Josefa, byl založen v roce 1668. Kostel byl postaven v letech 1674-83, ke stavebním úpravám došlo po požárech v letech 1676 a 1695, a také v průběhu 18. století. Klášter byl zrušen v roce 1950, v roce 2006 byl rekonstruován kostel, klášter čeká na současné využití – podobu zahrady v první polovině 19. století zachycuje Stabliní katastr. Severně od kláštera se nalézala čtvercová barokní pravidelně členěná zahrada o rozloze asi 0,5ha s křížovou kompozicí a kašnou uprostřed. Jednotlivá pole byla lemována živými ploty, bližší detaily nejsou zachyceny. Západně od této zahrady ležel menší, asi 0,2ha velký, volně řešený parčík, na jihu od něj ležela stavba obdélného půdorysu (patrně letní prelatura, či sala terrena). Zbytek zahrady o výměře asi 1,3ha tvořila zřejmě užitková zahrada. Jaký byl další osud zahrady není známo, ale dnes zde roste pouze asi 20 nepravidelně rozmístěných stromů podél západní hranice a ve východní třetině zahrady. Před klášterem jsou památné lípy.

Pozn. I: západně od od kostela, v jeho těsném sousedství, stojí na místě bývalého loretánského kostela empírová stavba *Vila Loreta z let 1779-84*. V roce 2009 byla budova včetně okolí rekonstruována a dnes je zde umístěn Dětský domov. V okolí budovy je menší park s dětským víceúčelovým hřištěm.

Pozn. II: jižně od kláštera leží *starý barokní hřbitov*, pozoruhodná památka na severním svahu nad městem, jejíž jednotná raně barokní kompozice se zčásti dochovala. Ohradní zeď z lomového kamene má půdorys pravidelného okrouhlého čtyřlístku, kde v ose jižního listového oblouku byla umístěna vstupní brána a v místech dotyku jednotlivých listů stály čtyři kaple (z nich se docovala pouze jedna, a další v půdoryse). Uprostřed dosud stojí kaple sv. Rocha a Šebestiána z roku 1632, která má podobu rotundy s obdélnou, na šíři orientovanou předsíní. Prostor je upraven jako pietní park. Hřbitov je jedním z významných barokních hřbitovů na Moravě (Střílky, Žďár nad Sázavou).

Hájek u Červeného Újezdu (PZ) – františkánský klášter s Loretánskou kaplí (Panny Marie Loretánské) byl založen v roce 1623 nejprve jako poutní místo, o které více než 30 let pečoval poustevník. Vlastní klášter byl stavěn v letech 1670-89. Po roce 1720 bylo kolem cesty od Prahy vybudováno 20 kapliček. Klášter byl zrušen v r.1950; do r. 1953 fungoval jako sběrný tábor pro mnichy. Františkánům byl vrácen v 90. letech a probíhá postupná rekonstrukce. Díky úsilí Dr. Kateřiny Pařízkové a jejím kolegům se podařilo obnovit alespoň část kapliček poutní cesty – areál kláštera stojí na místě hájku vysazeného v roce 1589, který dal místu jméno.

Zpočátku býval oborou místní šlechtě, později se stal součástí klášterní zahrady, což platí dodnes. Areál je obehnan dvěma ohradními zdmi: první uzavírá areál kláštera s hájkem, druhá pozemek bývalé okrasné zahrady na severu se štěpnicí na východě. Od jihu vede ke klášteru postranními zdmi lemovaná cesta, která před klášterem končí vstupní trojitou barokní branou kláštera se sochařskou výzdobou. Severně a východně od kláštera jsou další vstupy do zahrad. Nezvykle je v JZ rohu Rajského dvora umístěn malý řádový hřbitov. Západně od konventu leží tzv. Poustevna, budova s klášterní studnou

Klášter v Hájků dle L.d. Wirtha

Sv. Antonína. Vedle brány, před jižním křídlem kláštera leží menší okrasná zahrada S. Antonína. Na západ i východ od vstupního prostoru se rozkládá zmíněný hájek. Severně od konventu byla umístěna velká okrasná zahrada, jejíž první plán vznikl v roce 1673; mívala podobu členitého barokního parteru, který se zachoval až do první poloviny 19. století. Poněkud asymetricky, severně od středu zahrady býval patrový pavilón propojený schodištěm s terasou (dnes jsou ve stadiu ruiny); v JV rohu zahrady bývala vodní nádrž. Východně od ní byla štěpnice. Dnes je velká okrasná zahrada i štěpnice pouze zatravněna. Řeholníci-zahradníci: Consalvus Schuster († 1680), Nicolaus Haupfer († 1722), Paschalis Binner († 1729), Adjutor Kaufmann († 1817), Aleksander Svítal († 1888), Aedigius Stieber († 1909).

Havlíčkův Brod – bývalý konvent bosých augustiniánů s gymnasiem u kostela sv. Rodiny – založen byl v roce 1674, stavbu kláštera zahájili v roce 1679 a první křídlo konventu dostavěli v roce 1687, kostel alespoň zčásti byl dostavěn v roce 1696, zcela dostavěn byl v roce 1705,

Havlíčkův Brod - J. V. Neumann 1812

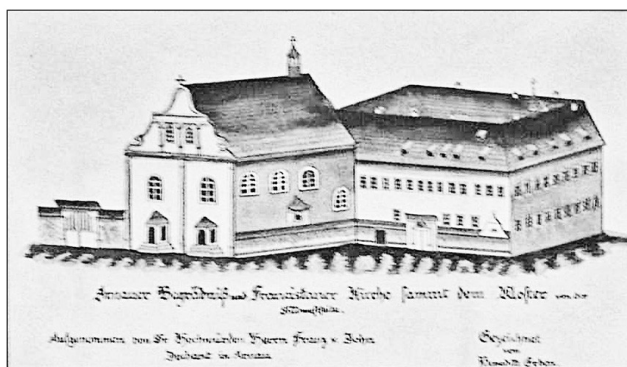
kdy byly dostavěny i ambity křížové chodby. Gymnasium bylo založeno v roce 1735, ke kterému byl později připojen i seminář. Klášter byl zrušen v r. 1806, a předán želivským premonstrátům, ale později byl prodán a dnes slouží jako úřední budova – o podobě zahrady toho moc nevíme, snad pouze to, že byla asi 1 ha velká. Stabilní katastr ji zobrazuje pouze jako zahradu či sad bez dalšího členění; ležela východně od kláštera. Po válce byla z velké části zastavěna budovou školy. Západně od kláštera, kde bývalo menší náměstí byl

vybudován menší park. Rajský dvůr byl v posledních letech rekonstruován do důstojné podoby.

Hejnice (LB) – konvent františkánů u kostela Navštívení P. Marie – klášter založen v r. 1692-96 při mariánském kostele v podobě z konce 14. století, který byl již ve středověku důležitým poutním místem. V letech 1692-96 byl kostel podstatně rozšířen, mimo jiné o raně barokní ambity; barokně upraven a doplněn dvěma věžemi v průčelí v letech 1722-29. V roce 1950 byl klášter obsazen státní bezpečností a byl zde zřízen koncentrační tábor pro mnichy. Později zde byla základní škola s jídelnou, ale od roku 1977 byl opuštěn a chátral. Po roce 1989 byl klášter vrácen františkánům a od roku 1997 byl celý areál opravován – o podobě klášterních zahrad jsem nenalezl žádné informace, ale na kresbě F.B. Wernera z poloviny 18. století vidíme při

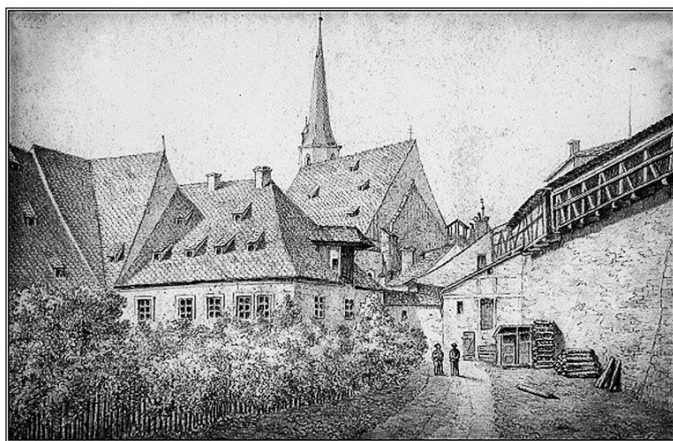
konventu rozlehlou barokní, pravidelně členěnou zahradu s kašnou uprostřed, u hospodářského dvora pak štěpnici a také zelinářskou zahradu. Její další vývoj neznáme, našel jsem pouze zprávu, že v 80. letech minulého století byla zahrada přetřata silnicí. V době zmíněné rekonstrukce kláštera v 90. letech 20. století byly obnoveny i klášterní zahrady: rajske zahradě byl navrácen pravidelný ráz, konventní zahrada získala sice zjednodušenou, ale přeci jen barokní dispozici s kašnou uprostřed. Parkoviště bylo osázeno kulovitými javori. V okolí kostela je menší parčík s alejí pravidelně řezaných lip u přístupové cesty a poněkud vlevo památná, asi 200 let stará *Tilia cordata*.

Hostinné (TR) – bývalý františkánský konvent u kostela Neposkvrněného početí P. Marie a Nejsvětější Trojice – byl založen v roce 1666, konvent se ale začal stavět až v roce 1677 a s přestávkami se stavěl do roku 1687. Pozoruhodný je hlavní kostel, který byl v letech 1744-48 rozšířen o druhou loď. Klášter byl v roce 1785 zrušen, ale komunitu se již v roce 1789 podařilo obnovit. Definitivně byl zrušen v roce 1950, dnes v něm sídlí Městské muzeum a knihovna – v letech 1692-93 byla na zahradě postavena sala terrena (pavilón), v roce 1726 si zde mniši nechali postavit kuželník. Při opravě ohradní zdi byly postaveny i slepé arkády. Podoba klášterních zahrad v první polovině 19. století je patrná z otisku Stabilmního katastru. Ten zobrazuje S od kostela hřbitov, SV od konventu užitkovou zahradu a JV od kláštera menší obdélný park s hvězdicovou kompozicí a středovým záhonem. Posledně jmenovaný objekt zanikl. Klášter prošel nedávno rozsáhlou rekonstrukcí a podobné pozornosti se dostalo i zahradě, především bývalého hřbitova. Obnovena byla rajske zahrada s kašnou a výsadbou okrasných keřů. Z původní zahrady se dochovaly původní dlabané včelí úly (kláty), které se staly exponáty muzea. Plánuje se obnova konventní užitkové zahrady s ukázkou bylinné zahrady a ovocného sadu. Na klášterní areál navazuje park vzniklý ze starého hřbitova v podobě pietního místa s plastikami Vladimíra Preclíka.

Klášter v Hostinném - 1.pol. 19.století

Cheb (CH) – bývalý františkánský (původně minoritský) klášter u kostela Zvěstování P. Marie – minoritský klášter byl založen před rokem 1247, již v roce 1256 budovy kláštera stály, 1270 byly zničeny při požáru města. Při přestavbě kláštera 1270-85 se stavěly ambity rajskeho dvora (do roku 1330). V roce 1464 byl předán klášter františkánům, v letech 1592-93 byl klášter opuštěn a roku 1603 znovu osídlen. Dnešní podoba pochází z barokní přestavby v letech 1707-33. Klášter měl být v roce 1785 zrušen, ale k tomu došlo až v roce 1950. V roce 1991 byl vrácen církvi, a je opravován za účasti města – konventní zahrada byla za františkánů

Františkánský klášter v Chebu

užitkovou, dělila se na zelinářskou a ovocný sad. Ve 30. letech 20. století byla přeměněna na okrasnou, v 50. letech na školní zelinářskou. Časem zarostly zahrady a vnitřní část kláštera náletovými dřevinami. Před několika lety byly rekonstruovány také zahrady a daly celému areálu důstojný rámec. Rajske zahrada získala tradiční pravidelnou dispozici se studnou uprostřed, a konventní zahrada byla pojata jako reminiscence barokní zahrady s pravidelnými parterami osázenými květinami a živými ploty z buxusu, středovou barokní kašnou a léčivkami po obvodu zahrady.

Chlum sv. Máří (SO) – proboštsství křížovníků s červenou hvězdou u kostela Nanebevzetí P. Marie a sv. Maří Magdalény – vznik poutního místa souvisí s objevením zázračné sošky madony s dítětem někdy ve 14. století. Byl zde postaven kostelík, v r. 1429 vypálený husity, brzy opraven a v letech 1482-92 rozšířen. V r. 1618 byl Chlum vyplněn, v roce 1664 přestavěn a fara v roce 1688 povýšena na proboštsství. Na přelomu 17. 18. století byl postaven nový chrám, staré proboštsství, nový hřbitov a brzy poté ambit, nové proboštsství a škola – o podobě

původní klášterní zahrady svědčí jediné otisk Stabilní katastru, který ji podává jako pravidelně řešený objekt ležící severně od kláštera. Má tvar obdélníka děleného křížovým vedením cest na čtyři části s dvěma kruhovými útvary na hlavní ose. Východně od ní ležela další, pravděpodobně užitková (zelinářská) zahrada s ovocným sadem. Dnes na sever od kostela leží park nebo spíše lesopark. Územním plánem obce je doporučeno obnovení

Chlum sv. Máří - J. Venuto 1821

zahrady, zázračné studánky a křížové cesty. Ke kostelu vede cesta lemovaná staletou lipovou alejí. Severně od kostela je u hrázdné samoty tzv. Šenbauerův památný dub obepnutý břechťanem.

Chomutov (CV) – bývalá jezuitská kolej se seminářem a gymnasium u kostela sv. Ignáce – postavena v letech 1590-1613 zároveň s prozatímní kaplí. Gymnasium mělo charakter university. V letech 1663-68 byl postaven barokní kostel sv. Ignáce. Po zrušení řádu v roce 1773 byla přestavěna na kasárna, kostel sloužil jako posádkový; gymnasium bylo v r. 1779 předáno dominikánům, ale v r. 1786, bylo předáno světské školské instituci. V letech 1845-47 bylo upraveno klasicistně a dnes areál slouží jako městské kulturní centrum s muzeem – na areálu vidíme citlivou rekonstrukci klášterních zahrad. Kolejní dvůr s ambity evokuje podobu

Bývalá komenda řádu německých rytířů v Chomutově (asi r. 1842)

rajského dvora se zahradní úpravou s pravidelným členěním. Trávníkové plochy jsou doplněny barokními sochami a kruhovým bazénem; barokní charakter je zdůrazněn lemováním ploch nízkými živými plůtky. Podobně je obnovena i zahrada na břehu říčky Chomutovky mezi městskou knihovnou a muzeem. Park před muzeem má již volnější charakter, je osázen stromořadím *Aesculus hippocastanum*, a v tomto duchu pokračuje prstenec menších parků okolo městského centra až k chomutovskému zámku, bývalé **komendě Řádu německých rytířů** u kostela sv. Kateřiny (zachoval se z něj raně gotický presbytář s křížovou lodí).

Chotěšov (PJ) – klášter premonstrátek u kostela sv. Václava – založen v letech 1202-10 Hroznatou, v roce 1421 vypálen, poté obnoven. Složitý stavební vývoj vyvrcholil barokní přestavbou v letech 1734-56, ale v r. 1782 byl zrušen. V roce 1878 byl obnoven a přivedeny sem salesiánky, které otevřely penzionát pro výchovu dívek z bohatých rodin. Definitivně byl zrušen v roce 1950 – o vývoji a podobě zahrady toho moc nevíme, ale podle tvaru a vybavení se

můžeme domnívat, že zahrada měla klasický vývoj: od pravidelného barokního parteru po anglický park. Klášter stojí nad svahem vyrovnaným mohutnou terasou tvaru, připomínajícího bastión, na níž jsou patrné zbytky barokní zahrady, včetně sala tereny vestavěné do západní strany obvodní zdi terasy (vých. pavilón, umístěný symetricky se nedochoval). Ve zdi terasy jsou vestavěny dvě zpevňující věže. Na terase leží Jižní, Špičatá a Severní zahrada, pod terasou Konventní a Velká zahrada a mezi nimi je zbytek zahradnictví. Na dvoře konventu je tzv. Křížová zahrada, další zelené plochy jsou na velkém klášterním dvoře. Na fotografiích ze začátku století lze vidět aleje vzrostlých stromů, ovocný sad a zelinářskou zahradu. V lesoparku se zachovala umělá Lurdská jeskyně s pramenem a se sochou Panny Marie Lurdské, dále socha Ježíše Krista a pozůstatky bývalého osmibokého dřevěného altánu. O klášter se stará městys Chotěšov, o rekonstrukci zahrad se snaží neziskové občanské sdružení Klášterní zahrada o.s. Jeho snahou je vlastním přičiněním i pomocí dobrovolníků odstranění náletových dřevin a postupná rekonstrukce zahrady v podobě meditační zahrady s bylinářskou částí a rozáriem, kde by rostly především staré odrůdy růží. Rozloha zahrad je 2,7 ha.

Klášter Chotěšov - J. Venuto 1821

Chrudim (CR) – kapucínský konvent u kostela sv. Josefa – první snaha o vznik v roce 1641 byl neúspěšný, ale v roce 1656 byly položeny základy konventu a kostela v roce 1662, posvěcení proběhlo v roce 1665. Klášter se stal součástí městského opevnění, což dokládá kruhová bašta Prachárna vsazená v ohradní zdi kláštera. V současné době je klášterní kostel výstavní síní barokních soch z východních Čech – klášterní zahrady zabírají většinu plochy kláštera. Vedle rajského dvora tu bývala zahrada užitková, ta se dělila na zeleninovou zahradu a ovocný sad; vedle nich tu byl i hřbitov. Zahrada měla v době baroka pravidelné členění, i když možná plnila užitkovou funkci. Poslední fázi areálu zřejmě zobrazuje Stablní katastr jako pravidelně řešenou zahradu na půdorysu nepravidelného pětiúhelníku. Voda do zahrady byla čerpána důmyslným systémem, který sloužil i městu. Ovocný sad je zachován, osazen lavičkami, místo zeleninových záhonů je tu zřízeno hřiště. Areál zahrady je doplněn komorním prostorem u zmíněné bašty se sochami andělů strážců s výsadbou růží, který je od kláštera oddělen městskými hradbami. V baště Prachárně je expozice městského opevnění. Rozloha zahrad je asi 1 ha. Jmenujme alespoň nejzajímavější dřeviny vysázené při rekonstrukci zahrady, ukončené v roce 2011: *Liriodendron tulipifera*, *Platanus x hispanica*, *Aesculus hippocastanum*, *Malus floribunda*, *M. 'Almey'*, *M. 'Profesor Sprenger'*, *Tilia cordata*, odrůdy jabloní *'James Grieve Red'*, *'Matčino'*, *'Ontario'*, *'Rubín'*, *'Vilémovo'*, odrůdy hrušní *'Boscova'*, *'Konference'*, a další; z růží: *'Bella Rosa'*, *'Erfordia'*, *'Freesia'*, *'Loredo'*, *'Mainaufeuer'*, *'Royal Bonica'*, *'Schneewitchen'*; několik druhů sušomilných trvalek.

Jablonné v Podještědí (CL) – konvent dominikánů u chrámu sv. Vavřince – byl založen v roce 1252 z podnětu Zdislavy z Lemberka. Je vysoce pravděpodobné, že v roce 1269 již byla alespoň základní osnova konventu hotova. V roce 1410 byl již zřejmě klášter dobudován zcela, včetně gotického kostela. V roce 1425 bylo vypáleno celé město včetně konventu. Provizorní obnova konventu nastala až v roce 1510, ale skutečná rekonstrukce kláštera začala až rokem 1683 a trvala až do roku 1696. Kostel byl zbourán a nahrazen barokním v letech 1699-1711, ale vysvěcen byl až roku 1729. V roce 1786 byl klášter zrušen, dva roky nato byl kostel poškozen požárem. V roce 1945 byl na několik let vrácen dominikánům, ale konec nastal v

Klášter Jablonné v Podještědí r.1757

roce 1950. Po roce 1989 se do kláštera dominikáni vrátili snad definitivně – o klášterní zahradě mohou sdělit pouze to, že se rozkládá v okolí kostela a konventu, a je řešena ve dvou výškových úrovních, které jsou odděleny terasovitě, nebo svahem. Zahradu tvoří travnaté plochy a jsou řídce osázeny okrasnými a ovocnými stromy. Pod konventem je dětské hřiště, které slouží dětem návštěvníků kostela. Na rajském dvoře je jednoduše řešený prostor, před klášterem menší pravidelný

parter se střihaným živým plotem z *Buxus sempervirens*.

Jemnice (TR) – zaniklý konvent františkánů u kostela sv. Víta a sv. Modesta – založen v roce 1455 u staršího kostela, jehož pozůstatkem bude vysoká válcová rotunda, sloužící jako karner (kostnice). Roku 1468 byl

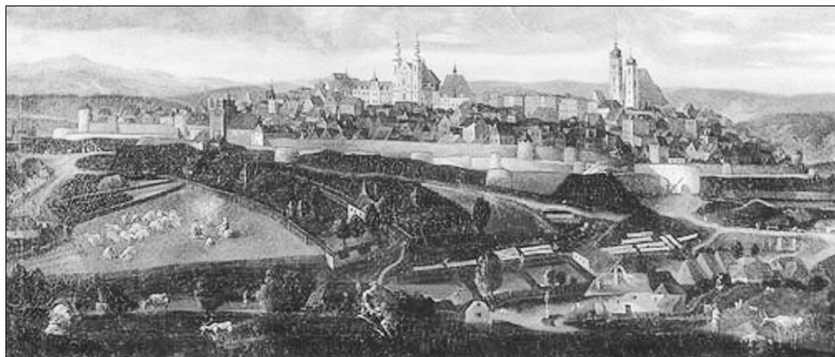
vypálen vojsky Matyáše Korvína, obnoven, ale v roce 1546 byl klášter zničen místním obyvatelstvem. Obnovení v roce 1675 bylo neúspěšné, zrušil jej olomoucký biskup; v roce 1676 byly budovy kláštera rozebrány – o zahradě víme pouze to, že bývala rozlehlá a náležela k ní studna, která tu stojí doposud. A tak jedinou pamětnicí slávy klášterní zahrady je památná, tzv. Kapistránská lípa na pozemku u starobylého kostela. Vykotlaná lípa je chráněna dřevěným oplocením.

Bývalý konvent františkánů v Jemnici

Jevíčko (SY) – bývalý konvent obutých augustiniánů s kostelem Nanebevzetí P.Marie – byl založen s největší pravděpodobností roku 1392 (i když dle pozdní klášterní tradice měl vzniknout o 200 let dříve). Klášter byl za husitských válek zřejmě popleněn v roce 1429, mniši se vrátili až v roce 1447. Klášter měl i nadále velké potíže o samu existenci, zlepšení stavu nastalo až po 30leté válce, kdy došlo k barokní přestavbě konventu, nová prelatura byla přistavěna od roku 1753. V roce 1784 byl klášter zrušen – v minulých letech byl rekonstruován rajský dvůr. Konventní zahrada byla v minulosti přebudována na menší park o výměře asi 0,75 ha. Tento stav přetrvává dodnes.

Jihlava – konvent minoritů s kostelem Nanebevzetí P.Marie – založení kláštera se dá předpokládat ve 40 letech 13. století, dostavěn byl v roce 1250. V roce 1436 se prostory konventu staly dějištěm jednání o kompaktáta. V dalších staletích procházel klášter obdobími poklesu i prosperity. V době josefínských reforem nebyl zrušen, toho se dočkal až po roce 1948 – roku 1570 se v souvislosti s obnovou kláštera píše o polích a zahradách kláštera patřících, ale o

Jihlava - panorama města, patrně 18.století

jejich podobě nic nevíme. Těžko říci, do jaké míry a kdy byla klášterní zahrada okleštěna výstavbou domů. Z otisku Stabilního katastru je zřejmé, že na velkou zahradu mezi klášterem a hradbami nebylo dost místa. Západním směrem, za hradbami jsou vidět dvě pravidelně členěné objekty, do kterých by bylo možné klášterní zahrady situovat.

Faktem je, že z nich skoro nic nezůstalo, plochy byla zastavěny budovami Katastrálního úřadu, ZŠ a školním hřištěm. V klášterní zahradě stojí několik barokních soch umístěných původně na křížové cestě ke Kalvárii na dnešním stejnojmenném hřbitově. Existuje studie na propojení zahrady s cestou pod hradbami, kde by měla vzniknout promenáda lemovaná výsadbami okrasných jabloní, hrušní, kdoulí a pnoucích růží. Jelikož tento záměr nepostrádá megalomanské tendence – v jižní části by měla být jedna z komunikací překlenuta celkem nesmyslně lávkou, dosti pochybuji o jeho realizaci. Už jenom z důvodu střetu s památkáři.

Jindřichův Hradec (JH) – zaniklý konvent minoritů u kostela sv. Jana Křtitele – byl založen kolem roku 1320, roku 1434 byl pobořen husity, opravován v letech 1480-84. Roku 1560 odešli mniši do Jihlavy a klášter byl přebudován na špitál. Dnes muzeum Jindřichohradecka – jelikož dějiny konventu skončili před dobou renesance, dá se předpokládat, že zahrady sloužily

pouze jako užitkové. O jejich dalším vývoji nemáme žádné zprávy. V současnosti je pěkně upraven Rajský dvůr s pravidelnou dispozicí, úhlopříčně vedenými cestami a kašnou uprostřed; archeologický průzkum zjistil v této lokalitě středověkou studnu). Na zahradu mezi klášterem a hradbami nezbývalo příliš místa. Proto byla velká konventní a později špitální zahrada umístěna vně hradeb na

Jindřichův Hradec - J.Venuto 1811

východ od kláštera. Její podobu zachycuje Stabilní katastr jako objekt nepravidelného půdorysu, kde západní část byla řešena volně a východní pravidelně. Součástí byla i menší zahradní stavba. V současnosti je celá plocha této zahrady zastavěna. Bývalá konventní zahrada i svahy pod konventem jsou rekonstruovány ve velice prosté úpravě s trávnickovými plochami a několika lavičkami.

Jindřichův Hradec (JH) – konvent františkánů u kostela sv. Kateřiny – založen v roce 1478, kostel byl dokončen v roce 1491. V roce 1534 došlo při konventu k založení domu bekyň, který ukončil činnost v roce 1598. Roku 1619 byl klášter vyplněn a zapálen, obnoven byl až v roce 1644. V roce 1785 byl zrušen, ale již v roce 1789 obnoven – o podobě klášterní zahrady víme pouze to, že v roce 1759 byla upravena na objednávku Marie Izabelly Černínové zahradním architektem a sochařem Janem Antonínem Zinnerem. Její podobu zobrazuje Stablní katastr jako objekt v půdorysu písmene „L“, pravidelně členěný na obdélníky a čtverce. Tato zahrada je dnes z větší části využit jako parkoviště, zbytek pouze zatravněn a bez jakéhokoliv dalšího členění. Určitě by si zasloužila rekonstrukci. Zahrada „Klášteříčku“ byla členěna rovněž pravidelně. V roce 1849 byl „klášteříček“ (zřejmě původní dům bekyň) se zahradou prodán. V budově sídlí soud a ze zahrady se stalo městské zahradnictví. Takto využívána byla vlastně až do nedávna; dnes zde sídlí Trvalková školka, v budoucnu by se měly neproduktivní plochy zahrady změnit na ukázkové okrasné části.

Kadaň (CV) – klášter františkánů – založen roku 1473 u kaple čtrnácti svatých pomocníků, výstavba kláštera probíhala v letech 1494-1506., rozšiřován 1526-46, přestavován v letech 1659-77 a 1747-49, kostel 1697-99. Roku 1950 byli mniši vyhnáni, pak zde byla armáda, nyní muzeum – ještě na vedutě ze začátku 17. století nejsou vidět žádné zahradní úpravy, ale určitě byla na rajském dvoře. Současná zahrada o výměře asi 2,5ha byla upravena dle mapy z roku 1915.

*Františkánský klášter v Kadani
nřelom 15. a 16. století*

Zahrady leží na svahu a proto jsou řešeny terasovitě. Vstupní, nejvyšší část leží na jižní straně konventu a nalézá se zde malý pravidelný parter s další jednoduše řešenou plochou a restaurací v bývalém zahradním domku. Východně od ní je jednoduše řešený pravidelný parter francouzského typu, rozdělený cestami na čtyři travnaté obdélníky s nízkými živými plůtky z buxusu na okrajích a kruhovou kašnou uprostřed. Schází se k němu po schodech brankou prolomenou v terase. Západní částí této zahrady podélně klesá cesta, která je lemována výsadbou dřevin: *Hamamelis, Hibiscus, Ilex, Lavandula, Magnolia, Mahonia,*

Potentilla, Rhododendron, Rosa, Abies, Chamaecyparis, Do užitkové části sestoupíme dalším schodištěm v terase. Na jižním svahu se rozkládá nejrozsáhlejší část zahrad s vinicí, chmelnicí a bylinkovou zahrádkou, a farma s domácími zvířaty: prase kadeřavé ovce cápová, koza kamerunská a domácí, zvažuje se instalace dvou historických včelínů. Výsadby dřevin v hospodářské části i v parku tvoří především ovocné stromy a také ořešáky. Upraven je i rajský dvůr s tújemi. /VŠ

Poznámka: V Kadani nejsou jenom klášterní zahrady, lze vidět *krásný městský park, Městskou památkovou rezervaci s hradbami, branami a barbakánem, katovskou uličkou, kostelem, hradem, dalším klášterem a radnicí na náměstí.*

Kadaň (CV) – klášter minoritů s kostelem sv. Archanděla Michaela byl založen v roce 1243. Por četné požáry byl zván „černým“ klášterem. Měl podobně pestrou historii jako všechny ostatní kláštery, v roce 1786 byl zrušen a záhy zcela vyhořel. Na jeho místě si vybudovali **gymnasium piaristi** – klášter ležel téměř u městských hradeb a na větší zahradu zde nebylo místo. Proto si ji minoriti zřejmě vybudovali severně od města, východně od hřbitova. V této poloze ji alespoň zachytil Stablní katastr jako poměrně velkou lichoběžnou plochu s křížovým členěním a

menší oválnou nádrží, patrně bazénem. V té době pochopitelně již musela sloužit piaristům. Dnes je plocha bývalé zahrady zastavěna. Mezi gymnasiem a hřbitovním kostelem sv. Anny již tehdy byly zbořeny hradby a na jejich místě byla menší parková plocha. Dnes je zde park na Löschnerově náměstí s několika zajímavými stromy: *Fraxinus excelsior*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Gleditsia triacanthos* f. *inermis*, *Gymnocladus dioica*, *Tilia cordata*, *Ulmus glabra*, *U. laevis*, *Cedrus atlantica* 'Glaucá', *Picea pungens* 'Glaucá', *Taxus baccata* 'Fastigiata', 'Fastigiata Aurea', *Viburnum x burkwoodii*. /VŠ

Kadaň (CV) – alžbětinský klášter s kostelem sv. Rodiny byl postaven v letech 1748-55. Až do 50. let 20. století byla hlavním posláním sester péče o nemocné sousední nemocnice a o sirotky. Dnes je klášter bez využití, v areálu také stojí domov pro seniory – o podobě původní zahrady se nedochovaly žádné zprávy. Na mapě Stabliního katastru je zakreslen soubor zahrad, ležících na východ a hlavně na sever od kláštera. Jejichž součástí byl i malý hřbitov. Zahrady byly zřejmě později přebudovány na volně řešený park, který je k vidění dodnes. Zdá se, že si udržel původní rozlohu, možná je na SV poněkud omezen výstavbou panelových domů.

Kladruby (TC) bývalé benediktinské opatství – byl založen v roce 1115 knížetem Vladislavem I. Za husitských válek byl dobyt, několikrát vypleněn a poškozen ohněm byl v dalších staletích. Zásadní přestavbou prošel v letech 1728-56, kdy byl barokně přestavěn, ale v roce 1785 byl zrušen – v letech 1740-50 byl postaven zahradní domek a vybudována barokní zahrada. Ležela západně od kláštera, a byla, stejně jako celý areál kláštera obehnaná ohradní zdí a měla výměru asi 1 ha. Do zahrady se vstupovalo salla terrenou, v 19. století přeměněnou na dílnu.

Kamenná žulová barokní váza, která původně stávala v zahradě, byla přemístěna na klášterní nádvoří. V 19. století byl západně od kláštera vytvořen přírodně krajinářský park, velký asi 2 ha. Parkem protéká říčka Úhlávka, zachovalo se zde Divadlo v přírodě, a některé zajímavé dřeviny: *Picea pungens* 'Glaucá', *Taxus baccata*, *Corylus colurna* a *Quercus robur*. Dva daleko větší duby, *Quercus robur* rostou nad klášterem u silnice na Horšovský Týn. Mají 2 metry v průměru a jsou zapsány mezi památnými stromy ČR. V letošním roce (2014) by měl být v klášterní zahradě nákladem asi 600 tisíc Kč obnoven ovocný sad, který ležel jižně od kláštera.

Klášter Kladruby - J. Venuto 1824

Klášter Hradiště – zaniklé cisterciácké opatství P. Marie, založeno v r. 1145, pravděpodobně však až r. 1177. Na vysoké ostrožně nad řekou Jizerou byl vystavěn původně románský, v letech 1240-80 raně gotický klášter s kostelem dlouhým 75m. Klášter byl v r. 1420 zcela zničen husity, což bylo jistě barbarství – vždyť v té době patřil mezi nejvýznamnější v Evropě. Klášter zůstal v troskách do r. 1556, kdy zahájil Jiří z Libouně výstavbu renesančního zámku, dokončeného až za Václava Budovce v roce 1613. Po jeho smrti na Staroměstském náměstí v roce 1621 připadl Albrechtovi z Valdštejna. Jeho potomci v r. 1852 přestavěli zámek na pivovar. Po požáru v r. 1869 byl klášter stržen a do závěru kostela byly postaveny kanceláře a byty. Z kláštera toho moc nezůstalo: tzv. krypta, fragment severní zdi, přestěhovaný monumentální portál kostela, a na severním předpolí klášterní ostrožny farní kostel Narození P. Marie s raně gotickým portálem – Rajská zahrada byla obklopena ambity zastřešenými ochozy. Zahrada obdélného tvaru byla vybudována na J konci ostrohu. Přestože uprostřed stála kašna, měla zahrada nejspíše užitkový charakter. V době přestavby kláštera na zámek byly postaveny po obvodu

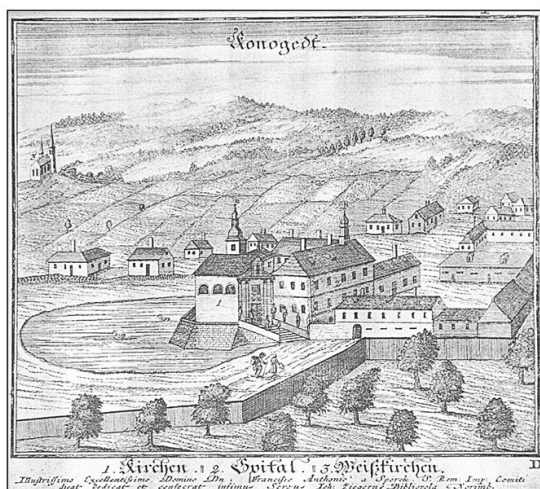
zahrady arkády a zahrada byla přebudována na okrasnou se zmíněnou kašnou uprostřed. Posledním reliktem klášterní zahrady může být pravidelně řešený objekt jižně od kostela zachycený na Stablním katastru. Menší, patrně užitkové zahrady zobrazuje také na okraji areálu. Další parkově upravené plochy se schodují se současným stavem: na jižní straně areálu se rozkládá menší terasovitá, parkově upravená zahrada se dvěma věžemi. Další park leží na severní straně před vstupem do areálu, kde zaujme svými mimořádnými rozměry líska turecká (*Corylus colurna*), pocházející zřejmě z doby založení zámeckého parku. Na svazích pod zámek je přírodně krajinářský park (není bez zajímavosti, že svah pod zámek osázený stromy zakreslil na svých cestách ve 30. letech 19. století KH.Mácha). /PL

Klášter Hradiště - J. Veruto 1817

Klatovy – bývalá jezuitská kolej, seminář a gymnasium u kostela Neposkvrněného početí P.Marie – byla založena v roce 1635. Budova gymnasia se začala stavět v roce 1656, vyučování začalo v roce 1661, ale dostavěno bylo až v roce 1665. Chrám byl postaven v letech 1656-79, nový seminář v letech 1692-93. Zároveň byly vybudovány známé *katakomy*, kam byly ukládány ostatky jezuitů i jejich mecenášů. V letech 1676-1775 zde bylo pohřbeno více 200 zesnulých, jejichž těla byla mumifikována. V době josefínských reforem byl seminář zrušen, změněn na pivovar, z koleje se staly kasárna a gymnasium německou školou – o podobě jezuitské zahrady toho moc nevíme. V posledních letech ale byl dvůr u koleje krásně upraven do podoby pravidelného parteru s náznakem labyrintu uprostřed.

Konojedy (LT) – původně renesanční zámek byl v r.1699 hrabětem Šporkem přestavěn na špitál pro chudé. V r.1747 byl přestavěn na servitský klášter s barokním kostelem Nanebevzetí Panny Marie, propojené krytou chodbou. Byl však v provozu však pouze do roku 1786. Poté přestavěn na zámek, který po roce 1945 obsadila armáda. V současné době je v soukromých rukách a probíhají nesmělé pokusy o jeho záchranu – na rozlehlém dvoře konventu bývala v

Klášter Konojedy r.1712

polovině 18. století zahrada pravidelného půdorysu, děleného do 12ti segmentů paprscitě se rozbíhajících od středu k okrajům. Ve středu stál vysoký sloup, patrně mariánský. Západně od konventu se rozprostírala velká zahrada obehnaná kamennou ohradní zdí. Dle stručné dobové zprávy zde byla zahrada již před založením kláštera, původně patrně renesanční. Její zaměření bylo jak užitkové, tak okrasné. Na vedutě z 18. století se v západní části zahrady nalézal pahorek, patrně sloužící jako vyhlídka. Dnešní stav zahrady, stejně jako celého areálu je tristní. Nicméně se zachovala alespoň v celé původní rozloze, a nadále je chráněna kamennou barokní zdí, takže pořád je naděje na její obnovu. Menší zahrada či park se nalézá u kostela, ke kterému vede z obce krásné kamenné schodiště. Na zahradě je

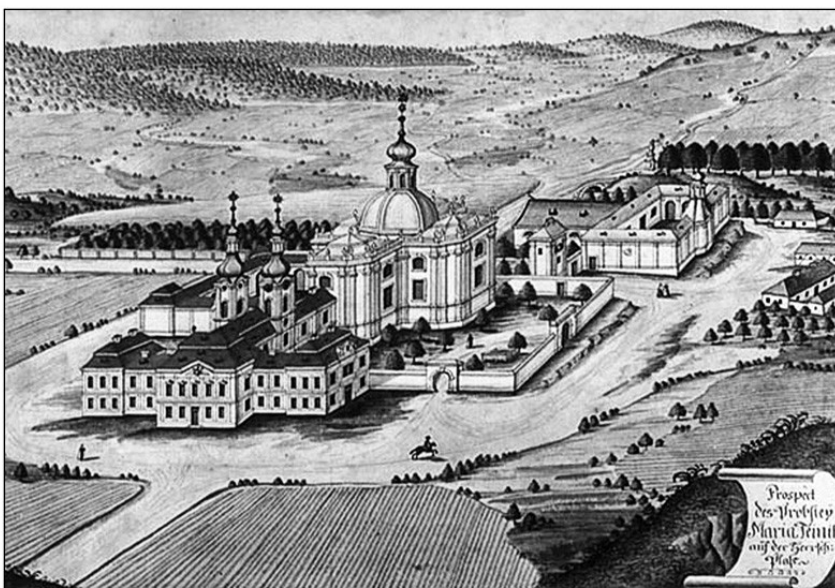
několik barokních soch, a také **památná lípa**.

Kostelní Vydří (JH) – klášter karmelitánů při poutním kostele P. Marie Karmelské – klášter byl založen v pol. 18. století, ale zůstal neobsazen až do roku 1908; poutní kostel byl postaven v letech 1787-89. Po rozeznání mnichů v roce 1950 zde zůstal pouze jeden do své smrti v roce 1985. Klášter byl znovu obsazen po roce 1990, kdy zde bylo také založeno Karmelitánské nakladatelství – klášterní areál leží v dominantní poloze na výrazném návrší nad obcí. Budovy i zahrady jsou uspořádány terasovitě, nejvýše je postaven kostel a menší terasa okolo něj. Na terase rostou pravidelně ořezávané věkovité lípy srdčité. Obvodní kamenná zeď je prolomena třemi branami, u jedné z nich je památná, 400 let stará lípa srdčitá (*Tilia cordata*) o obvodu 550 cm. Zahrady o výměře asi 1,5 ha jsou členěny na část užitkovou s ovocným sadem a záhony zeleniny, v jižní části je obnovený pravidelný okrasný parter. Na jedné z teras je trvalková zahrada. Na nedalekém návrší se nalézá lesní hřbitůvek z roku 1913, kde je v hrobce pohřben svobodný pán Bedřich z Dalbergu, patron kostela, členové jeho rodiny a na ploše hřbitova několik Karmelitánů. V současnosti by měl být realizován projekt M. a P. Veličkových, který řeší 15ti ha úpravu krajiny v okolí kláštera, mimo jiné Křížové cesty.

Králíky – Hedeč (OU) – bývalý konvent servitů (později kolej redemptoristů) u kostela Nanebevzetí P. Marie – v letech 1696-1701 byl postaven kostel, do roku 1704 byly postaveny ambity; klášter se stavěl v letech 1706-10 – ke klášteru vede 1,5 km dlouhá, původně 150 let stará lipová alej (v r. 1856 nahrazeny jinými listnatými stromy), vroubená sedmi barokními kapličkami se sousošími křížové cesty. Do aleje se vchází barokní branou, od konce aleje vede ke klášteru směrem vzhůru se zužující schodiště o 49 schodech. Klášterní zahrady se skládají ze tří částí: okrasné, se vzrostlými stromy a keři, lavičkami, studnou a bývalou kašnou; užitkové pro pěstování zeleniny a květin s rozlehlými skleníky v rekonstrukci; třetí slouží jako technické zázemí. Celková plocha zahrad je asi 1 ha.

Kralovice – Mariánský Týnec (PS) – bývalé proboštství cisterciáckého kláštera v Plasech u poutního kostela Zvěstování Panně Marii – do majetku kláštera se pozemky dostaly v roce 1230, kdy na místě zdejšího kostela stála kaple stejného zasvěcení. V druhé polovině 17. století byla rozšířena a kolem ní postaveny ambity, dnešní podoba vznikla v dlouhé přestavbě J.B.Santiniho v letech 1711-51. Proboštství bylo zrušeno spolu s klášterem v roce 1785 – klášterní zahrada je poměrně malá, asi 0,4 ha, a je uzavřena zdí. Má pravidelné členění s osově

vedenou cestou a fontánou v dominantní poloze. Podobně je řešen i rajský dvůr. Před vstupem do kláštera je menší park nedávného založení, za klášterem park se skupinou starých lip. Od kláštera vedla až do Kralovic Památná alej lip. Za trest ji museli vysázet účastníci povstání proti vrchnosti z roku 1680. Po roce 1848 přešla alej do majetku obce Kralovice a bylo rozhodnuto o jejím pokácení – jako protestu proti dávné křivdě (jak často se nabytá svoboda projevuje skutky nesmyslnými!). V obci zbyla jediná lípa s

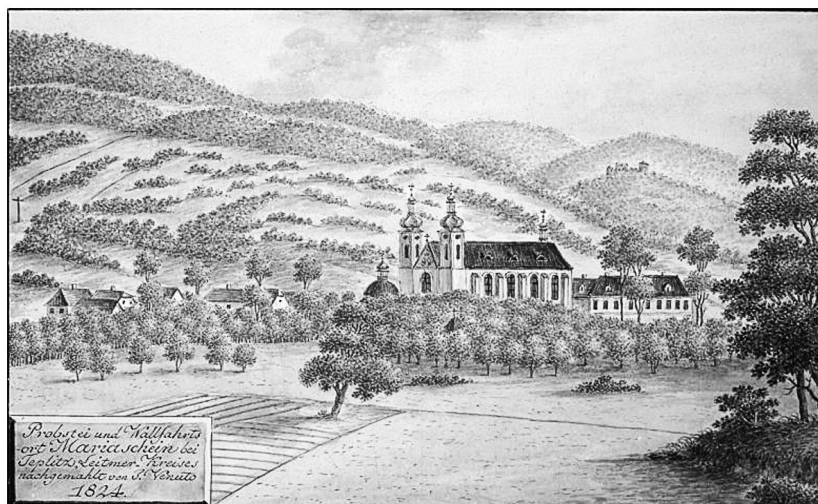

Proboštství v Mariánském Týnci v roce 1785

byla pojmenována po popraveném vůdci povstání – Radimovi.

Krupka – Bohosudov (TP) – rezidence, později kolej jezuitů se seminářem a gymnasiem u poutního kostela Sedmibolestné P. Marie – původní kaple vznikla v 16. století a v roce 1587 byla předána jezuitům, kteří ji v roce 1621-24 obnovili. Jezuitská rezidence byla postavena v letech 1667-76. Souběžně, od roku 1670 byla budována ústřední kaple s ambity, při kterých bylo vybudováno sedm kaplí: (Duchcovská z roku 1625, Bleylebenovská 1655, Teplická 1671-2, Zákupská 1684-88, Litoměřická 1688, Kolovratská 1693 a Osecká 1722. Na místě ústřední kaple byl v letech 1701-8 byl postaven nový poutní kostel. Koncem 17. století a znovu v letech 1711 a 1723 byla rezidence rozšířena do podoby čtyřkřídle budovy. Kolej byla za josefínských reforem zrušena, ale jezuité se v roce 1853 vrátili, což se opakovalo i po odchodu sovětské armády – zahrada je vymezena oválným půdorysem ambitu a osázena poněkud chaoticky kultivary

jehličnanů, stálezelenými listnáči a růžemi. Jižně od kostela leží biskupské gymnasium s dvorem, který by si jistě zasloužil důstojné sadovnické řešení, dnes se prezentuje pouze trávnickovou plochou. Mezi kostelem a Městským úřadem je trojúhelný parčík s téměř pravidelnou úpravou .

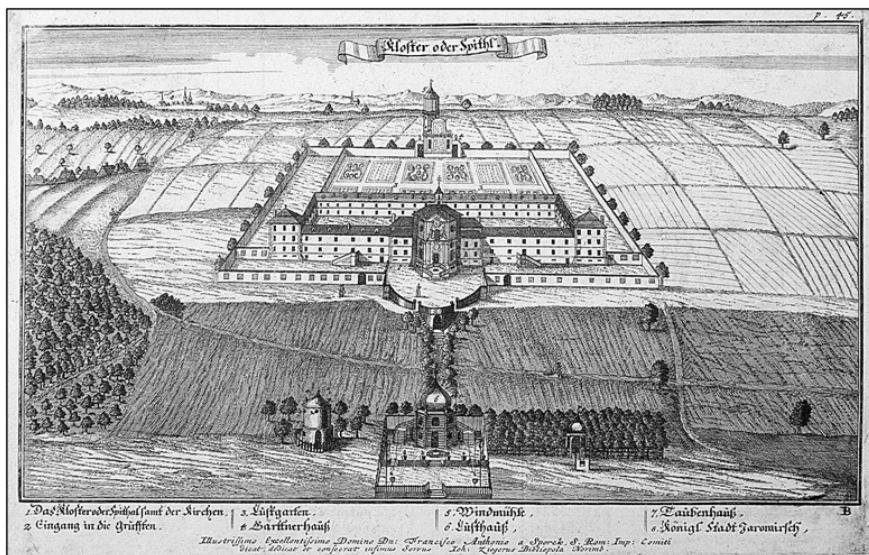
Jezuitská kolej Bohosudov - J. Venuto r.1824

Kuklov (CK) – nedostavěný paulánský klášter byl založen v roce 1495. Opuštěn byl v roce 1530. V blízkosti nechali později Rožmberkové postavit dvůr a pivovar. Vesničané si ze zdiva kláštera stavěli své domy, někteří si obydlí postavili přímo v areálu kláštera, což výrazně ovlivnilo ráz vsi.

Paulánský klášter v Kuklově - J. Venuto

Kuks (TU) – bývalý konvent milosrdných bratří se špitálem u kostela Nejsvětější Trojice – byl založen v roce 1739 spolu s hospitem pro přestárlé obyvatele Šporkova panství. Ale již od roku 1707 byl stavěn kostel, který byl vysvěcen roku 1717. Současně s kostelem se stavěly budovy konventu a hospitalu. Poté zde tvořil sochař Matyáš Braun na svém cyklu Ctností a Neřestí, a jeho žáci na souboru 40ti trpaslíků pro „závodiště“. Po rozpuštění konventu v roce 1945 zde byl zřízen Domov důchodců, z části konventu se stalo muzeum, které zahrnovalo i bývalou konventní lékárnu – mezi dvěma dominantami (bývalým zámekem s lázněmi na jedné a

Klášter se špitálem Kuks – Vogt 1712

hospitem s kostelem na druhé straně údolí) se rozprostírala rozsáhlá barokní a později krajinářská úprava. Celý areál vznikl od roku 1694 po dobu asi 30ti let. Úpravy zahrnovaly i napřímení Labe a svedení jeho toku do umělého koryta a bylo překlenuto mostem se sochařskou výzdobou. Svahy pod zámekem i hospitem byly zpřístupněny schodišti, a doplněny terasami se sochami a různými stavbami. Obě protilehlé dominanty v údolí řeky

propojovala barokní pravidelná zahrada s fontánou. Za špitálem byla vybudována velká pravidelná špitální zahrada; měla klasickou barokní kompozici s osovou symetrií založenou na čtyřech čtvercích dělených na další čtverce. Tuto centrální část doplňovaly po stranách a vzadu menší ovocné sady. Již koncem dvacátých let 18. století probíhá v údolí Labe první krajinářská úprava, čímž u nás o několik desetiletí předběhla svou dobu. Tyto úpravy zasahovaly daleko do okolní krajiny, v tzv. Novém lese nechal Špork postavit čtyři poustevny s vlastními zahradami (ty se nedochovaly) a seskupení soch zvané „Betlém“. Samotný areál nepřesáhl v době svého největšího rozmachu 15 ha, a od okolí byl obehnan zdí, pronikal však do luk a lesů dlouhými promenádami. Zahrada po smrti svého zakladatele chátrala, silně byla poničena i povodněmi, a zámek s lázněmi byl po ničivém požáru zbořen v roce 1901. Ve druhé polovině 20. století byly provedeny dílčí rekonstrukce zahrad (1952 B.Štorm, zahradní parter hospitalu 1992 J.Vaněk, nádvoří hospitalu 1996 O.Kuča). Další rekonstrukce proběhly i později. Velká špitální zahrada je šachovnicí cest pravidelně členěna na 16 travnatých čtverců, které jsou lemovány nízkými živými ploty z buxusu. Na průsečících cest stojí několik dominantních barokních soch a dva obelisky. Po stranách parteru jsou za habrovými stěnami štěpnice, zahradnictví a zahradní domek. Za zahradou je také starý barokní hřbitov. V parku se zachovalo 50 taxonů dřevin z nichž jmnenujme alespoň ty vzácnější: *Fraxinus excelsior* 'Pendula', *Magnolia x soulangeana*, *Liriodendron tulipifera*, *Sorus intermedia*, *Eleagnus commutata*. Na lázeňské straně areálu stojí tři památné lípy (*Tilia cordata*) vysazené roku 1732.

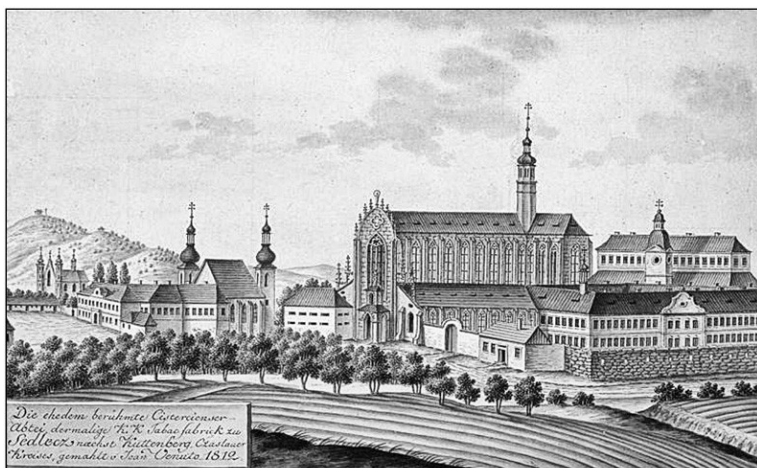
Kutná Hora – bývalá jezuitská kolej u chrámu sv. Barbory – byla založena v roce 1633, ale vlastní stavba koleje začala až koncem 60. letech 17. století a trvala s přestávkami do roku 1750. V letech byla 1709-16 postavena a osazena sochami terasa, schodiště a vydlážděna cesta. Vzhledem k tomu, že byl v roce 1773 zrušen jezuitský řád, a kolej přešla pod správu vojska, byl její život takřka jepičí – součástí areálu koleje bylo několik zahradních prostorů: park na nádvoří, park před severním křídlem, alej 25ti lip proti dlouhému východnímu křídlu a terasovitě

zahrady pod kolejí. Klášterní dvůr a přilehlé parkoviště bývaly užitkovou zahradou s ovocným sadem a bylinářskou zahradou. Park před severním křídlem byl řešen jednoduše, travnatá plocha byla osázena vysokými listnatými stromy. JZ od koleje ležela menší, paprscitě členěná zahrada. O aleji již byla řeč. Terasovité zahrady byly osázeny révou vinnou, v jejich severní části byly vysázeny i ovocné stromy. Před několika lety byl vypracován projekt na revitalizaci zahrad. V současné době by již měly probíhat rekonstrukce. V prostoru bývalé užitkové zahrady by měl vzniknout park s „vodním amfiteátre“, tedy přírodním pódiem zasazeným u malé vodní plochy s vodotryskem. Park bude zpřístupněn novým dvojitém schodištěm s vodní kaskádou uprostřed. Park bude omezen stěnami tvarovaných stromů. Nově využita by měla být i barokní vila - budova staré koleje, která bude upravena na restauraci s vinným sklípkem, s expozicí o pěstování vína a konferenční prostory. V bastionu vznikne kavárna s výhledem na sv. Barboru. V prostoru teras bude obnovena vinice, kde kromě běžných současných kultivarů se bude pěstovat i jedna stará odrůda. Vzhledem k finanční náročnosti projektu je otázkou, zda se s jeho realizací vůbec začalo.

Panorama Kutné Hory - J. Venuto 1815

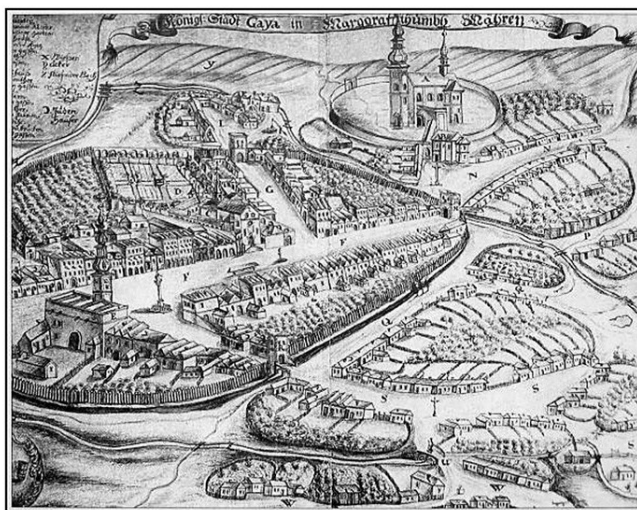
Kutná hora Sedlec (KH) – bývalé cisterciácké opatství Nanebevzetí P. Marie a sv. Jana Křtitele – založen v roce 1142, ale ke skutečnému rozvoji došlo až po roce 1282. Koncem 13. století se začal stavět gotický chrám mimořádných rozměrů a současně se stavěl konvent na jižní straně chrámu. Kolem r. 1400 byl postaven kostel Věch svatých (kostnice). Za husitských válek byl klášter vypálen a s ním i část mnichů. Život v klášteře byl definitivně obnoven až v r. 1452. Klášter střídaly doby prosperity s úpadkem, teprve po roce 1700 začala rekonstrukce vypáleného kláštera ve slohu gotizujícího baroka Santiniho-Aichla. Trvala však více než 50 let a v r. 1783 byl klášter zrušen. Kostel poté sloužil jako farní, klášter koupil Schwarzenberg, ale již předtím koupila objekt bývalého opatství

Klášter Sedlec - J. Venuto 1812

firma, která zde postavila tabákovou továrnu - o klášterní zahradě se toho moc zjistit nedalo. Na situačním plánu z r. 1785 vidíme v okolí kláštera užitkovou zahradu s pravidelnými segmenty kultur. To bylo ovšem dva roky po zrušení kláštera; je otázka do jaké míry odráží předchozí podobu. Ještě v době vydání Stablního katastru lze v okolí kláštera spatřit dvě menší pravidelně členěné zahrady. V současné době jsou v okolí opraveného, ale silně pozemkově okleštěného kláštera travnaté plochy a parkoviště. Pouze před vchodem do chrámu je několik věkovitých lip, několik dalších vzrostlých stromů je vidět na nádvoří kláštera. Díky krásnému chrámu je klášter proslulý: uvádím jako příklad smutných konců kdysi rozlehlých zahrad...

Kyjov (HO) – zaniklý konvent kapucínů s kostelem Nanebevzetí P. Marie a sv. Cyrila a Metoděje – založen v roce 1710, klášter s kostelem stavěný od r. 1713 do 1720, zrušen 1784 – pro krátkou historii by snad ani nebylo nutno klášter zmiňovat, ale zachoval se pohled na klášter z roku 1723, kde je poměrně podrobně zachycena podoba zahrady: SZ od kláštera zaujímala přibližně obdélníkový tvar, byla členěna do šesti pravidelně členěných čtvercových segmentů; kašna byla umístěna v křížení cest ve východní polovině zahrady. Zahrada lemovala zeď se slepými arkádami a stromořadí. Z kresby se ovšem nedá odečíst to podstatné – účel a zaměření zahrady; vzhledem k řeholi se dá ale spíše uvažovat o zahradě užitkové. Dnes je areál zahrady zastavěn budovami.

Kyjov v roce 1727

Letovice (BK) – Konvent milosrdných bratří s kostelem sv. Václava a s nemocnicí – byl založen kolem roku 1751-84, kostel s rozsáhlou kryptou dokončen v roce 1774. Klášter sloužil jako nemocnice milosrdných bratří sloužil až do roku 1950, kteří se jej opět ujali po roce 1989. Cennou památkou je původní klášterní lékárna – zahrada se udržela v původním půdoryse na poměrně velké rozloze, kolem 2,5 ha, se zachovalou ohradní zdí. Dochovala se kresba barokní podoby zahrady z roku 1776 Franze Bauera, ze které lze alespoň částečně vyčíst její členění. Podél nejdelší, severní strany zahrady vedlo dlouhé stromořadí, a podél něj se táhly pravidelně se střídající pole záhonů. Uvnitř kvadratury byla rovněž pravidelně členěná Rajska zahrada a východně od kláštera okrasná zahrada členěná do úhlopříčně dělených segmentů. Téměř celou jihovýchodní čtvrtinu zahrady zabíral ovocný sad, nicméně u dobré třetiny zahrady nejsou zakresleny žádné podrobnosti – těžko říci, zda byla využívána jako pole či pastvina. Dnešní stav se od svrchu popsaného značně liší: ovocný sad se přesunul na SV, mezi klášterem a ohradní zdí na severu byl vytvořen park, do kterého je poněkud neorganicky vložen objekt zahradnictví se skleníkem. Zahrada byla nedávno rekonstruována. Převažují listnaté dřeviny, lze najít některé exoty: *Picea pungens* 'Glauca', *Pseudotsuga menziesii*, *Thuja* sp.; *Quercus robur* 'Fastigiata', *Salix alba* 'Tristis'.

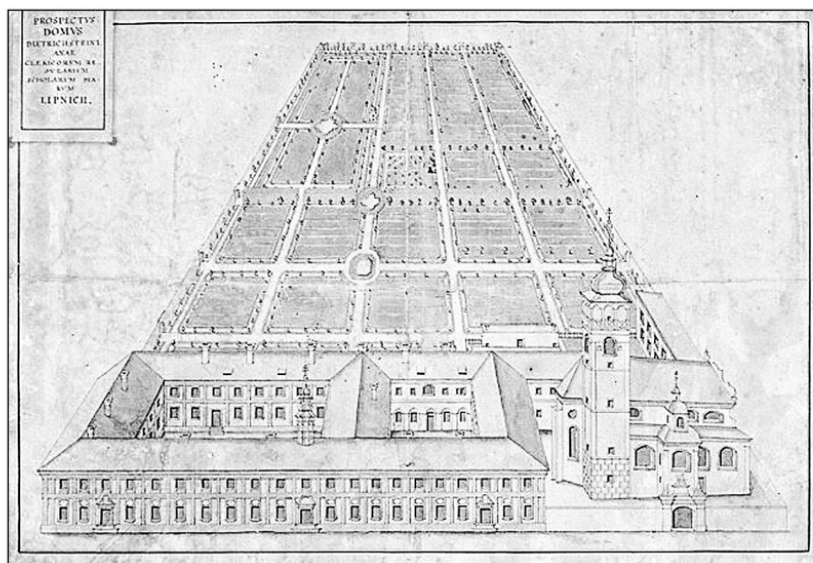

Bývalá jezuitská rezidence v Liběšicích

Liběšice – bývalá rezidence staroměstských jezuitů – byla založena již roku 1623, zpočátku žili jezuité na zámku v Ústěku, do Liběšic se přemístili v letech 1651-66. Zde si přebudovali na rezidenci starý renesanční zámek. V letech 1738-52 byl postaven nový, barokní zámek. Klášter byl zrušen v roce 1773, přešel pod správu Studijního fondu, od něj v roce 1838 koupil celé panství kníže Lobkovic, od něj v roce 1871 textilnímu velko-průmyslníkovi Josefu Schrollovi, jehož rod zůstal

v zámku až do roku 1945. Povále zde byly umístěny řecké a korejské děti, pak zde byl Domov duchodců a od roku 1985 Ústav pro mentálně postižené – o zahradě se mluví v souvislosti s barokní přestavbou zámku. Tehdy byl postaven na zahradě velký skleník, kde se pěstovaly citroníky, pomerančovíky a jiné exotické plodiny. O podobě zahrady z té doby se další informace nedochovaly, předpokládám ale její klasickou barokní podobu. Před zámkem bylo v letech 1754-57 na terase umístěno pět barokních plastik jezuitských světců z dílny Tobiáše Süssmayera a několik cenných váz. Tři barokní plastiky stojí na terase před kostelem a dalších pět na návsi v parčíku proti zámku. Dnes na místě původní zahrady vidíme volně řešený krajinářský park o rozloze asi 4 ha. Původně byla plocha parku asi o dva ha větší, a ještě v první polovině 19. století zde otisk Státního katastru zachycuje některé relikty barokní zahrady (například mezi zámkem a kostelem). Park vznikl zřejmě až za Lobkoviců a jediným pozůstatkem barokní zahrady je zmiňovaný skleník. Nejcenější partie se nalézají poblíž zámku, kde najdeme i rozlehlější louky a kolem nich seskupené nejzajímavější dřeviny. Tato výrazná kompozice je ukončena jezírkem uprostřed parku, za ním následuje méně udržovaný, poměrně hustý porost lesoparkového charakteru. Park v minulosti přišel o svou SZ část zhruba čtvercového tvaru a tvořila krátkou základnu písmene „T“ jeho původního půdorysu. V parku roste 13 taxonů jehličnanů a 40 t. listnáčů. Významné dřeviny: *Ginkgo biloba*, *Chamaecyparis lawsoniana*, *Ch. nootkatensis*, *Thuja occidentalis* 'Pyramidalis Compacta', *Th. orientalis*, *Taxus baccata*, *Fagus sylvatica* 'Roseo-marginata', *Gleditsia triacanthos*, *Magnolia x soulangeana*.

Lipník nad Bečvou (PR) – bývalá kolej piaristů s kostelem sv. Františka Serafinského s gymnasiem – založena byla v roce 1634, v letech 1637-40 byla přestavěna z někdejšího domu českých bratří. Kostel byl přestavěn z budovy bratrského sboru (1590-93). Činnost koleje se rozvinula až po 30leté válce. Novou kolejní budovu postavili v letech 1659-70, gymnasium v roce 1674. Rozšířeno bylo ve 40. letech 18. století. Její činnost byla ukončena v roce 1884. Budovu získala kněžna Gabriela z Hatzfeldu, poslední potomek Dittrichsteinů. Budovy pak byly přestavěny na byty a sýpky – rozlehlá, téměř 3 ha velká zahrada je dodnes obehnaná ohradní zdí, která bývala v rozích zesílena drobnými baštami s helmicemi. Zahrada obdélného tvaru byla členěna do pravidelných polí, které se dále dělily na menší sektory. Protékal jí potok Loučka, který v roce 1734 byl přeložen mimo ni, a do zahrady byl zaveden městský vodovod. Jižně od kostela stála na dvoře u obvodové zdi buď hospodářská stavba, či budova letní prelatury. Podobu zahrady zachycují dva plány (konec 17. a z 18. století). Ani z jednoho není jasné, jaký měla zahrada charakter. V každém případě plochy blíže koleji byly zřejmě okrasné, jižní část sloužila jako ovocný sad. Zahradu v první polovině 19. století zachycuje Státní katastr jako pravidelně členěnou plochu s barokním bazénem s fontánou v jeho JV rohu. V jižní části zahrady se zachoval zahradní altán, většina plochy je volně řešená parková úprava s exoty, ve severovýchodní části pak zahradnictví. Zahrada i se sousedním bývalým zámeckým parkem je dnes součástí městské zeleně. Objekt kláštera je v majetku města, a o jeho záchranu usiluje vznikající občanská iniciativa.

Kolej piaristů Lipník n.B. konec 17. století

Litoměřice (LT) – bývalý konvent dominikánů u zaniklého kostela sv. Michala – byl založen r.1237. Stopy gotické přestavby z pol. 14.století jsou patrné v budově konventu. Za husitských válek klášter nebyl zničen ale utrpěl finanční ztráty, ze kterých se vzpamatoval až po 30tileté válce. Přestavba konventu skončila brzy po pol. 17.století. V letech 1672-68 byl nově postaven kostel sv. Michala Ale v roce 1837 byl zbořen). V r.1789 byl klášter zrušen a dominikáni se přemístili do opuštěného kláštera minoritů u sv. Jakuba. V budově konventu sídlil Krajský, později okresní úřad a budovy byly v letech 1814-34 upraveny klasicistně. Roku 1949 je zde Oblastní státní archiv Litoměřice – klášter těsně přiléhal na západě k městským hradbám s Michalskou bránou s věží. Po obnově kláštera dominikáni přikoupili pozemek, na kterém vybudovali velkou okrasnou barokní zahradu. Hradební baštu přestavěli na vyhlídkovou věž a celý objekt obehnali zdí. Zahrada byla zhruba čtvercového tvaru a byla cestami rozdělena na čtyři pravidelné díly; uprostřed stála kašna a osázení zahrady bylo v intencích doby. Rájský dvůr byl rovněž zahradně upraven. Barokní úprava zahrady zřejmě záhy po zrušení kláštera zanikla, protože Státní katastr ji znázorňuje jako užitkovou, bez dalšího členění. V prostoru bývalé klášterní zahrady byl v r.2011 rekonstruován park se dvěma jezírky s vodními roslinami, a pojmenován po V.Havlovi. V parku roste 70 druhů rostlin. Vedle

Magnolia x soulangeana zde najdeme dřeviny rodů *Viburnum*, *Hydrangea* a *Paeonia* (kaliny, hortenzie i pivoňky), v růžovém sadu kromě růží také levandule a buxus. V parku je dětské hřiště s odpočívadly pro maminky. Dřeviny jsou dosud mladé: *Acer campestre* 'Elstrijk', *Fagus sylvatica* 'Purpurea Pendula', *Magnolia liliiflora* 'Nigra', *M. x soulangeana*, *Platanus x hispanica*, *Pl. orientalis*, *Prunus subhirtella* 'Pendula', *Quercus robur* 'Fastigiata', *Sophora japonica* 'Pendula', *Salix x sepulcralis*, *Buxus sempervirens*, *Genista lydia*, *Hydrangea macrophylla*, *H.serrata*, *Hypericum calycinum* 'Hidcote', *Kolkwitzia amabilis*. *Lavandula angustifolia*, *Magnolia stellata*, *Paeonia suffruticosa*, *Rosa* 'Lilly Marleen', *přímopokryvné*, *Viburnum plicatum*, *V. rhytidophyllum*, *Wisteria sinensis*; *Taxus baccata* 'Erecta'; trvalky: *Eremurus*, *Hosta*, *Geranium*, *Hemerocallis*, *Liatris*, *Nymphaea*, *Veronica*. /VŠ

Bývalý dominikánský klášter s kostelem sv. Michala v Litoměřicích před r. 1838

Litoměřice (LT) – dominikánský (původně minoritský) konvent sv. Františka u kostela sv. Jakuba – minorité byli prvními řeholníky, kteří se usadili ve městě; ve 30. letech 13. století obsadili místo u hradeb v SV části města jako součást městského opevnění. Jeho původní podobu ale neznáme, protože kolem roku 1390 prošel kompletní přestavbou. V roce 1546 byli mniši nuceni část své zahrady poskytnout k výstavbě masných krámů. V roce 1610 mniši prchli za vpádu pasovských, po roce 1621, do kláštera vrátili. Následovala přestavba v letech 1662-67. R. 1714 byl konvent zničen požárem, a opravy se táhly několik desetiletí. Kostel byl dokončen až v roce 1758. Minoritský řád byl zrušen v roce 1785, a tak se do prostor konventu nastěhovali dominikáni, neboť ze svého původního kláštera museli odejít. Z původního kláštera se dochovala pouze dvě kolmo na sebe navazující křídla. Konvent byl zrušen v roce 1950. Dnes zde sídlí charitní domov – zahrada o rozloze asi 0,6 ha se kupodivu zachovala ve své původní rozloze. Alespoň se to tak jeví dle otisku Státního katastru, kde je SZ od konventu zachycena na koso položená čtvercová, pravidelně členěná zahrada. Dále je zde zakreslen náznak Rájského dvora a další zahrady, patrně užitkové, která ležela SV od konventu. Před několika lety byla zahrada obnovena do podoby ahistoricky řešeného parku s cestami vedenými v táhlých křivkách. Stavební dominantou je zahradní altán, porosty jsou tvořeny listnatými dřevinami.

Litoměřice (LT) – bývalý kapucínský konvent u kostela sv. Ludmily – kapucíni přišli do města v roce 1635, ale o místě stavby kláštera se rozhodlo až v roce 1638. S výstavbou začali až v roce 1647 a pokračovali do roku 1654, kdy začali stavět kostel (do roku 1657). Klášter kupodivu přežil josefínské reformy, zrušen byl se všemi důsledky až v roce 1950. Poté sloužil jako internát* Pedagogické střední školy, nyní je v něm umístěna soukromá střední škola – jedinou informací o podobě klášterní zahrady podává Stablní katastr: západně od konventu bývala okrasná, travnatá čtvercová plocha s kruhovým živým plůtkem uprostřed (patrně buxus) a okolo něj do většího kruhu vysázené stromky s kulovitou korunou. Další zahrada ležela i na východní straně konventu, Rajský dvůr byl patrně již tehdy zadlážděn. Zahrada se sice zachovala ve svém původním půdoryse na ploše asi 0,6 ha, ale jinak v ní nezůstalo původního nic. Větší díl zahrady na západní straně konventu byl z velké části přebudován na hřiště pro míčové hry, od zbytku zahrady tvořené travnatou plochou je oddělen živým plotem. Na konci zahrady roste *Ailanthus altissima*. V poněkud lepším stavu je zahrada východní, která má spíše okrasný charakter. Rajský dvůr je celý je zadlážděn zřejmě historickou dlažbou, s kovovou vpustí uprostřed. Jen těžko by tady někdo hledal půvab někdejších Rajských zahrad s kašnami, fontánami a bylinkovým parterem. Situaci zachraňuje alespoň částečně pravidelný parter před vstupem do kostela na náměstí před klášterem. * Ve druhé polovině 60. let zde pobývala se svými spolužačkami moje žena. /VŠ

Poznámka: V Litoměřicích je celá řada dalších církevních památek, vždyť zde od 17. století sídlí biskupové: **gotický**, barokně přestavěný **kostel Všechny svatých**; katedrála, zvaná **dóm sv. Štěpána s vysokou věží** má za předchůdce románskou basiliku z roku 1054, přestavěnou v gotickém slohu. Stojí na **Dómském náměstí**, které tvoří důstojný park, založený v I. polovině 19. století na rozloze asi 0,5 ha se třemi branami, lipovou alejí a lipovým rondelem uprostřed. S dómem sousedí barokní **biskupská rezidence**, naproti níž leží biskupská zahrada o výměře téměř 1 ha, která ještě v polovině

*Dómské náměstí před stavbou věže v Litoměřicích
na vedutě C.W. Mendaua*

19. století si udržovala barokní charakter; jistě by si zasloužila rekonstrukci. Rezidence je na jihu i na západě obklopena zahradami, které mívaly rovněž barokní podobu. Dnes má náznak barokního členění pouze dvůr rezidence; na svahu pod ní vinice, leží patrně vinice. Menší barokní zahrady ležely rovněž mezi hradbou a kanovníckými domky na jihu Dómského náměstí.

Poznámka II: Dómský vrch (hora s. Štěpána - Mons sancti Stephani) je nejstarší městské osídlení, původně samostatně opevněný areál o velikosti asi 6ha. Archeologické vykopávky ukazují na starověké osídlení, později i přemyslovské

hradiště z roku 1096. Litoměřická kapitula ale byla založena již kolem r.1056 a u ní zmíněná románská basilika sv. Štěpána. Opevnění je zčásti zachováno.

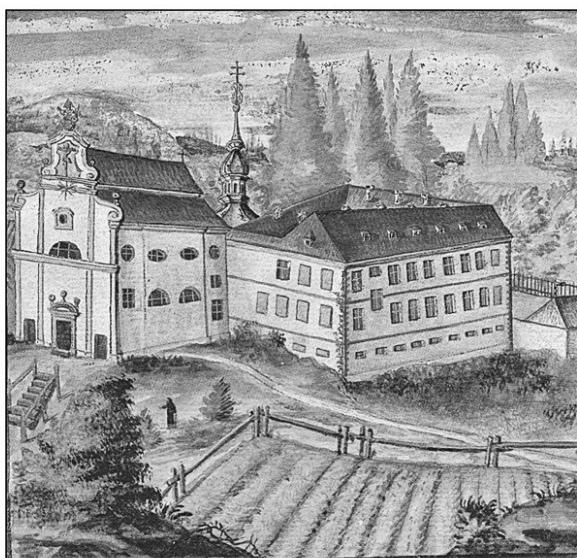
Poznámka III.: JV od biskupské rezidence ležela v první polovině 19. století **pravidelná zahrada, členěná pravděpodobně barokně**. Je vysoce pravděpodobné, že patřila **jezuitskému gymnasiu s kolejí a kostelem Zvěstování Panny Marie** (Octavio Broggio) ležící nedaleko od ní. Není jasné, kdy zahrada zanikla; výstavba železniční tratě Rakouské SZ dráhy v tom asi prsty neměla, protože ta byla v této části města vedena 300m dlouhým tunelem. Dnes v lokalitě bývalé zahrady leží Lodní náměstí s hospodářským objektem a především parkem osázeným téměř výhradně platany (*Platanus x hispanica*). Zmíněná trať byla přeložena (patrně v 60. letech 20. století) blíže k Labi.

Litomyšl (SY) – bývalá piaristická kolej u kostela Nalezení sv. Kříže – založena roku 1640, stavěna od roku 1641, dokončena až roku 1685. Přestavbou prošla od roku 1714, a zároveň byla zahájena stavba barokního kostela; po požáru věže v r. 1735 a kostel v letech 1775 a 1814 – zahrada se rozkládá od kolejního až ke gotickému proboštskému kostelu Povýšení sv. Kříže, náležejícímu bývalému konventu obutých augustiniánů – původně se zde nacházely zahrady užitkové i okrasné, v baroku se rozlišovala zelinářská zahrada a štěpnice. Po odchodu piaristů zahrady zpustly, na otisku stabilního katastru jsou zakresleny bez jakéhokoliv členění. Naštěstí byla zachována původní lokace, v r. 2000 byly rekonstruovány. Byly obnoveny opěrné opukové zdi, vybudovány nové cesty i trávníkové plochy, vodní bazén se čtyřmi plastikami Olbrama Zoubka, vyhlídkový altán, vysázeny okrasné stromy a květinové záhony a osazeny lavičky. Zahrady mají výměru asi 1 ha, jsou veřejně přístupné a hojně navštěvované.

*Kláster piaristů v Litomyšli
s o.k. gymnasiem (1901)*

Lnáře (ST) – klášter bosých augustiniánů u kostela Nejsvětější Trojice – založen v roce 1685, konvent byl postaven v letech 1688-93. Klášter byl zrušen v roce 1950 a byla zde zřízena psychiatrická léčebna; její provoz nebyl přerušen ani po vrácení kláštera původním majitelům – podobu zahrady v minulosti zachycuje Stabilní katastr: ležela východně od konviktu, a byla rozdělena na dvě obdélné části, a byla obehnaná ohradní zdi. Severní část měla pravidelné barokní členění, součástí této zahrady byl skleník. Jižní část byla zřejmě užitková. Směrem k městu vedla podél cesta alej, severně od ní ležel náznak parku s malým rybníkem. Dnešní zahrady kláštera mají obvyklou dispozici: rajská zahrada, užitková zahrada a okrasná zahrada přeměněná na park. Rajská zahrada se symetrickým křížovým členěním, s cestami lemovanými nízkým plůtkem z buxusu a studnou uprostřed; dominantou zahrady je socha sv. Immaculaty, v rozích prostor dotváří keře: *Syringa vulgaris*, *Viburnum opulus* 'Roseum', *Paeonia suffruticosa*, *Philadelphus coronarius*. Užitková zahrada obdélníkového půdorysu, na východní straně areálu, je ze tří stran sevřená ohradní zdi. Travnatou plochu zahrady plní ovocný sad s pěstebními záhony v popředí a s

*Kláster Lnáře
polovina 18.století*

pozůstatky skleníku před severní zdi. V JV rohu zahrady je malý hřbitov s 9 litinovými kříži, vymezený kamenným tarasem se dvěma schodišti. Na SZ straně klášterního areálu je volně krajinářský park o rozloze 3 ha. Pozemek se mírně svažuje k západu, kde na konci parku leží malý rybník. Severně od kláštera je větší travnatá plocha využívaná jako hřiště, většina porostů tvoří převážně domácí dřeviny: *Acer platanoides*, *A.pseudoplatanus*, *Carpinus betulus*, *Fagus sylvatica*, *Quercus robur*, *Robinia pseudoacacia*, *Tilia* sp. Nejstaršími jsou památné „Augustiniánské lípy“: *Tilia cordata* (obv. 360 cm, stáří 300 let), *Tilia platyphyllos* (645 cm, 300 let) a „Brandlova lípa“ *Tilia platyphyllos* (440 cm, 300 let) - v blízkosti kostela. /ZPJC

Mariánský Týnec (PS) – viz Kralovice

Mělník Pšovka – bývalý konvent obutých augustiniánů u kostela sv. Vavřince – založen v roce 1268, v roce 1421 přepaden husity, mniši zčásti pobiti, zbytek rozeznán a klášter zapálen. Z této rány se už klášter nevzpamatoval, i když byl obnoven. Vydrancován byl i v roce 1611, kolem roku 1650 byl přestavěn a v roce 1789 byl zrušen. Poté byl prodán a stal se součástí lobkowického panství (v některých pramenech je uváděna správa statků). Od roku 1953 byla v klášteře umístěna Učňovská škola kadeřnická s internátem, později zde byl umístěn výtvarný obor LŠU, a od roku 1999 Regionální muzeum Mělník. V roce 2002 klášter vyplavila povodeň, následovala náročná rekonstrukce – o původní podobě zahrady se nedochovaly žádné

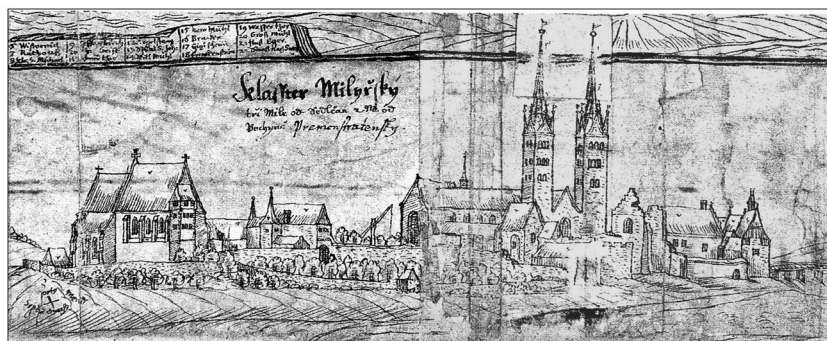
zprávy, ale představu si můžeme udělat podle veduty z roku 1730: zahrada sahala až říčce Pšovce, která k areálu kláštera přitékala od jihu, obtékala jeho JZ stranu, a pak se stáčela k západu. Zahrada se dělila na část okrasnou, pravidelně členěnou, která ležela západně od kláštera a byla podstatně menší; jižní část byla užitková, vedle ovocného sadu a doložených vinic zde patrně byla i zelinářská zahrada. Stabilní katastr o sto let později neukazuje žádné členění, zahrada v té zřejmě době plnila pouze užitkovou roli. Časem objekt prošel přeměnou na okrasnou zahradu nebo park, zřejmě v „internátní době“. Dobrou zprávou je, že zahrada se zachovala v původním půdoryse, i když v podobě zpustlého parku.

*Bývalý augustiniánský klášter
Mělník Pšovka v roce 1730*

Je jen škoda, že při zmíněné rekonstrukci se nenašlo pár set tisíc na obnovu alespoň části zahrady, nebo Rajskeho dvora. Ten je zcela zarostlý vysokými stromy. Jediné, co se udělalo byla obnova parčíku před vchodem do kostela směrem k Čertovské ulici (věru pěkné sousedství). Žel nebyla vybrána varianta navrhovaná Ing. Hurychem, ale strohé řešení J.Němcové. Vlastní zahrada o rozloze 1,4 ha má podobu poněkud chaotického parku s kulisou vyšší zeleně podél potoka Pšovky, který tvoří jižní hranici pozemku.

Milevsko (PI) – premonstrátské převorství (původně opatství) u kostela Nanebevzetí P. Marie – založen v roce 1187, kdy již severně od něj stál kostel sv. Jiljí. Výstavba románského konventu a basiliky skončila ve 40. letech 14. století, ale již o půl století později začíná gotickápřestavba basiliky. V roce 1420 byl husity zničen a vypálen, obsazen byl až po husitských válkách, ale již bez majetku. Klášter byl po roce 1565 znovu opuštěn a obsazen až po Bílé hoře. Nejdříve byl opraven kostel (do roku 1648) a po roce 1683 proběhla obnova konventních budov. V roce 1722 vzniklo barokní průčelí, a další stavby v letech 1761-67. V roce 1785 bylo zrušeno převorství – nejstarší klášterní zahradou byla jistě zahrada rajska a její

Premonstrátský klášter v Milevsku v roce 1601

následovnicí zahrada konventní, která se patrně rozkládala SV od kláštera u kostela sv. Jiljí. Její podobu se mi nepodařilo zjistit, ale je pravděpodobné, že se zde nalézal ovocný sad. V něm se totiž i pohřbívalo a v současné době je v tomto prostoru hřbitov a západně od něj ovocný sad. Další zahrady mohly být i na dalších dvorech kláštera, dnes

zde jsou parkově upravené plochy s trávnicí a několika vzrostlými lípami. Východně od kláštera ležela v první polovině 19. století lesní školka. Největší zahradní komplex leží západně od kláštera. Původně zde býval úzký Klášterní rybník, který obtékal klášter ze západní strany. Proti klášteru byla přes něj vybudována lávka do sousední bažantnice. O vznik parku o výměře asi 3 ha se postarali mniši; po roce 1840, kdy byl protržením hráze vysušen rybník, zde byl v roce 1880 založen park. V části přilehlé ke klášteru byly vysazeny stromy (lípy, javory, habry, jasany, kaštiny, břízy, hlohy a střemchy, smrky, borovice a jedle), uprostřed parku však ponechali louku, aby byly zachovány průhledy na klášter. V té době byly káceny velké duby a smrky. Na zakládání parku se podílel zahradník Josef Vlasák (1830-1905), po něm Josef Kytka, který zde působil v letech 1906-35. Park má tvar protáhlého nepravidelného pětiúhelníka, od kláštera na jedné z kratších stran odděleného Milevským potokem, přes který vede železná lávka. Poslední úprava parku proběhla v 70. letech 20. století, kdy byl postaven dnes již nefunkční čtvercový bazén a vysázeny solitéry i skupiny jehličnatých dřevin. Expozice žulových plastik z 90.let minulého století. Významné dřeviny: mohutné duby - *Quercus robur* (stáří 300-350 let), *Abies concolor*, *Tilia platyphyllos* u kláštera – obvod 526 cm, stáří 350 let, na nádvoří kláštera *Tilia platyphyllos* obvod 429 cm, stáří 200-250 let. Další zajímavé dřeviny: *Abies concolor*, *A.koreana*, *A.nordmanniana*, *Chamaecyparis nootkatensis*, *Larix kaempferi*, *Picea omorica*, *P.orientalis*, *P.pungens 'Glaucá'*, *Pinus nigra*, *P.ponderosa*, *Pseudotsuga glauca*, *Thuja occidentalis*, *Tsuga canadensis*; *Acer pseudoplatanus*, *A.saccharinum*, *Aesculus hippocastanum*, *Catalpa bignonioides*, *Gleditsia triacanthos f.inermis*, *Platanus occidentalis*, *Populus simonii*, *P.tremula*, *Quercus rubra*, *Tilia x euchlora*, *T.tomentosa*, *Aronia melanocarpa*. /SPK

Mladá Boleslav – bývalý konvent minoritů (později kolej piaristů u kostela sv. Bonaventury) – klášter byl vysvěcen v roce 1445, po vyplenění byl klášter sice obnoven, v roce 1510 byl předán Českým bratřím (Karmel). Vrácen minoritům byl v r. 1630, přestavba probíhala od roku 1675 do 1711. Další úpravy proběhly v letech 1728-37 a v polovině 18. století. V roce 1784 byl klášter zrušen a předán piaristům, kteří zde zřídili gymnasium. V roce 1882 přešlo pod státní správu, ale piaristé postavili v l. 1889-1902 naproti gymnasiu mohutnou budovu kněžského konviktu. Zde pobývali až do roku 1950, pak zde sídlila učňovská škola, která pod názvem Integrovaná střední škola působí dodnes. V letech 2005-7 proběhla rozsáhlá rekonstrukce kláštera a dnes v budově sídlí školící areál Škoda auto, a. s. – dle Stablního katastru se ještě v první polovině 1. století rozkládala jižně od konviktu pravidelná barokní zahrada dělená do dvou křížově členěných ploch. Západně od konviktu, na svahu, ležela terasovitá zahrada propojená schodišti, a severně se rozkládal menší volně řešený park. Menší parková úprava neznámého účelu ležela ještě severněji, ale mimo areál kláštera. Popsaný stav se szcela změnil výstavbou nového konviktu na přelomu století, kdy byla téměř beze zbytku zastavěna nejcennější část, barokní zahrada. Terasovité východní zahrady i jejich

Mladá Boleslav v 19. století, klášter vlevo
severní část zůstaly zachovány, ale jejich současná podoba méně než minimalistická. Až na pár stromů zde prakticky neuvídíme nic než holý trávník. Že by Škodě došly peníze?

Mnichovo Hradiště (MB) – bývalý kapucínský klášter u kostela sv. Tří králů – SV od zámeckého parku byl v roce 1687 založen klášter kapucínů. Hrubá stavba kostela byla dokončena v roce 1693, vysvěcen byl v roce 1699. Mezitím byl stavěn i trojkřídlý konvent, dokončený v roce 1695. Protože se kraji v roce 1713 zázračně vyhnul mor, což řeholníci přičítali sv. Anně, byla před kostelem postavena její socha, a následně k ní přicházela četná

procesí. Proto byla ke kostelu přistavena bohatě barokně zdobená kaple sv. Anny. V roce 1787 byl klášter zrušen ale řeholníci zde mohli dožít, poté byl klášter upraven na byty pro zaměstnance zámku – areál kláštera byl původně daleko větší: ovocný sad a zelinářská zahrada se rozkládaly i na SZ od kláštera. Měly barokní podoby s pravidelným členěním s kašnami na křížení cest. Zahrada ležela zčásti na místě dnešního přírodně krajinářského zámeckého parku. Ten vznikl po zrušení kláštera. Pravidelné členění měl i Rajský dvůr. V současné době je patrné, že klášter přišel o valnou většinu svých zahrad: jejich největší část, která leží na SV od kláštera byla rozparcelována na zahrádkářskou kolonii. Z rozlehlého areálu kláštera zbývá pouze rajský dvůr a dvůr na sever od kaple. Od kostela směrem k městu vede alej pravidelně seřezávaných lip se sochou sv. Anny uprostřed (kolem ní se alej rozevírá do podoby rondelu. Prázdné plochy přímo provokují k pokusu o reminiscenci klášterních zahrad. /PL

Moravská Třebová (SY) – konvent františkánů s kostelem sv. Josefa – založen v roce 1678, stavba kostela byla dokončena v roce 1689 a konventu o rok později. Klášter přes problémy nebyl v roce 1784 zrušen, to s definitivní platností přišlo až v roce 1950. Obnoven byl v roce 1990, kdy se vrátili i františkánští bratři – o existenci rajské zahrady se dozvídáme ze zprávy z roku 1704, kdy byla uprostřed této zahrady vybudována studna, sloužící dodnes jako zdroj vody. Konventní zahrada se rozkládala jižně od kláštera, byla rozdělena do čtyř pravidelných obdélníkových polí s letohrádkem uprostřed. Byla obehnaná klášterní zdí. Není jasné, jaký byl její další vývoj, jisté je, že dnes již neexistuje, většina plochy je zastavěna.

Moravský Krumlov (ZN) – bývalý konvent obutých augustiniánů a poté pavlínů u kostela sv. Bartoloměje – byl založen v roce 1354, dokončení stavby se předpokládá na přelomu 70. a 80. let. Za husitských válek byl klášter opuštěn a stavby pobořeny. Řeholníci se vrátili až v roce 1455, ale hospodářská situace byla natolik špatná, že klášter nadobro opustili kolem roku 1500. Ve druhé polovině se v klášteře sice usadili piaristé snažící se o zřízení gymnasia, ale po jeho vyplnění Švédy v roce 1647 z města odešli. V roce 1658 přišli do zpustlého kláštera pavlíni, kteří pokračovali v provozování gymnasia. V roce 1786 byl klášter zrušen, později dokonce sloužil jako továrna. Dnes v budově konventu sídlí městský úřad – o podobě klášterní zahrady toho opět moc nevíme, snad jenom to, že se nalézala na západ od konventu. Na kresbě Dismase z Hoferů je vyobrazena nepříliš zřetelná podoba barokní zahrady se zahradním pavilónem.

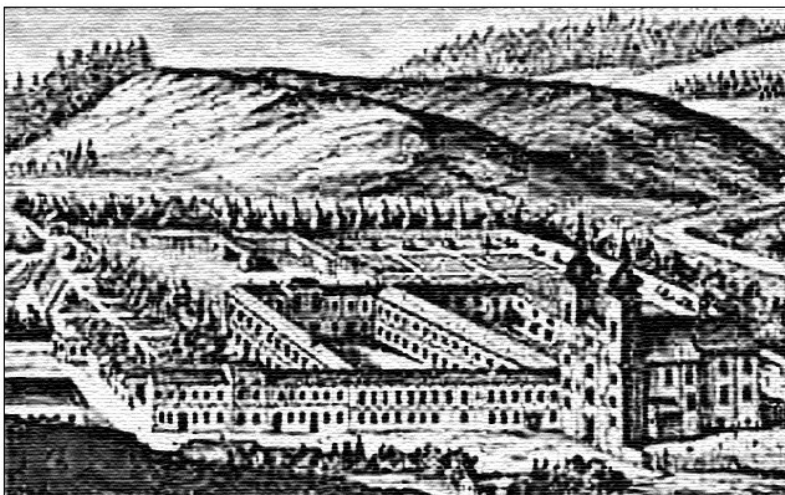
Moravský Krumlov v roce 1912

Zahrada byla z větší části porostlá nižšími, patrně ovocnými stromy. Podobu zahrady alespoň v půdorysu zachycuje otisk Stabilmí katastr jako pravidelně, na šest čtverců dělenou obdélnou plochu. Na ni navazuje menší, patrně zeleninová zahrada jižně od konventu. Západně od pravidelné části je

menší úzce lichoběžné zahrady se jakousi stavbou, patrně zmíněným pavilónem. V současné době je tato část zahrady zastavěná obytnými domy, poblíž kláštera se nalézá menší zahradnictví. Východně od kláštera je menší dvůr s řadou garáží a z větší části slouží jako parkoviště. Pouze po obvodu je několik větších stromů, parková úprava pokračuje i na jižní straně. Rekonstruován byl rajský dvůr: prostoru dominuje jednoduchá kruhová kašna, plocha byla rozdělena na rovnostranné trojúhelníky, kdy severní a jižní jsou porostlé trávniky a úhlopříčně rozdělené do čtvercových segmentů; zbylé dva trojúhelníky jsou zadlážděné.

Nová Říše (JI) – bývalý konvent premonstrátek Matky Boží, později kanonie premonstrátů u kostela sv. Petra a Pavla (Canonia Neorisensis) - první zmínky o klášteře jsou z roku 1248, další zpráva je z roku 1278, kdy po bitvě na Moravském poli byl klášter vydrancován a poškozen. Největší rozvoj nastal začátkem 14. století, ale byl rázně zastaven husitskými vpády v letech 1423 a 1424, a zcela zničen v roce 1430. V roce 1570 klášter téměř vymřel na nějakou epidemii. Koncem 16. století byla z kláštera odvezena převorka, na novém převorem byly zaplaceny dluhy a začala přestavba konventu. Byla zastavena 30letou válkou, takže nové osazenstvo, tentokrát premonstráti, přišli až v roce 1641. Podařilo se dokončit přestavbu konventu, ale klášter se zadlužil, takže ke stavbě nového kostela došlo až od roku 1677. Těsně před dokončením v roce 1683 ale vyhořel, a následná oprava probíhala v letech 1688-98 a věže se přistavovaly až do roku 1707. V roce 1733 bylo proboštsství povýšeno na opatství. V roce 1800 bylo zřízeno gymnasium a chlapecký šlechtický konvikt, ale v roce 1808 bylo zrušeno. V roce 1942 byl v době heydrichiády klášter přepaden gestapem, 12 mnichů bylo odvezeno do koncentračních táborů a klášter předán do užívání Hitlerjugend. Po válce se kanovníci vrátili, ale v roce 1950 byli opět vyhnáni. Klášter byl vrácen v roce 1991 – konventní zahrada byla

založena v roce 1651 a obehnána klášterní zdí. O podobě zahrad toho moc nevíme, snad jenom to, že byly upravovány v letech 1772 a 1776 (snad v rokokovém stylu), dělily se na konventní a prelátskou, že zde býval skleník, zbouraný v roce 1796, protože překážel výstavbě prelatury. Nicméně, o podobě zahrad máme alespoň částečnou představu z vedut a katastrální mapy z roku 1835: klášterní zahrady jsou členěny do několika objektů, které ze dvou stran obepínají celý areál kláštera. Jde o objekty nepravidelného půdorysu, ale s výrazně formálním

Klášter Nová Říše

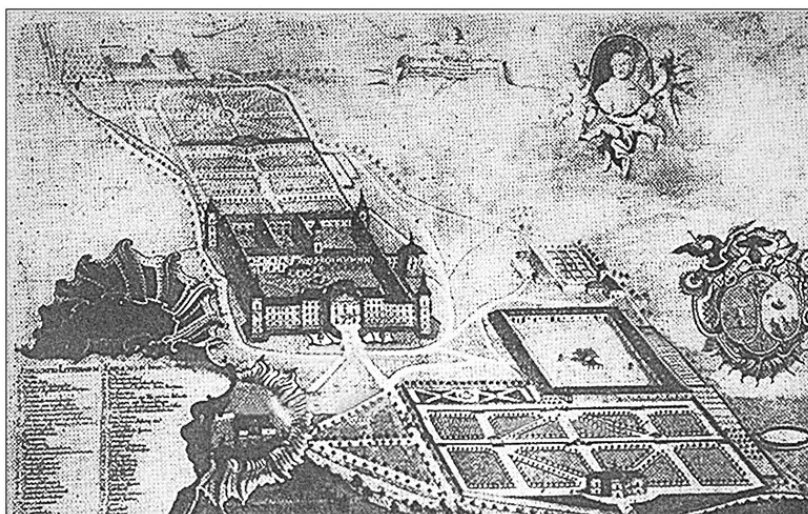
členěním (zřejmě jde o pozůstatek barokních, nebo spíše rokokových úprav). Pravidelné členění je zachyceno i v rajském dvoře. Na prvním dvoře se zachovala starobylá kašna z roku 1765, původně napájená vodovodem z roku 1766; druhý dvůr je obklopen křížovou chodbou a tvoří rajskou zahradu. Dnešní stav se od historického obrazu značně liší a je vysoce pravděpodobně daný vývojem zahrad v 19. století, kdy došlo k jejich přeměně na přírodně krajinářský park. Některé části zahrad byly v minulých letech revitalizovány (oba dvory a okolí kostela, kde byly například vysázeny sloupovité habry). Celková výměra zahrad činí necelé 2 ha.

Nové Hradky (CB) – konvent servitů u kostela sv. Petra a Pavla – založen v roce 1677 u kostela z roku 1284, který prošel pozdně gotickou přestavbou (1500-90). Konvent byl postaven v letech 1678-85. Klášter prošel rekonstrukcí v roce 1902. Po odsunu německých členů řádu zůstali zde pouze dva řeholníci, i ti však byli vyhnáni v roce 1950. Do kláštera se nastěhovala Pohraniční stráž a co neukradla, zničila. Klášter byl navrácen po roce 1989 (jak by ne, když sousedí s Navrátilovou ulicí) – klášterní zahrada se rozkládá po východní a jižní straně konventu, v JV části se nachází velký refektář, v JZ pak knihovna o čtvercovém půdorysu. Rajská zahrada se tradičně nalézá uprostřed čtyřkřídlého konventu, který měl v přízemí otevřené arkády (dnes částečně zazděné). Prostor zahrady, zvané Křížová, je po rekonstrukci, s kašnou uprostřed a parterem děleným do čtyř pravidelných polí. Velká klášterní zahrada o rozloze zhruba 1 ha je na východní a jižní straně obehnán původní kamennou zdí, která byla součástí městského opevnění. Východní část zahrady je užívána jako zelinářská, západní část je řešena pravidelně. Jižní, největší

část, je rovněž po rekonstrukci; má ze dvou třetin řešení pravidelné, kde se ke středu, ve kterém je umístěna socha P.Marie, sbíhají pergoly uložené na sloupech z původního zařízení zahrady.. Funkce této části zahrady však není pouze okrasná a meditační – je v ní umístěn i skleník. V nejjížnějším cípu je volněji uspořádaný parčík s několika jehličnany. V roce 2010 byl nalezen hromadný hrob lidských kosterních ostatků soustředěných na toto místo po zrušení klášterního hřbitova v 19. stol.

Olomouc – Klášterní Hradisko (OL) – opatství premonstrátů u kostela P.Marie a sv. Štěpána (původně konvent benediktinů s kostelem sv. Štěpána) - klášter benediktinů založen v roce 1078, již roku 1150 byli vypuzeni, ale záhy je nahradili premonstráti. Při vpádu Turků na Moravu byl klášter roku 1241 vydrancován, právě tak jako roku 1432 husity, v roce 1467 zase doplatil na loajalitu ke králi Jiřímu; v roce 1642 byl rozbořen Švédy. Vždy se podařilo klášter opravit i po ničivém požáru v roce 1705, ale v roce 1784 byl zrušen. Po zrušení kláštera se vystřídalo několik majitelů a způsobu využití objektu, až zde zakotvila vojenská nemocnice a ta je v provozu dodnes –

konventní zahrada původně sloužila oddychu mnichů a pěstování bylinek, a další část byla řešena jako francouzská zahrada s pravidelně členěnými segmenty zdobenými broderiemi. Tato část ležela mezi konviktem a letní prelaturou. Zajímavost je, že se odtud po našem území rozšířilo pěstování kvěťáku a lilku. Ze Stabliního katastru ale vyplývá, že po zrušení kláštera zahrady získaly měly užitkový charakter, a dochovaly se v původní rozloze. V poslední době přišla nemocnice se zajímavým projektem obnovení barokní části klášterní zahrady. Nově koncipovaná zahrada má výměru asi 1 ha, je cestami lemovanými mladými stromy rozdělena do pravidelných oddělení. V centru prostoru je umístěna monumentální kašna s kruhovým odpočívadlem obkrouženým nízkými živými ploty a letničkami. Jedna z přístupových cest ke kašně je kryta pergolou s pnoucími dřevinami. Blíže hospitalu roste několik asi sto let starých lip. Zahradně řešeny jsou Rajský dvůr s kašnou a další dvory konviktu.

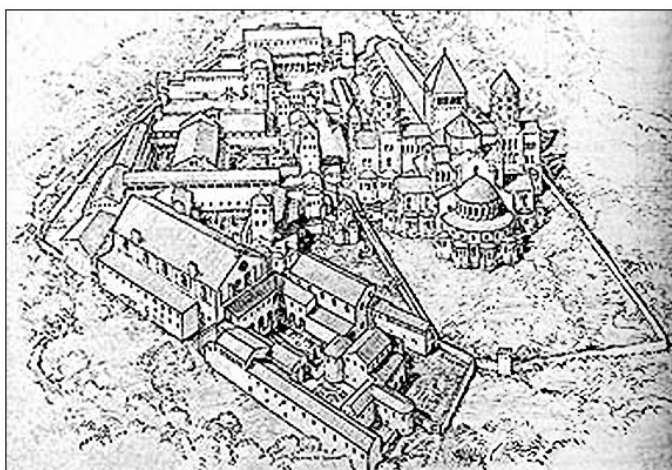
Klášter premonstrátů Kl. Hradisko v r. 1749

Olomouc – bývalý klášter minoritů a budovy kanovníckých rezidencí – dnes Rektorát UP v Olomouci – na pásu bývalého opevnění, podél zadního traktu Univerzitních budov byl vytvořen zajímavý soubor terasovitých zahrad. Jde o zdařilé rekonstrukce původních barokních klášterních a rezidenčních zahrad. Jsou charakterizovány osovou kompozicí, dělené do několika pravidelných segmentů, kde travnaté plochy jsou lemovány nízkými živými ploty, doplněny květinovou výzdobou, a do kuzelů stříhaných soliter. Jejich křehká krása tvoří jakoby „druhé patro“ Bezručových sadů.

Olomouc – bývalý konvent dominikánů s kostelem sv. Michala – založen v r.1237, v polovině 14. století klášter vymřel na mor, ale záhy byl obnoven. Těžkou ránu pro klášter byla 30letá válka, obnoven byl až po roce 1650. Klášter byl zrušen v roce 1784 – konventní zahrada se rozkládala na západ od kláštera, začátkem 20. století však byla z větší části zastavěna budovou semináře. Dnes se na části této plochy zachovala menší sadová úprava, jednoduše byl upraven i rajský dvůr (pravidelné členění plochy s kašnou uprostřed).

Olomouc – zaniklá kartouza s kostelem Nanebevzetí P. Marie – založena v r.1425, v roce 1782 byl klášter zrušen a v letech 1813-14 zcela zbořen, aby na jeho místě byla postavena kasárna – vzhledem k výše údajům by se snad ani nemělo smysl o klášteře dále zabývat. Existuje ale ilustrace kláštera z posledních let jeho existence, která zpodobňuje klášterní zahrady. Na východní straně kláštera bývala zahrada obdélníkového tvaru, rozdělená napříč pěti nižšími zídkami do šesti segmentů s pravidelným členěním. Další pravidelnou zahradu přibližně čtvercového tvaru lze spatřit mezi severně položenými budovami kláštera. I tato zahrada je rozdělena nižšími zídkami do čtyř podélných polí. Na ni navazuje reprezentativní velká zahrada obdélníkového tvaru, položená severně od kláštera, a členěná pravidelně s příčným oválným záhonem uprostřed. Po obvodu této zahrady jsou vysázené stromy v pravidelných rozestupech.

Opatovice (PU) – benediktinský klášter byl založen v roce 1073, vystavěn byl v letech 1086-87 s kostelem sv.Vavřince na ostrově meandrující řeky Labe jako vodní pevnost (a povýšen na opatství). Původně byl zřejmě dřevěný, v letech 1152-63 prošel románskou přestavbou, během které byla postavena trojlodní basilika. Vyvražděn a vyplněn byl dle pověsti v roce 1415, dílo zkázy dokonali v roce 1421 husité. Mimo opevnění kláštera stával kostel P.Marie doložený z roku 1397 (jádro dnešního kostela sv. Vavřince – o klášterních zahradách se vzhledem ke krátké historii kláštera nedochovaly žádné zprávy. Díky úzkému vztahu ke klášteře v Cluny, však můžeme předpokládat jejich poměrně vyspělou podobu.

Rekonstrukce opatovického kláštera

Opava (OP) – konvent minoritů s kostelem sv. Ducha, založen patrně mezi léty 1241-47, v r.1265 postavena kapitula a presbytář kostela, loď v letech 1270-80. V r.1431 vyhořelo město i klášterem, ale časem byl obnoven. Problémy prošel klášter za 30leté války, a opraven od r.1636. Požár postihl město i klášter v r.1689 a také o v r.1790. Vždy byl obnoven a přečkal do revoluce v roce 1945, kdy opět vyhořel. Obnoven v letech 1445-47, a v r. 1950 zrušen. Vracen v restituci začátkem 90. let 20. století – konventní zahrada se původně rozkládala téměř v půlkruhu od JZ až po SV kláštera. J část bývala zřejmě užitkovou zahradou. SV část bývala ještě v polovině 19. století pravidelnou zahradou zřejmě barokního typu s křížovým vedením cest. Tato zahrada připadla v 90. letech Univerzitě. Jižní část zahrady je ohradní zdí oddělena od Sadů Svobody, součástí městské zeleně. Skládá se ze dvou částí: ve východní je menší pravidelný parter, na který navazuje park s okrasnými stromy; JZ je řešena volně s odpočívadlem na okružní cestě a je náznakově osázen ovocnými stromy. Další travnaté plochy najdeme i mezi budovami kláštera. Zajímavé dřeviny: *Metasequoia glyptostroboides*, *Aesculus x carnea*, *Ae.hippocastanum*, *Castanea sativa*, *Fraxinus excelsior*, *Juglans microcarpa*, *Chaenomeles speciosa*, *Malus sp.*, *Pyrus communis*, *Prunus cerasifera 'Nigra'*, *Platanus x hispanica*; *Hedera helix*. /KM

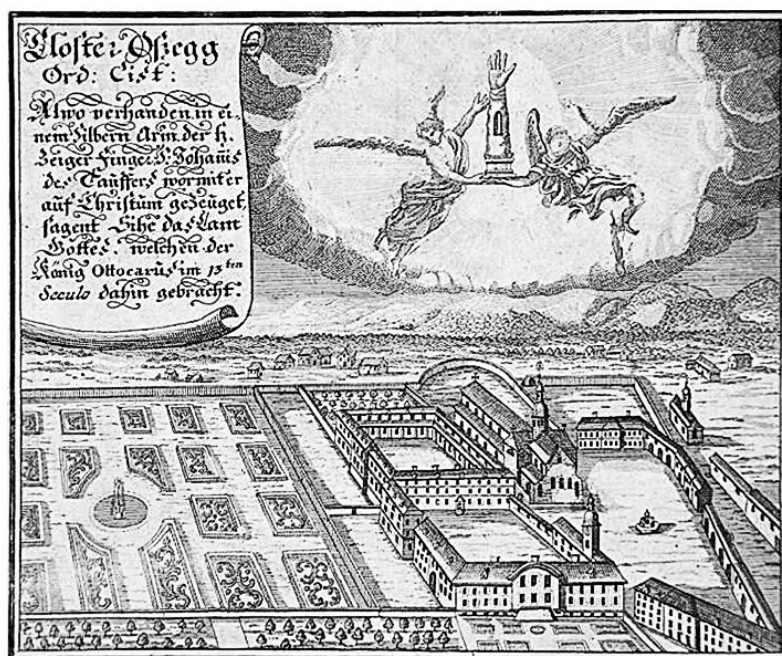

Minoritský klášter v Opavě v r.1860

Opava (OP) – jezuitská kolej s kostelem sv. Vojtěcha byly postaveny v letech 1675-78. Před kostelem stojí Mariánský sloup z roku 1675. Dnes zde sídlí Zemský archiv – za kolejí směrem na východ se ještě v polovině 19. století rozkládala rozsáhlá, pravidelně členěná zahrada s křížovou kompozicí. Zahrada byla obehnaná dodnes zčásti zachovalou obvodovou zdí. Zahrada se stala základem koncem Janáckových sadů založených ve druhé polovině 19. století.

Opočno (RK) – kapucínský konvent s filosofickým studiem u kostela Narození Páně – byl založen v roce 1673, postaven v letech 1676-8. Obnoven po požáru v roce 1733. V roce 1761 byla na západní straně kostela přistavěna barokní kaple s. Kříže (P.Marie) s čtvercovým ambitem, kde je umístěn cyklus Křížové cesty (14 rokokových olejomalb) a barokní kamenná plastika Ježíše v Getsemanské zahradě. Po zrušení kláštera zde byl v padesátých letech umístěn ústav sociální péče. Po jeho zrušení se hledá pro budovy nové uplatnění – v poměrně slušném stavu se zachoval zatravněný Rajský dvůr, jemuž dominuje zastřešená studna uprostřed. Prostor doplňují čtyři sloupovité jehličnany v rozích. Konventní zahrada o rozloze asi 1 ha je obehnaná kamennou zdí, v prostřední části znehodnocena nízkými stavbami bývalého ústavu. Zahrada je pohledově rozdělena na několik částí: největší plochu zabírá na SV ovocný sad, který za cestou pokračuje na jih. Střední část byla částečně zastavěna menšími budovami zajišťujícími chod ústavu. Tato část je od prvně jmenované zahrady na SV oddělena zdí směřující od rohu konventu k budově ústavu. V této zdi je vestavěna menší stavba, snad altán. Zmíněný prostor je značně rozbitý a za přítomnosti výše uvedených staveb těžko zahradně využitelný (i když se zdá, že při JZ straně je menší skleník). Zahrada, stejně jako celý areál kláštera je dnes veřejnosti nepřístupný.

Osek (TP) – cisterciácký klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie ze začátku 13. století, vypleněn Branibory (1278), vypálen husity (1421,1428) a koncem 15. století zrušen. Obnoven 1626, v letech 1704-23 přestavěn barokně, součástí přestavby byla přístavba nového konviktu (1705-8) na východní straně kláštera. Vstupní část tvoří tzv. Panský dům s a kaplí sv. Kateřiny a Barbory v severní části, poblíž leží hospodářské budovy a pivovar – v rajském dvoře je na středověkém půdorysu vymezena rajská zahrada s kašnou a fontánou uprostřed. Zahrady se

Vogt: rytina oseckého kláštera r.1712 ?

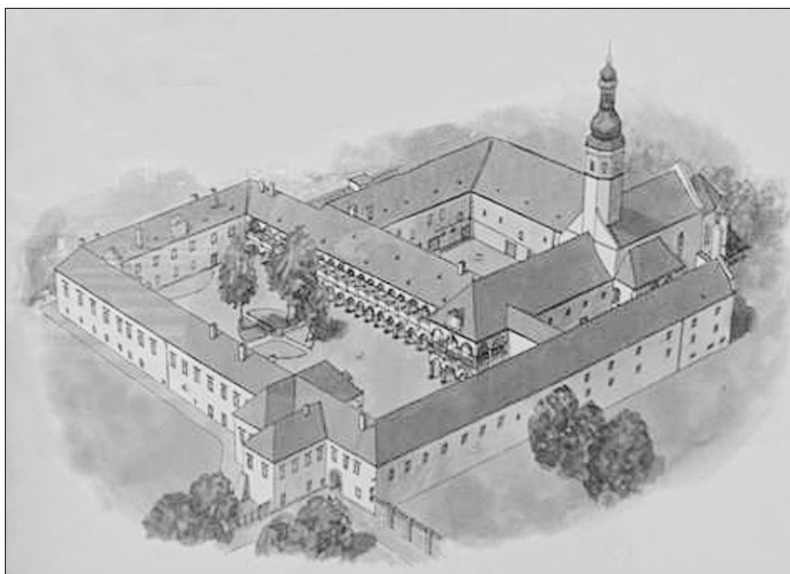
rozkládaly na velké ploše v okruhu kolem kláštera umístěného v jeho SZ části. V okolí kláštera i jeho areálu se nalézala soustava rybníků a vodních ploch propojených potokem či kanálem. Areál zahrad byl obehnan obvodovou zdí, část zahrady na SZ ale ležela mimo oplocení. Jižně od konviktu se nalézala největší část pravidelných úprav zahrady, pravidelně členěný parter s křížovým vedením cest. Tato část měla reprezentativní charakter, byla doplněna fontánami, a na jihu ukončena stavbou, patrně pavilónem. Na východní straně prelatury se v přízemí nachází salla terrena, před níž se rozkládala původně barokní, terasovitá zahrada s fontánami od

prelatury sestupná. Byla propojená schodišti s balustrádami, ozdobnými vázami a sochařskou výzdobou. Její vznik souvisí s barokní přestavbou kláštera (O.Broggio), ale vznikla až v letech 1726-32. Horní část je na terase se dvěma nárožními osmibokými pavilóny, s velkým bazénem a

mohutnou kaskádou uprostřed, a solemi od Ignáce Reichmanna. Dolní část bývala zdobena květinovými záhony a fontánami, na konci v ose je oválný gloriol. Zbývající části zahrady měly charakter přírodně krajinný, byl zde i zřejmě i ovocný sad a užitkové plochy. Východně od areálu kláštera se nalézala bažantnice, západně pak užitková, patrně zelinářská zahrada či sad. Zahrada je dnes velice zanedbaná a zarostlá ovocnými stromy, stavební prvky v zoufalém stavu, bazény a kašny prázdné. U zdi před vstupem do kláštera uvidíme bizarní tvary dvou letitých, na hlavu seřezávaných chráněných lip.

Pozn.: V okolí kláštera se nalézají další zajímavé dřeviny: například směrem k hornímu nádraží památný buk - *Fagus sylvatica 'Pendula'* (obv. 370cm, v 14m, věk 150 let), nebo torzo tzv. **Žižkova dubu** v parku při výpadovce na Hrob.

Oslavany (BV) – bývalý konvent cisterciáků *Vallis sanctae Mariae* u kostela P. Marie – založen v roce 1225. Měl finanční problémy již ve 14. století, takže byl značně zchátralý již předtím než jej husitská vojska v roce 1423 vypálila. V dalších letech komunita spíše živořila, a když klášter v roce 1526 postihl požár, byl opuštěn natrvalo. Poté se kláštera ujal císař, klášter byl několikrát zastaven různými světskými majiteli. V roce 1577 byl ke klášteru přistavěn rozlehlý renesanční zámek se dvěma arkádovými křídly. Okolo roku 1590 byla k jižní zdi kostela přistavěna lodžie. V letech 1712-82 se klášter dostal do rukou cisterciáků ze Starého Brna, a v té době byl také zbarokizován. Po zrušení kláštera Josefem II. Byl prodán do soukromých rukou. V roce 1939 zabral zámek wehrmacht, po roce 1945 stát a zřídil zde skladiště. V letech 1953-56 byl opraven kostel. Od roku 1993 převzalo zdevastovaný zámek město a začalo s jeho rekonstrukcí. Dnes slouží jako muzeum a kostel jako koncertní síň – o

původní podobě zahrady nemáme žádných zpráv, protože na značné části pozemků byl postaven zmíněný zámek. Více zpráv se dochovalo o zámecké zahradě: koncem 18. století byla východně od zámeckých budov založena pravidelně členěná barokní zelinářská zahrada s ovocným sadem. Teprve začátkem 19. století byla rozšířena až k řece Oslavě a postupně přeměněna na přírodně krajinný park. Stablní katastr zachycuje v areálu kláštera (zámku) dvě pravidelné zahrady: první ležela východně od kostela a druhá, větší jižně. Mezi nimi a v SV části areálu ležel základ přírodně krajinného parku. K dalším

Bývalý konvent cisterciáků v Oslavanech

úpravám došlo koncem 19. století, kdy byl park rozšířen na celou východní část areálu, a bylo například vybudováno alpinum. Užitková zahrada byla přestěhována na rozlehlý pozemek severně od zámku a zasahuje rovněž k řece. Dodnes jsou zde v provozu skleníky. Západně od zámku zřejmě bývala pole, která jsou zde i dnes. Samotný park má rozlohu 41 ha, roste zde 7 taxonů jehličnanů a 59 t. listnáčů: *Ginkgo biloba*, *Tsuga canadensis*; *Acer platanoides 'Cucullatum'*, velice starý *Cornus mas* se silným kmenem, *Morus alba 'Pendula'*, *Platanus x hispanica*, *Sophora japonica*, *Tilia platyphyllos 'Laciniata'*, *Ulmus procera 'Argenteovariegata'*; *Colutea arborescens*, *Malus pumila 'Elise Rathke'*, *Menispermum canadense*, *Ligustrum ovalifolium 'Aureum'*, *Sorbaria sorbifolia*.

Ostrov sv.Kiliána (PZ) – zaniklý benediktinský klášter s kostelem stěti sv. Jana Křtitele. Byl založen Boleslavem II. v roce 999, jako první klášter na našem území. Pod vedením opata Lamberta byly napřed postaveny dřevěné budovy, po požáru v roce 1137 byly postaveny románské stavby včetně baziliky. Vypleněn byl za vpádu braniborů po smrti

Zaniklý klášter Benediktiniů - rekonstrukce stavu

Přemysla Otakara II. v roce 1278, a vydrancován po husitských válkách; z této rány se už nevzpamatoval, a po několikaletých povodních zcela zanikl v 18. století – o historii zahrad kláštera a jejich podobě se nezachovaly žádné zprávy. Historici vyslovují domněnky, že přímo na ostrově býval ovocný sad a malá políčka polních plodin (snad i zeleniny). Další polnosti bývaly v okolních vesnicích. Trosky kláštera byly dále ničeny povodněmi, a zcela zanikly v 18. století.

Panenský Týnec – zaniklý konvent klarisek u kostela P. Marie – klášter založen kolem roku 1280, v roce 1380 vyhořel kostel, obnova byla přerušena v roce 1410. Za husitských válek byl klášter vydrancován a jeptišky pobity. K dalším opravám se přistoupilo v roce 1443, ale kostel již opravován nebyl. V polovině 16. století došlo k renesanční přestavbě klauzury západně od kostela. Klarisky v roce 1626 přesídlily do Anežského kláštera v Praze a prázdný klášter pronajaly minoritům. V roce 1782 byl zrušen – O klášterní zahradě se snad dá napsat snad jen to, že po zrušení kláštera si v ní nový majitel, měšťan Tuscani nechal postavit trojkřídový zámek, v jehož okolí se rozkládá menší park. Tuto lokalitu zmiňuji pro neopakovatelnou atmosféru nedostavěného kostela se zdmi vztyčenými, a jakoby žalujícími k nebi. Klášter je oblíbeným místem návštěv z celé Evropy, zažil jsem zde mezinárodní svatbu pod širým nebem uprostřed kostela. Na hřbitově můžeme vidět Tuscaniho hrobku, byl zde pohřben i světově proslulý český botanik **Benedikt Roezl**, známý sběratel orchidejí.

Nedostavěný klášter Panenský Týnec - veduta z r. 1722

Pivoň (DO) – bývalý konvent obutých augustiniánů u kostela Zvěstování P. Marii – o začátcích osídlení není písemných zpráv, ale ze souvislostí lze usuzovat, že k založení kláštera došlo kolem roku 1260. Tehdy bylo také započato se stavbou raně gotického kostela, který je zřejmě nejstarší gotickou památkou u nás. V době husitských válek nedošlo k vážnějšímu poškození kláštera, větší potíže měl klášter se Zikmundem, na přelomu 16. a 17. století se Švamberky, a za 30leté války také se Švédy. Po válce prošel klášter raně barokní a kolem roku 1733 další přestavbou. Roku 1787 byl zrušen, v roce 1800 přešel do soukromých rukou a byl přestavěn na zámek. Klášter v posledních desetiletích prochází rozsáhlou rekonstrukcí

Augustiniánský klášter Pivň 1710

park, v současné době je značně zdevastovaný. Uvádí se pouze 2 taxony jehličnatých dřevin a 14 t. listnáčů, z nichž nejvýznamnější je *Castanea sativa*.

Plasy (PS) – bývalé cisterciácké opatství u kostela Nanebevzetí P. Marie – klášter byl založen knížetem Vladislavem II. a jeho manželkou Gertrudou v roce 1144. Se stavbou se začalo v roce 1154. V roce 1421 Jan Žižka klášter do základů vypálil, a následující dvě staletí klášter živořil. V roce 1601 začala přestavba kláštera, klášterní kostel byl přestavěn v letech 1661-1716.; současně bylo přestavěno opatství, zbudována sýpka a nová prelatura. V letech 1711-36 byl postaven nový konvent na 5100 dubových pilonech zaražených v říční nivě. V roce 1785 byl klášter Josefem II. zrušen a v dražbě jej získal kníže Metternich. V jeho držení zůstal až do roku 1945 – podobu klášterních zahrad se mi nepodařilo zjistit. Jediným zdrojem informací o možné podobě zahrad je níže uvedený Santiniho plán ze začátku 18. století. Je pravděpodobné, že alespoň část těchto úprav bylo realizováno. V okolí kláštera se nalézá několik lokalit parkového typu, jejich vznik se ale datuje až k pobytu knížete Metternicha. Park Stretti – vznikl v době pobytu Metternichů na ploše bývalého hospodářského dvora. Až do roku 1980 zde rostla památná lípa „Kongresovka“, upomínající na úspěšná jednání Vídeňského kongresu. Park Osvobození najdeme naproti konventu za silnicí.

Velká louka je bývalý anglický park vybudovaný zásluhou Metternichova syna Richarda. Dnes v něm najdeme několik skupin zajímavých stromů. Výše popsanou podobu areálu víceméně potvrzuje Stablní Katastr, doplňuje ji ale menší pravidelnou plochou JZ od kláštera, zřejmě jediným pozůstatkem barokní klášterní zahrady. V době panství Metternichů se parky rozkládaly na ploše několika ha. Alej vzdechů vede malebným údolím v JV části Plas na pravém břehu Sřely směrem do Nebřezin. Je tvořena 168 lipami starými 200 let.

Klášter Plasy - Santiniho plán 1710

o podobě zahrad nemáme žádných zpráv, vzhledem k významu kláštera se dá předpokládat klasický vývoj s Rajskou zahradou v kvadratuře, atd. Podobu zahrad ale můžeme vyčíst z mapy Stablního katastru: jižně od konviku ležela pravidelná zahrada barokního typu, a v okolí kláštera další, patrně užitkové zahrady. Pod klášterem, v údolí říčky Pivoňky ležela soustava rybníků, za nimiž se rozkládal rozlehlý, paprscitě členěný objekt (bažantnice, sad ?). V průběhu 19. století byl vybudován přírodně krajinářský

Pohled (HB) – bývalé opatství cisterciáků Údolí P. Marie (*Vallis beatae Virginis*) u kostela Nanebevzetí P. Marie – vznikl v 60. letech 13. století na břehu Sázavy, v roce 1329 vyhořel, ale již v roce 1351 obnoven. Za husitských válek byl vypleněn a o dva roky později vypálen. Obnoven byl koncem století, a kolem roku 1500 byla zaklenuta kostelní loď. V 16. století byla postavena prelatura s renesančními štíty na S a J straně. V letech 1652-90 byl klášter obnoven a získal tři raně barokní křídla, roku 1693 byla k východnímu závěru kostela přistavěna polygonální kaple Všechných svatých. Od r. 1714 bylo severně od kostela stavěno nové proboštství. Roku 1782 byl klášter zrušen a deset let tu pobývaly karmelitánky z Prahy. Pak byl přestavěn na továrnu a po roce 1807 na zámek; od roku 1945 byla v zámku škola, po r. 1989 se však

Klášter v Pohledu

přesunula jinam a objekt chátrá – o klášterní zahradě nemáme žádné zprávy, ale můžeme předpokládat její klasické členění na rajskou, zelinářskou a bylinkovou zahradu a štěpnici. Stabilní katastr zachycuje podobu zahrady v první polovině 19. století: východně od konviktu ležel pravidelný, paprscitě členěný parter s kruhovým útvarem (patrně záhon či kašny) uprostřed. SZ a jižně od konviktu byly blíže nespecifikované, patrně užitkové zahrady, stejně jako další, která ležela zcela na západě, největší ze jmenovaných objektů JZ od konviktu ležel na obdélném půdorysu počátek přírodně krajinářského parku. Jižně od ležela menší vodní plocha obklopená patrně pastvinami. Po přestavbě kláštera na zámek na začátku 19. století byly všechny stopy po uvedených zahradách setřeny. Tehdy na místě zahrady vybudován rozlehlý anglický park s rybníčkem. Má rozlohu asi 8 ha a je členěn na dvě výškové úrovně: v okolí zámku je rovinná část s menšími paloučky, která pokračuje do vzdálenějších částí svahem a přechází postupně do hustší části. V parku roste 12 taxonů j. a 53 t.l.: *Chamaecyparis pisifera* 'Plumosa', 'Plumosa Aurea

, *Thuja occidentalis* 'Lutea', *Tsuga canadensis*; *Acer saccharinum*, *Corylus colurna*, *Fraxinus pennsylvanica* 'Aucubaefolia', *Quercus petraea* 'Cochleata', *Q. rubra*, *Ulmus glabra* 'Exoniensis'; *Rubus odoratus*. Ke klášteru vede krátká alej urostlých lip.

Police nad Metují (NA) – proboštství břevnovských benediktinů u kostela Nanebevzetí P. Marie – klášter byl založen začátkem 13. století, proboštství potvrzeno roku 1260. Kostel byl postaven jako raně gotická stavba koncem 13. století, následovala stavba konventu, ambity zač. 14. století. Přestože byl klášter v roce 1306 obehnan kamennou zdí, byl vypálen husity a také vojskem Matyáše Korvína v r. 1469. Ostatně požáry ohrožovaly klášter až do konce 17. století (1535, 1566, 1575 a 1700). S přestavbou konventu se začalo v r. 1709, v roce 1716 byl nově zaklenut kostel, další úpravy v letech 1723-24. K další přestavbě konventu a prelatury došlo v letech 1767-72, ovšem již v roce 1785 byl klášter zrušen (zůstal pod správou kláštera v Broumově) – o podobě historických klášterních zahrad nemáme žádné informace, ani pohled na mapu Stabilního katastru nepřináší žádné zprávy. Snad pouze to, že zahrada se rozkládala větší částí na sever, byla obehnaná obvodovou zdí. Měla tvar nepravidelného pětiúhelníka a neměla žádné členění, patrně tedy sloužila jako užitková (zelinářská zahrada, ovocný sad). Menší část ležela na východní straně konviktu. Jižně, za další zahradou byl malý hřbitov s kapličkou; těžko říci, zda sloužil pouze klášteru, na městský mi připadá dost malý. Zahrady měly rozlohu 0,5 ha. Na V části zahrady se dnes rozkládá soukromé zahradnictví, u kterého je možné navštívit minizoo. Současný stav zbytku zahrady je dosti žalostný, ale snad se blýská na lepší časy, na obnovu zahrady pracují dobrovolníci z řad Občanského sdružení Julinka. Hřbitov je značně rozšířen a slouží jako městský.

Postoloprty (LN) – zaniklé benediktinské opatství *Porta apostolorum* s kostelem P. Marie – klášter byl založen kolem roku 1120, ale po zničení v roce 1420 již nebyl obnoven. Na pozemku kláštera byla v roce 1514 postavena gotická tvrz. Na jejím místě byl v roce 1611 postaven opevněný renesanční zámek. Ten byl přestavěn v letech 1706-18 barokně a v letech 1769-90 klasicistně – klášter zmizel téměř beze stopy, protože kamene z kláštera bylo použito k výstavbě městečka, stejně jako jeho latinského jména pro vznik názvu města. Teprve roku 1981 se podařilo klášter lokalizovat v blízkosti zámku a část kvádříkového zdiva se šesti sdruženými oblouky bylo nalezeno v jižní části hospodářské budovy postoloprtského děkanství.

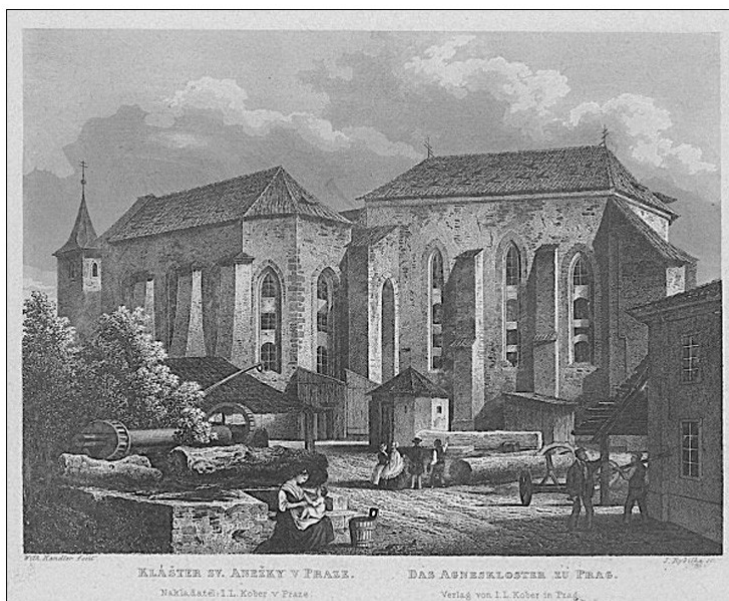
Praha – Anežský klášter – založený Václavem I. z podnětu jeho sestry Anežky pro řád klarisek v roce 1231, byl ještě v roce

1241 rozšířen o menší klášter františkánů – zahrady zažily největší rozmach v první polovině 18. století, kdy jak rajský dvůr, tak velká zahrada byly upraveny v barokním stylu s broderiemi. V zahradách byly pěstovány i vzrostlé stromy, a tento stav trval prakticky až do zrušení kláštera Josefem II. v roce 1782. Klášter utrpěl velkou devastací již v prvních letech po zrušení, ale jak ukazuje Stabilmí katastr, zahrady si udržely vysoký standard. Náprava stavu kláštera nastala až v letech 1963-86. Dnešní stav zahrad je oproti baroknímu značně zjednodušený. Rajský dvůr tvoří travnatý povrch s kruhovou vodní nádrží v severním rohu a *Cydonia oblonga* úctyhodných rozměrů umístěná na protilehlé straně úhlopříčky, Velká zahrada je využívána ke koncertům, a pro tento účel je vybudováno hlediště, doplněné travnatou plochou a chodníky. Pozoruhodná je skladba dřevin, kdy kromě jasanu a lípy se uplatňují pouze dřeviny z čeledi růžovitých: *Cydonia oblonga*, *Prunus padus*, *Rosa sp.*, a další.

/PZP

Praha – Břevnov – benediktinský klášter založený v letech 992-3 Boleslavem II. a sv.

Vojtěchem. Kamenné stavby se ale začaly stavět až před r. 1089 (trojlodní basilika s kryptou a 2 věžemi, klauzura, opatství a mariánská kaple). Na přelomu 13. a 14. století došlo ke gotické přestavbě. Za husitských válek byl klášter vyvrácen, Mniši se vrátili v roce 1449. Ale i potom klášter živořil a situace se zlepšila až po 30leté válce. V r. 1678 byl poškozen ohněm, na začátku 18. stol. začala přestavba kláštera v barokním stylu – v době barokní přestavby kláštera

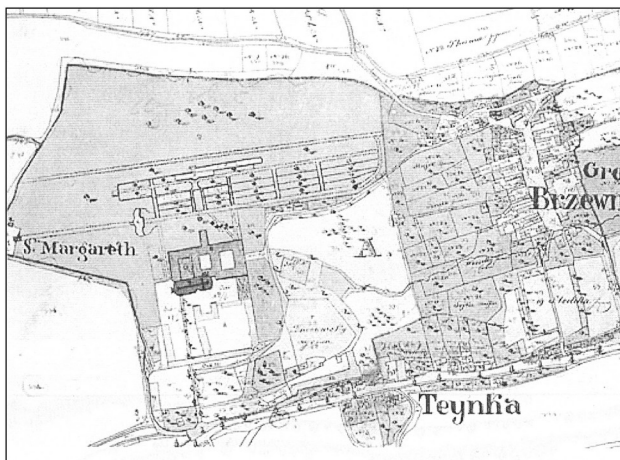

Anežský klášter v Praze r. 1860

Klášter v Břevnově - J. Venuto 1812

byla založena i barokní zahrada obehnaná ohradní zdí na ploše 12,4 ha. Tehdy byly vystavěny terasy a na nich bazény s fontánami, pavilón Vojtěška nad gotickou studní, trojdílná Oranžerie, se salla terrenou ve středním pavilónu (postranní sloužily jako skleníky). Vzhledem k opakovanému plenění kláštera se nedochovaly písemné doklady o podobě zahrady, ale dá se předpokládat, že se na terasách a v jejich okolí rozkládala okrasná zahrada. Ostatní plochy byly užité: sady a zelinářská zahrada. Zahrady byly rozděleny na část veřejnou, hospodářskou a klauzurní. V 70. letech 19. st. byla zahrada přebudována v intencích pozdního anglického krajinářského parku. Zachovaly se některé drobné stavby jako schodiště před oranžérií, terasy ve východní části zahrady, nádržky na vodu výklenek na voliér u gloriety Josefa, kuželna atd. Ani z této doby se nezachovala dokumentace, takže o podobě této fáze vývoje zahrady je známá pouze z fotografií a vzpomínek pamětníků. Je známo, že ještě kolem roku 1930 byly před oranžérií složité broderie z *Buxus sempervirens* a *Lavandula angustifolia* vyplněné letničkami. Záhony bývaly v letních měsících doplněny teplomilnými rostlinami z oranžerie. Na zdech v okolí bývaly opory pro pnoucí růže a révu vinou. Na terasách mimo hlavní osu doposud rostou mohutné exempláře dnes již nepěstovaných odrůd hrušní, jako muškatečky, koporečky, kozačky a j, stáří až 120 let. Vstupní prostor do kláštera za barokní branou je tvořen alejí mohutných lip. Rajský dvůr nebyl doposud obnoven. Rozlehlá zahrada za klášterem si přes léta nezájmu v minulosti udržela raně barokní dispozici zejména díky terasám a také některým dochovaným stavbám. Nejnapadnější částí zahrady tvoří loubí z tvarovaných habrů obecných, dříve udržovaných jako živé stěny a opodál zbytky symetricky uspořádané výsadby tvarovaných *Taxus baccata* a *Thuja orientalis* 'Juniperoides'. Poblíž ruin oranžerie je dvojice mohutných *Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia'. Zajímavostí jsou mohutné náletové tisy rostoucí z korun opěrných zdí. Zajímavé dřeviny v areálu kláštera: *Betula verrucosa* 'Tristis', *Elaeagnus angustifolia*, *Fraxinus excelsior*, *Juglans regia*, *Populus nigra* 'Italica', *Salix alba* 'Tristis', *S. eleagnos*, *S. matsudana* 'Tortuosa', *Ulmus laevis*. Na západní straně ovocný sad končí u smíšeného lesa s výchozy pískovců. Odtud se otevírají pohledy na svahy Břevnova, Strahov a Pražský hrad. Pod lesem na Z od kláštera je zbytek bývalých krajinářských úprav zahrady tvořených stromy *Picea*, *Pinus*, *Larix*, *Quercus*./PZP

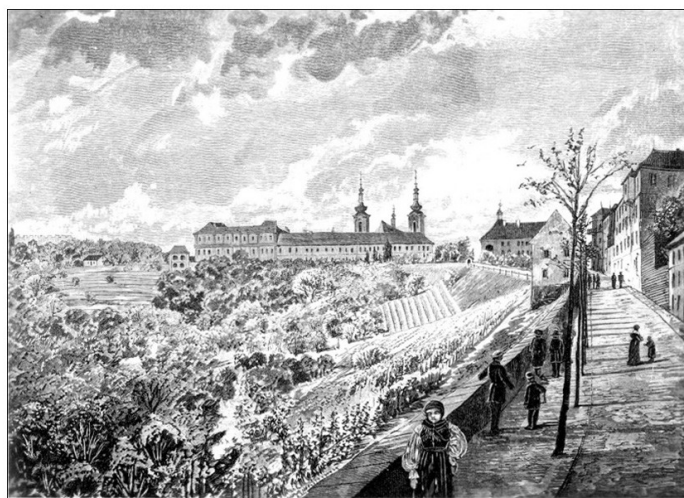

Břevnovský klášter - katastr 1826-43

byla založena i barokní zahrada obehnaná ohradní zdí na ploše 12,4 ha. Tehdy byly vystavěny terasy a na nich bazény s fontánami, pavilón Vojtěška nad gotickou studní, trojdílná Oranžerie, se salla terrenou ve středním pavilónu (postranní sloužily jako skleníky). Vzhledem k opakovanému plenění kláštera se nedochovaly písemné doklady o podobě zahrady, ale dá se předpokládat, že se na terasách a v jejich okolí rozkládala okrasná zahrada. Ostatní plochy byly užité: sady a zelinářská zahrada. Zahrady byly rozděleny na část veřejnou, hospodářskou a klauzurní. V 70. letech 19. st. byla zahrada přebudována v intencích pozdního anglického krajinářského parku. Zachovaly se některé drobné stavby jako schodiště před oranžérií, terasy ve východní části zahrady, nádržky na vodu výklenek na voliér u gloriety Josefa, kuželna atd. Ani z této doby se nezachovala dokumentace, takže o podobě této fáze vývoje zahrady je známá pouze z fotografií a vzpomínek pamětníků. Je známo, že ještě kolem roku 1930 byly před oranžérií složité broderie z *Buxus sempervirens* a *Lavandula angustifolia* vyplněné letničkami. Záhony bývaly v letních měsících doplněny teplomilnými rostlinami z oranžerie. Na zdech v okolí bývaly opory pro pnoucí růže a révu vinou. Na terasách mimo hlavní osu doposud rostou mohutné exempláře dnes již nepěstovaných odrůd hrušní, jako muškatečky, koporečky, kozačky a j, stáří až 120 let. Vstupní prostor do kláštera za barokní branou je tvořen alejí mohutných lip. Rajský dvůr nebyl doposud obnoven. Rozlehlá zahrada za klášterem si přes léta nezájmu v minulosti udržela raně barokní dispozici zejména díky terasám a také některým dochovaným stavbám. Nejnapadnější částí zahrady tvoří loubí z tvarovaných habrů obecných, dříve udržovaných jako živé stěny a opodál zbytky symetricky uspořádané výsadby tvarovaných *Taxus baccata* a *Thuja orientalis* 'Juniperoides'. Poblíž ruin oranžerie je dvojice mohutných *Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia'. Zajímavostí jsou mohutné náletové tisy rostoucí z korun opěrných zdí. Zajímavé dřeviny v areálu kláštera: *Betula verrucosa* 'Tristis', *Elaeagnus angustifolia*, *Fraxinus excelsior*, *Juglans regia*, *Populus nigra* 'Italica', *Salix alba* 'Tristis', *S. eleagnos*, *S. matsudana* 'Tortuosa', *Ulmus laevis*. Na západní straně ovocný sad končí u smíšeného lesa s výchozy pískovců. Odtud se otevírají pohledy na svahy Břevnova, Strahov a Pražský hrad. Pod lesem na Z od kláštera je zbytek bývalých krajinářských úprav zahrady tvořených stromy *Picea*, *Pinus*, *Larix*, *Quercus*./PZP

Praha – Strahov (Mons Sion) – premonstrátský klášter byl založen v roce 1140 jako trojlodní románská basilika a klášterní dům. Za husitských válek byl klášter vyplněn a vypálen, obnoven po roce 1436. Začátkem 17. století proběhly renesanční přestavba a rozšíření kláštera, koncem 17. století pak přestavba barokní a o sto let později postaveno křídlo knihovny – již v době svého vzniku dostal klášter velké pozemky, které byly využívány především užité: vinice, štěpnice, zelinářská zahrada, léčivé rostliny a koření. Rajský dvůr zřejmě plnil funkci okrasnou a meditační, byl zde od začátku průtočný velký bazén lichoběžného tvaru. Další zahrady vznikaly postupně: Konventní zahrada, Opatská zahrada, Vyhlička s vinicí a Velká strahovská zahrada. Konventní zahrada zřejmě zažila první rozmach na začátku 17. století, kdy byla renesančně upravena dle vláských vzorů. Je protáhlého tvaru a podélně leží před jižním průčelím konventu, na západní straně sousedí se salla terrenou, na východní straně je v ohradní zdi umístěn tzv. Gottwiekův letohrádek. Dnešní rozloha zahrady je 0,27 ha, původně bývala rozlehlejší, patřila k ní i užité část, která dnes patří do Velké strahovské zahrady. Zahrada má tři partery na nízkých terénních stupních. Boční partery jsou řešeny jednoduše: travnaté plochy jsou ohraničeny živými stěnami z habrus průchody ve tvaru klíčové dírky; oproti střednímu jsou zvýšené a zpřístupněné schodišti, přičemž východní stupeň je tvořen terasou, která slouží jako vyhlídka na

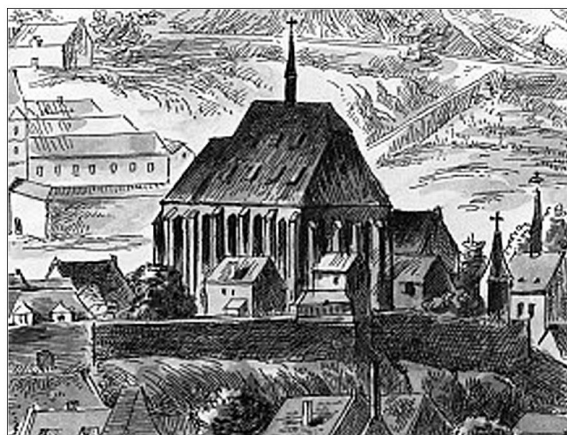
Prahu, Hrad i Petřín. Středový parter před konventem je zdoben broderiemi z *Buxus sempervirens*, osázenými letničkami (*Begonia semperflorens*). V této části je ohradní zeď ozdobená arkádami a před ní řada sloupově tvarovaných tisů; ve svahu pod nimi je ve středu pole umístěna kamenná barokní kašna. Středový parter je u ohradní zdi ukončen po stranách dvojicí čtyřčlenných skupin sloupovitých dubů (*Quercus robur* 'Fastigiata'). Před salla terrenou roste poblíž kamenné studny *Magnolia hypoleuca*. **Opatská zahrada** byla ještě koncem 16. století spojena s konventní a rozkládala se na svazích pod klášteřem, kde byla vinice a pomarium – ovocný sad. V té době byly zahrady odděleny plotem a funkce opatské zahrady se změnila na okrasnou. Tvořila ji zhruba trojúhelníková terasa, v jejím severní, tedy nejširší části, byla umístěna fontána s vodotryskem. Kolem ní byly vysázeny květinové záhony a stromy, jeden z původních tehdy vysazených exemplářů vydržel až do 90. let 20. století (*Corylus colurna*). O dalším vývoji zahrady údaje

Premonstrátský klášter na Strahově

chybí a tak můžeme jen konstatovat, že v 90. letech 20. století byl žel pouze částečně realizován projekt architekta Kuči na rehabilitaci zahrady. Byly založeny nová travnaté plochy a cesty, okolo kašny vytvořen šterkový kruh a poblíž ní vysazen náhradní mladý strom *Corylus colurna*. Pod opěrnou zdí Opatské zahrady se nachází malá zahrada zvaná **Vyhlídka s vinicí**. Vznikla v letech 1991-95 na části Velké strahovské zahrady podle návrhu architekta Kuči. Ačkoliv je součástí kláštera je během dne přístupná veřejnosti. Umožňuje vyhlídku na část kláštera, Hrad, město i Petřín. **Velká strahovská zahrada** o rozloze 11 ha byla od počátku zahradou užitkovou, většina plochy byla využita jako sady, vinice, zelinářská zahrada a v jižní části obora. V sadech byly již na začátku 17. století vysazeny *Juglans regia* a *Castanea sativa*. V poslední čtvrtině 17. století byly v zahradě postaveny provozní budovy, jako sušárna ovoce (dnes dům zahradníka), lis na víno, poustevna Peklo v podobě jeskyně, u Hladové zdi Kazatelna. Regenerační zásahy značného rozsahu proběhly v 80. a 90. letech 20. století. Poblíž domu zahradníka roste mohutná *Salix alba* 'Tristis', základními dřevinami lesních porostů jsou *Quercus robur*, *Q. petraea* a *Carpinus betulus*. /PZP

Praha – benediktinský klášter Na Slovanech – založen Karlem IV. v roce 1347, stavba nového kostela a kláštera proběhla v letech 1348-72. V 17. a 18. století jen dílčí přestavby. 4.2.1945 byl klášter zasažen náletem a opraven byl ve druhé polovině 60tých let 20. století – o středověkých zahradách se nedochovaly žádné dokumenty, ale dají se předpokládat zahrady na Rajském dvoře a také mezi kostelem sv. Kosmy a Damiána a klášteřem. Klášterní zahrada byla upravena v roce 1705, kdy byly vybudovány fontány. Podrobnější informace jsou až z druhé poloviny 18. století, kdy Huberův nárys zachycuje v severní části zahradu členěnou do čtvercových polí, a v jižní části barokizovanou opěrnou zeď s nikou. Pozdější, Jüttnerův plán Prahy z let 1811-16 zachycuje změny v kompozici severní zahrady. Jižní zahrada zabírá již celou plochu, na svahu ve střední části výsadbu dřevin v řadách, možná révu vinnou, a v rovině spodní části lze vidět stromy v trojsponu.

Klášter na Slovanech v 16. století

Podobu zahrad před polovinou 19. století zachycuje Stablní katastr. Po roce 1880 se v zahradě budovaly romantizující prvky, například cesty vedené po úzkých terasách se schodišti, které doplnily výsadby dřevin v nepravidelných skupinách. Na východním svahu byly cesty vedeny ve volných křivkách. Úpravy probíhaly zřejmě až do 30. let 20. století, což dokládají dřevěné altány, loubí a malá uměle vybudovaná jeskyně. **Současný stav:** Severní část kláštera byla z větší části zastavěna, takže nejvýznamnějším komponentem je řada lip mezi ulicí Na Slovanech a kostely (*Tilia cordata*, *T. platyphylla* a *T. x euchlora*). Rajský dvůr, obklopený ambitem, je řešen jako jednoduchá travnatá plocha rozdělená na čtyři čtverce. Jižní zahrada nabízí pohledy ze zchovalé barokní opěrné zdi, později budované teras jsou značně zchátralé nebo neuměle vyspravované, ve svahu pod konventem je výše uvedená jeskyňka. Na horní terase je poslední z původních 4 altánů. Stromová zeleň je žel prezentována náletovými dřevinami (*Robinia pseudoacacia*, *Ailanthus altissima*), v menší míře *Tilia cordata* a *Aesculus hippocastanea*. Z. část tvoří samostatný prostor, a nejdeme zde zajímavý sedmiramenný *Aesculus hippocastanea*, *Cerasus sp.*, a *Salix alba 'Tristis'*. /PZP

Praha – konvent františkánů, původně karmelitánů u kostela P. Marie Sněžné – první náš karmelitánský klášter byl založen Karlem IV. v r. 1347. Kostel byl postaven v letech 1347-52, klášter samotný později. Za husitských válek byl vypálen, v následujících dvou staletí byl poškozen ještě několikrát. Na začátku 17. století do zchátralého kláštera přicházejí františkáni, ale znovu vystavěn byl až v letech 1650-80 – první zmínka o klášterní zahradě z r.

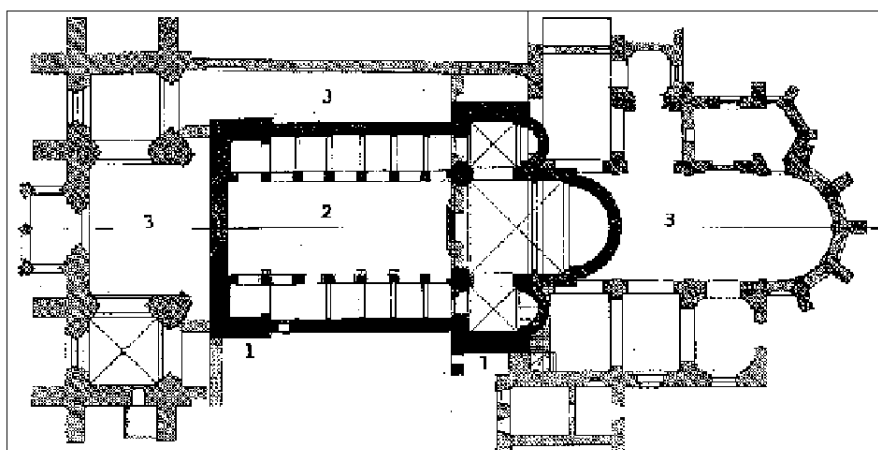
Františkánská zahrada

1378 sděluje podrobnosti o jejím členění: v rajském dvoře se pěstovaly květiny na výzdobu oltářů. Traduje se, že tis na Rajském dvoře, pochází z doby karmelitánů, ale vzhled dřeviny tomu nenasvědčuje; nicméně podává důležitou informaci o uplatnění stromu ve středověku. Na sever od konventu byla umístěna užitková zahrada, členěná na část bylinnou umístěnou blíže konventu: léčivé a aromatické byliny, květiny a zelenina; dále od domu byl ovocný sad a možná i chmelnice. Zahrada původně sahala až k Vodičkově ulici a měla téměř dvojnásobnou rozlohu, dnes pouze 0,6 ha. Františkáni zahradu podrobili náročnější renesanční úpravě, v letech 1681, 1708 a 1718 je zmiňováno obnovení zahrady. Během baroka byl postaven altán, studna, letní refektář s lékárnou, hlavní vstup z konventu a tři edikuly (kapličky) v ohradní zdi. Podobu zahrad v první pol. 19. století, zachycuje v její barokní kompozici Stablní katastr. Barokní křížová osnova zahrady byla uplatněna při celkové rehabilitaci dle návrhu architekta Otakara Kuči v letech 1985-92. Zahrada po rekonstrukci je klidovým a intimním prostorem, a také spojkou mezi Václavským a Jungmannovým náměstím. Poblíž

konventu je privátní část se studnou a údajně nejstarším stromem Prahy – tisem červeným (*Taxus baccata*), jehož věk se odhaduje na 400 let i více. Vpravo je dětské hřiště od ostatních ploch oddělené konstrukcí pro révu vinnou. Naproti nim je barokní altán obklopen bylinářskou zahradou a kolem ní kovaná mříž s rostlinnými motivy. Jižní části zahrady jsou lemovány živými ploty z tisu (*Taxus baccata*), uvnitř nich jsou vysázeny ovocné stromy evokující štěpnici. Obvod zahrady je osázen lipami (*Tilia cordata*), poblíž vstupu z pasáže Alfa jsou treláže pro pnoucí růže. Drobnou architekturu reprezentují prameníky v podobě Chlapce s mušlí a tančících víl. Vrata vstupu z pasáže Alfa zdobí reliéfy s 16ti výjevy ze života sv. Františka. /PZP

Praha – Malá Strana - velkopřevorství maltézských rytířů u kostela P. Marie pod řetězem na konci mostu (tím mostem v názvu se rozuměl Juditin most) – mezi lety 1158-69 byla v místech dnešního paláce postavena johanitská komenda, tedy konvent s křížovou chodbou a ambity. Již v roce 1182 zde stála trojlodní basilika, v místě dnešního kostelního dvora. Začátkem 14. století byla zahájena stavba gotického chrámu, která pokračovala až do začátku husitských válek,, ale nikdy nebyla dokončena v plánovaném rozsahu. Areál prošel mnoha přestavbami, současnou podobu získal na začátku druhé čtvrtiny 18. století – před barokní přestavbou kláštera se v celé východní třetině areálu rozprostírala raně barokní zahrada s pravidelným členěním. Dominantou zahrady byla kašna s fontánou a sochou, v ohradní zdi pak nika s erbem. Po

přestavbě kláštera byla zahrada rozšířena až k Čertovce, vstup z paláce do zahrady byl řešen přes salu terrenu. V zahradě také býval skleník, ale na vyobrazení z počátku 19. století se již neobjevuje. V 19. století zřejmě také došlo k přeměně pozdně barokní zahrady na volně krajinářský park. Menší sadová úprava je také ve vstupním prostoru do areálu a na kostelním dvoře. Významné dřeviny: dominantou je památný Beethovenův *Platanus x hispanica* o obvodu kmene 670 cm; *Aesculus hippocastaneum*, *Magnolia x soulangeana*, *Robinia pseudoacacia*; *Hydrangea paniculata*, *Rhododendron caucasicum* *Rh. catawbiense*, *Rosa* sp. (pnoucí a záhonové), *Pyracantha coccinea*, *Syringa vulgaris*. Na vnější straně klášterní ohradní zdi je Památná zeď Johna Lennona.

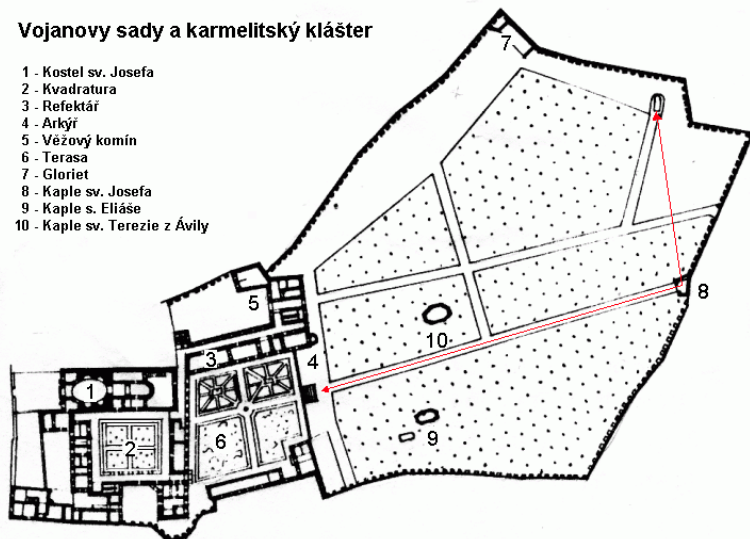

Stavební vývoj kostela P. Marie pod řetězem

Praha Malá Strana – karmel (konvent) bosých karmelitánek, posléze konvent anglických panen u kostela sv. Josefa – v místě stával opevněný „biskupský dvorec“ se zahradou, který byl po husitských válkách opuštěn. Po 30leté válce přišly do Prahy karmelitky a v roce 1656 se usídlily ve Valdštejnově domě při augustiniánském klášteře. V roce 1663 byla zahájena stavba konventu, dokončen byl v roce 1671. Kostel byl po průtazích způsobených spory se sousedy (Lobkovicové) stavěn v letech 1689-92. V r. 1715 byla v klášterní zahradě postavena kaple sv. Terezie a r. 1749 kaple sv. Jana Nepomuckého. V r. 1782 byl klášter zrušen a nastěhovaly se sem anglické panny. Po I. světové válce odkoupilo klášter Ministerstvo financí a v jižní části zahrady postavilo nový objekt – vznik zahrady se datuje k roku 1300, kdy byla součástí zmíněného biskupského dvora. Po husitských válkách byla rozparcelována a odkoupena měšťany, v roce 1655 vykoupena císařem pro řád. Zpočátku sloužila zahrada jako zázemí pro stavbu konventu, bývala zde pec na pálení cihel. Z materiálu získaného zbouráním Valdštejnova domu byla postavena zeď.

Vojanovy sady a karmelitský klášter

- 1 - Kostel sv. Josefa
- 2 - Kvadratura
- 3 - Refektář
- 4 - Arkýř
- 5 - Věžový komín
- 6 - Terasa
- 7 - Gloriet
- 8 - Kaple sv. Josefa
- 9 - Kaple s. Eliáše
- 10 - Kaple sv. Terezie z Ávily

Vznik zahrady se datuje k roku 1300, kdy byla součástí zmíněného biskupského dvora. Po husitských válkách byla rozparcelována a odkoupena měšťany, v roce 1655 vykoupena císařem pro řád. Zpočátku sloužila zahrada jako zázemí pro stavbu konventu, bývala zde pec na pálení cihel. Z materiálu získaného zbouráním Valdštejnova domu byla postavena zeď.

Za karmelitek zahrada sloužila především jako užitková, byť pravidelné kompozice. Osou zahrady byla lipová alej směřující ke kapli sv. Jana Nepomuckého. Podle dobových dokladů byla na zahradě rozmísťovány nádoby s pomerančovníky, na zimu nepochybně uložené ve skleníku. Menší barokní úprava s kašnou a rostlinnými ornamenty se předpokládá u kaple sv. Terezie. V době baroka byl v S. části zahrady postaven Gloriet; později také kaple sv. Eliáše, která krápníkovou výzdobu a připomíná spíše grottu. Rajský zahrada a rovněž zahrada na terase měly křížovou dispozici. Jak vypadala zahrada za působení anglických panen není známo, ale dá se předpokládat, že se na ní příliš nezměnilo. Je jisté pouze to, že v roce 1873 nechaly sestry přestavět skleníky na zahradě. Po přestavbě kláštera pro účely Ministerstva financí byla severní část zahrady přebudována v krajinářském stylu s jezírkem. Roku 1956 byla zahrada přejmenována na *Vojanovy sady* a zpřístupněna veřejnosti. Bývalou klášterní zahradu připomíná rastr přímých cest; původní účel zahrady je částečně zachován ovocnými stromy. Kapli sv. Terezie obklopuje půlkruh lip malolistých. Alespoň zčásti se uplatňuje barokní obvodová zeď se slepými arkádami a schodištěm na terasu. V blízkosti vchodu do zahrady je ve zdi vsazena nika s vyhlídkou, kde bývala socha sv. Jana Nepomuckého. Volně řešené S. části zahrady o rozloze 2,4 ha dominuje jezírko s vodotryskem a několika zajímavými dřevinami: *Ginkgo biloba*, *Picea pungens* 'Gauca', *Taxus baccata*; *Acer platanoides*, *Castanea sativa*, *Eleagnus angustifolia*, *Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia', *Juglans regia*, *Mespilus germanica*, *Pyrus communis*, *Salix alba* 'Tristis', *Tilia x euehlor*, zmíněnou zeď popíná *Parthenocissus trifoliata*. Poblíž jezírka se zachoval původní skleník. /PZP

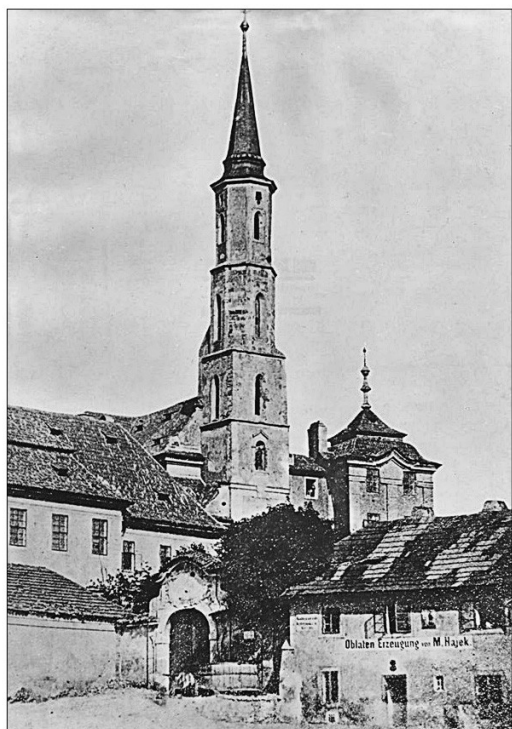
Praha Nové Město Karlov – bývalý konvent augustiniánů kanovníků u kostela P. Marie a sv. Karla Velikého (*Mons sanctus Caroli*) – byl založen Karlem IV. v r. 1350, kostel byl vysvěcen roku 1377, ale dostavěn později, stavba konventu se protáhla až do renesance, protože byla přerušena husitskými válkami. Opravy proběhly od roku 1472. V roce 1611 za vpádu pasovských lůza pobila několik mnichů i opata. Rozsáhlejší opravy se uskutečnily po roce 1629. V 1/3 18. století proběhla barokizace objektu, v r. 1785 byl klášter zrušen a v budovách byla zřízena nemocnice a po roce 1948 nejprve muzeum hl. Města Prahy, dnes muzeum

Policie ČR – o podobě zahrady se toho moc neví, a současný stav zahrady, kromě půdorysu, nedává ani představu, jak asi mohla vypadat. Slouží jako obslužná komunikace a parkoviště muzea, které pouze na několika místech doplňuje stromová zeleň, například: *Picea pungens* 'Gauca'. Pod ohradní zdí, na svazích bývaly vinice a sady, za dob socialismu dětské hřiště. Dnes je tu rekonstruovaná terasovitá zahrada Ztracenka, inspirovaná italskými zahradami. Těžko říci, zda v minulosti patřila ke klášteru. Žel, nezůstala zachována ani Rajská zahrada, byl do ní zabudován audiovizuální sál muzea, ale také dopravní hřiště. Východně od kláštera se rozkládal klášterní hřbitov, a po zbourání zbytků novoměstského opevnění zde byl v roce 1903 vybudován malý volně krajinářský park o rozloze 0,6 ha dle plánů Karla Skaláka. Do parku se vstupuje raně barokní branou z ulice Ke Karlovu. Cesty jsou vedeny ve volných křivkách a jsou doplněny lavičkami, z běžného mobiliáře vybočuje poutní výklenková kaplička s kamennou sochou Karla IV, „Otce Čechů“ (Josef Max r.1837). V SV rohu je umístěna zřejmě původní studna s litinovou pumpou, prostoru před kostelem dominuje kašna s fontánkou. Výraznou stavbou je „výdech“ z metra - kruhové vyústění klimatizace. Zajímavé dřeviny: *Acer platanoides*, *Aesculus hippocastanum*, *Sophora japonica*, *Tilia cordata*; *Cornus alba*, *Corylus avellana*, *Rosa rugosa*.

*Augustiniánský klášter na Karlově
Werner druhá polovina 18. století*

Praha Nové Město – bývalý konvent augustiniánek, posléze obutých augustiniánů u kostela u sv. Kateřiny – byl založen v polovině 14. století Karlem IV. a postaven spolu s kostelem v letech 1355-67. Byl poškozen husity a opuštěn, vrátili se až v roce 1439. Definitivně byl jeptiškami opuštěn v roce 1565 a předán augustiniánům poustevníkům. Po Bílé hoře byl opraven kostel, ale čtyřkřídový konvent se stavěl až v letech 1718-30. Zásadní přestavba kostela proběhla v l. 1737-41. Klášter byl zrušen v r.1784, předán armádě, v roce 1826 zde byl umístěn ústav pro choromyslné – kromě rajské zahrady vzniká v polovině 18. stol. barokní parter na V od konventu s pravidelnou křížovou dispozicí. Na jih od kláštera bývalo pole se stromořadím vzrostlých stromů po obvodu, na V straně pozemku býval zřejmě sad s pravidelnými řadami ovocných stromů. Začátkem 19. stol. byla plocha zahrady, kromě zmíněného parteru, přebudována na anglický park s volně vedenými cestami i výsadb dřevin. Stablní katastr zachycuje podobu zahrad takto: SV směrem od kláštera je zmíněný pravidelný parter, za ním ovocný sad a další pravidelně členěná zahrada, rozkládající se až k dnešnímu náměstí I.P.Pavlova. Jižně od kláštera leží od západu plocha pravidelně osázená tvarovanými stromy, menší čtvercová, volně řešená zahrada a na východě ovocný sad. Jižně od těchto objektů se rozkládal rozlehlý anglický park. Dnes je park v JV části silně narušen kompozičně i esteticky novodobými provizorními stavbami. S. od nich je kruhová vodní nádrž z doby přestavby zahrady v 19. století. Rajský dvůr je zasažen stavbou kotelny, výsadby dřevin jsou chaotické. Významné dřeviny: *Ginkgo biloba*, *Taxus baccata*, *Acer platanoides*, *A.saccharinum*, *Aesculus hippocastaneum*, *Ae.pavia*, *Catalpa bignonioides*, *Gleditsia triacanthos*, *Gymnocladus dioicus*, *Quercus*

*Augustiniánský klášter
u sv. Kateřiny v roce 1865*

macranthera, *Tilia dasystyla*, *T.euchlora*. Výměra zahrady je téměř 3 ha. /PZP

Předklášteří – viz **Tišnov Předklášteří**

Příbram – Svatá Hora – bývalá rezidence březnických jezuitů, později kolej redemptoristů u poutního kostela Nanebevzetí P. Marie (NKP) – poutní místo vzniklo již ve 14. století, kdy zde stála gotická kaplička, velké obliby dosáhla v době pobělohorské, kdy byla vedle Staré Boleslavi jedním z

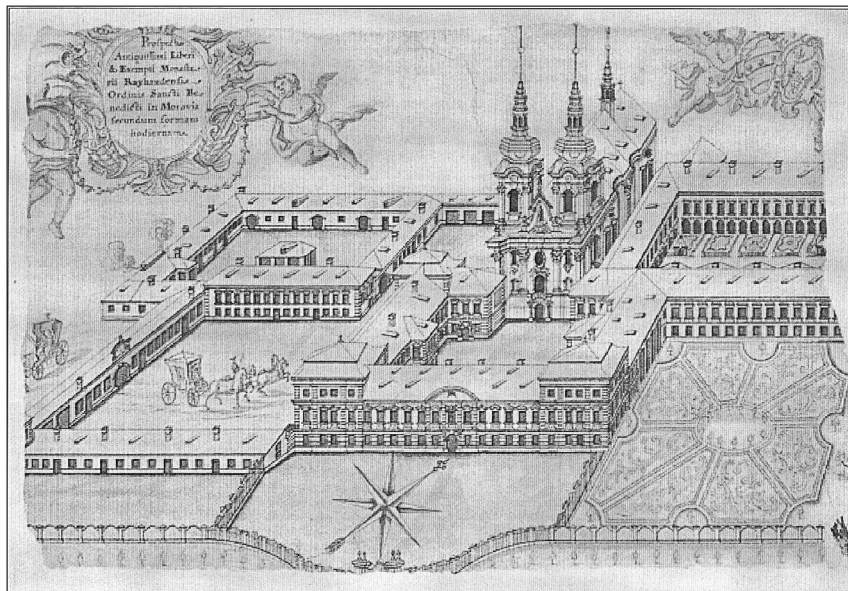
nejnavštěvovanějších míst v Čechách. V té době vznikla původní mariánská svatyně, v roce 1670 byla zvýšena a postavena nová věž nad chrámem. Na východní a západní straně byla obklopena otevřenými kaplemi. Svatyně byla zaklenuta až v roce 1848. Stavba rezidence byla zahájena v roce 1662, dokončena byla v roce 1664. Pozoruhodné jsou kryté Svatohorské schody o 363 stupních, které vedou z Příbrami, a postaveny byly v letech 1727-28 – neodmyslitelnou částí areálu jsou terasovité klášterní zahrady a rozlehlý park. V

Svatá Hora u Příbrami - J.Venuto 1817

klášterní zahradě je umístěno zahradnictví se skleníky a také užitkovými pěstebními plochami, kde se pěstují například bylinky. Pod poutním areálem leží anglický park s četnými exoty: *Picea pungens* 'Glaucá', *Pinus strobus*, *Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia', *Quercus robur* 'Fastigiata'. U cesty od parkoviště najdeme památný dub sv. Václava (obv. 568cm).

Rajhrad – benediktinský klášter byl založen na starodávném velkomoravském hradišti v 11. století. Po škodách způsobených 30letou válkou, byl obnoven v letech 1722 -39 v barokním slohu dle návrhu J. B. Santiniho-Aichla – je známo několik plánů hlavní okrasné zahrady, která ležela mezi konventem a prelaturou, parter byl tvořen broderiemi s kruhovou fontánou uprostřed a

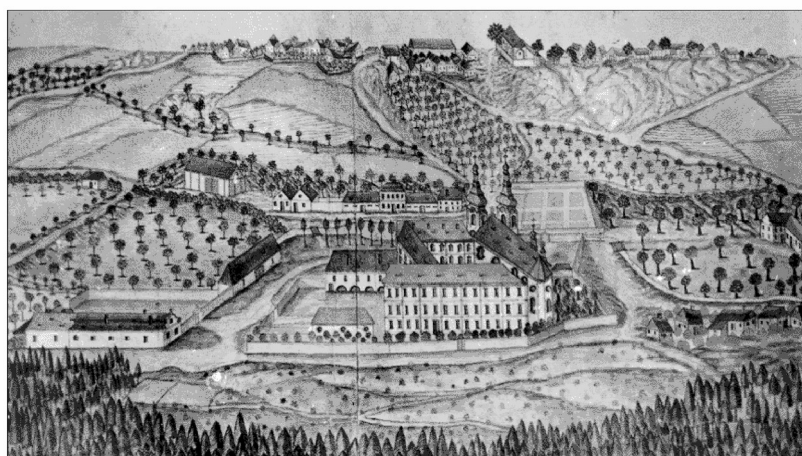

Klášter Rajhrad 70. léta 18. století

formovanou alejí do podoby loubí po obvodu (r.1689, r.1721, r. 1733). Ve stejné době byla pravidelně členěna rajská zahrada (rokokově). V letech 1760-81 byla zahrada rozšířena téměř na celou plochu hradiště, nová část na jih od kláštera měla užitkový charakter, dělená vysokými stříhanými stěnami; v pásu uprostřed bývaly květinové záhony. Před Z dí prelatury byla vybudována okrasná zahrádka. Vých. od ní ležel kruhový bazén. Do zahrady pronikly i módní vlivy, kdy byl postaven čínský altán a grotta. Klášter byl dostavěn

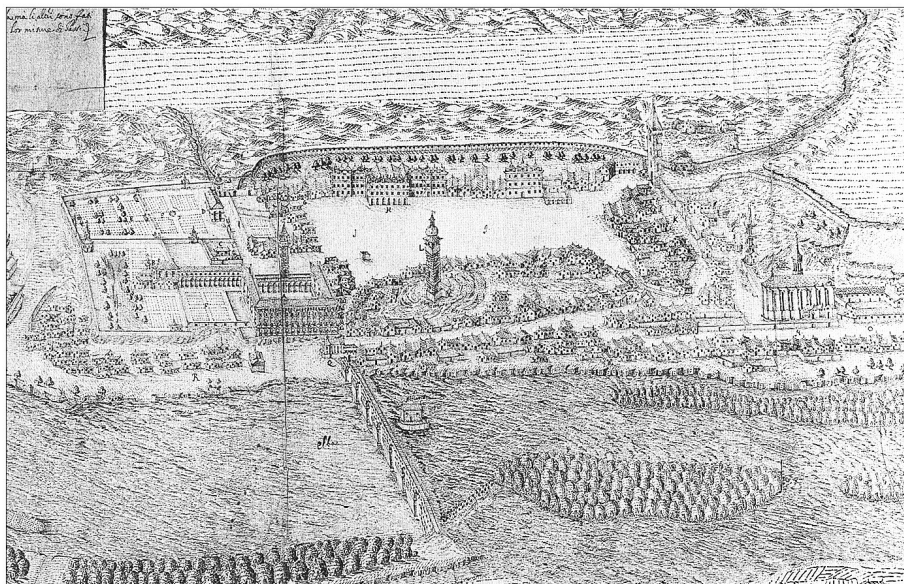
až v první čtvrtině 19. století a na zahradě převážila užitková funkce nad okrasnou. Proslavila se pěstováním ovocných druhů, zejména zimní odrůdou jablek Parména zlatá, broskvemi, meruňkami na stěnách. Po roce 1949 byl zdevastován klášter i park, takže památky čekají na rekonstrukci.

Ročov (LN) – konvent obutých augustiniánů (*Vallis beatæ Virginis*) u kostela Nanebevzetí P. Marie – založen v roce 1380. Během husitských válek byl klášter opuštěn a zpusť. Opraven byl až v letech 1520-23, dále po 30leté válce v r. 1641, a v r.1678 došlo k rozšíření kláštera. V letech 1705-07 byl znovu rozšířen o jedno křídlo. V letech 1746-53 byl postaven barokní poutní kostel se dvěma věžemi a od roku 1751 do 1765 nový konvent. Klášter byl zrušen v roce 1950, poté sloužil jako věznice a také jako psychiatrická léčebna. Řádu byl vrácen po r. 1989 – kolem kláštera se rozkládala velká zahrada o výměře asi 2,5 ha, areál byl rozdělen na dvě poloviny Klášterským potokem, překlenujícím můstkem. Většinu její plochy zabíraly ovocné sady, na východní straně se nalézala i menší pravidelně členěná zahrada okrasná. Stabilní katastr zachycuje také pravidelnou zahradu SV od kláštera. Dnes je součástí zahrady i menší hřbitov. Zahrada je zčásti uzavřena obvodní zdí, podél níž jsou soustředěny výsadby dřevin, z nich jmenujme: *Taxus baccata*, *Betula verrucosa* 'Youngii', *Quercus robur* 'Fastigiata'. /VŠ

Klášter obutých augustiniánů v Ročově - přelom 18. a 19. století

Roudnice (LT) – bývalá kanonie augustiniánů kanovníků Narození P. Marie u kostela Nejsvětější Trojice a Narození P. Marie – založen v roce 1332, kostel byl vysvěcen v roce 1340 a po roce 1352 byl dostavěn konvent s ambity. V roce 1421 byl konvent poničen a vypálen husity, obnoven po roce 1450, ale v roce 1490 konvent vymírá. Teprve v roce 1654 se začíná s opravami, další po požáru v roce 1676. V l. 1725-30 byl kostel upraven ve stylu gotizujícího

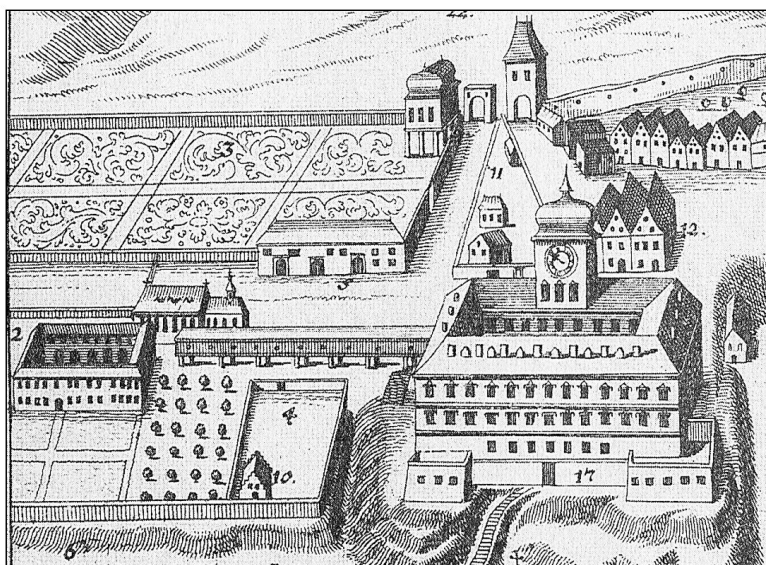

baroka – zatím byl rekonstruován pouze Rajský dvůr s křížovou dispozicí, novodobou, ale historizující kašnou od sochaře Stanisl. Hanzlíka, a několika dřevinami: vrostlý *Taxus baccata*, *Juniperus communis*, *Hydrangea macrophylla*. Na východ a jih od konventu se nalézá větší zahrada, která sloužila jako klášterní, i když je možné, že zde býval nejstarší židovský hřbitov, zrušený v roce 1611. Tato zahrada by

pak pocházela až z doby kolem 30leté války a původní zahrada by musela být někde na západ od kláštera. V roce 1715 byla na jejím jižním konci postavena na místě vyhořelé dřevěné zděná zvonice s originální konstrukcí. Na svahu pod ní je zřícenina zdi barokní kostnice ze 17. století. Stablní katastr zachycuje jižně od konventu menší pravidelně členěný parter, na jih a východ od ní pak blíže nespecifikovanou, zřejmě užitkovou zahradu. V zahradě roste značné množství převážně ovocných stromů. Pozoruhodným jevem je tzv.

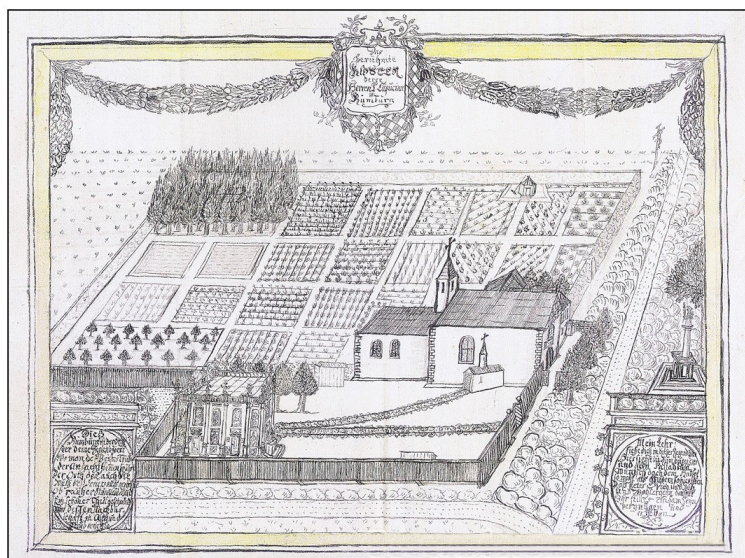
„Rudný“ pramen (silně železitý a nepitný), vytékající ze zdi kláštera. Pramen dal údajně jméno celému městu. Před vchodem do kostela roste krásný exemplář *Thuja plicata*. /VŠ

Roudnice (LT) – bývalý konvent kapucínů s kostelem sv. Václava byl založen v letech 1615-28. Konvent byl rozšířen v letech 1717-20, kdy byly dostavěny ambity. Klášter byl násilně rozehrán v roce 1950, poté zde sídlila armáda až o 90. let 20. století. Dnes bez využití a chátrá – zahrady se rozkládaly východně od kláštera. Jejich původní podobu neznáme, zachoval se jejich půdorys na otisku Stablního katastru: pravidelné zahrady se rozkládaly severně a jižně od konviktu. Na východní straně pak ležela velká užitková zahrada, jejíž součástí byl nepochybně i ovocný sad.

*Františkánský klášter v Roudnici
výřez z rytiny neznámého autora z roku 1712*

Rumburk (DC) – bývalý konvent kapucínů u kostela sv. Vavřince – založen sice v roce 1671, ale stavěn byl až v letech 1683-86. Dle kapucínských zásad je kostel jednoduchý jak po stránce stavební, tak ve vybavení. Konvent je patrová trojkřídlá budova na straně ke kostelu přiléhá pouze ambitovou chodbou. V letech 1703-07 byla postavena Loretánská kaple (Svatá chýše, Santa casa), ambit s arkádami a obytnou budovou v SV části byly postaveny v letech 1743-55; Svaté schody s Kalvárií v letech 1768-70. V roce 1707 byly sochy od Františka Jana Biennerta přeneseny před vstup do areálu. Objekt Lorety leží východně od kláštera a byly propojeny chodbou přes kostel, který ležel mezi nimi. Klášter byl zrušen v roce 1950, do roku 1961 zde bylo Okresní vlastivědné muzeum. Poté následovala letitá rekonstrukce a od roku 1994 zde je umístěna Městská knihovna – zahrada vznikla zároveň s klášterem a byl obehnaná vysokou obvodní zdí. Dle veduty z doby kolem roku 1750 měla barokní podobu s pravidelným členěním, u

Klášter v Rumburku v roce 1742

zdi v SZ části zahrady stál zahradní domek. JZ roh zahrady vyplňoval menší les a vedle něj směrem k JZ se rozprostíral ovocný sad. Mezi zahradním domkem a klášterem byla zřejmě okrasná část, na ni pak navazovala užitková zelinářská zahrada. V zahradě bývaly dva rybníky, ale zřejmě vznikly až později, v klasicistní době. Po zániku kláštera byla zeď podél ulice 5.května prolomena, a ze zahrady v letech 1957-58 byl podle návrhu architekta Zahrádky vytvořen veřejný park s pomníkem Rumburské vzpoury, po níž nese i název. I když se podobá bývalé klášterní zahradě, potěšitelný je fakt, že zachovala ve své původní rozloze.

Parku od roku 1958 dominuje socha Františka Nohy (Nepokořený) od sochaře Vendelína Zrůbeckého. Před sochou je směrem ke třídě 9.května pravidelný parter dělený do čtyř polí s kruhovým záhonem letniček uprostřed. Zbytek parku o výměře asi 2 ha je přírodně krajinářského rázu s jezírkem a mnoha vzrostlými stromy, z nichž některé dosahují pozoruhodných rozměrů: *Chamaecyparis lawsoniana*, *Ch.pisifera* 'Plumosa', 'Plumosa Aurea', *Larix decidua*, *Picea pungens* 'Glaucá', *Pinus cembra*, *Pinus strobus*, *Pinus sylvestris*, *Taxus baccata*, *T.baccata* 'Washingtonii', *Thuja occidentalis*, *Th.plicata*; *Acer platanoides*, *A.pseudoplatanus*, *Alnus glutinosa*, *Fagus sylvatica*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Prunus subhirtella* 'Pendula'. V západní části parku se vyskytují i vzácné byliny: *Áron plamatý* (*Arum maculatum*), *Lilie zlatohlavá* (*Lilium martagon*), *Podbílek šupinatý* (*Lathraea squamaria*)..VŠ

Pozn.: V kostele sv. Vavřince byl v roce 1922 poprvé postaven **betlém** pocházející od místních řezbářů. Pozoruhodnou skutečností je, že dřevo některých částí betléma pochází z pařezů poražených stromů z klášterní zahrady.

Sázava (KH) – bývalý klášter benediktinů. Založení kláštera se dle tradice přisuzuje svatému Prokopovi asi v roce 1009. Konvent se stal v roce 1032 opatstvím s benediktinskou řeholí a staroslověnskou liturgií. Kolem roku 1061 byl postaven kostel sv. Kříže se čtyřmi apsidami, který byl chrámem pro sídliště klášterních služebníků. Klášter 11. století byl dřevěný a v jeho areálu kostel rovněž dřevěný. V roce 1096 byli st.sl. mniši vyhnáni a nahrazeni benediktiny z Břevnova. Od roku 1095 se stavěl původně jednolodní kostel, v polovině 12. století rozšířen na basiliku. Současně s kostelem se stavěla kamenná klausura s ambitem, budova opatství a Mariánská kaple s apsidou. Již ve 13. století začala gotická přestavba kláštera především

novostavbou kostela. Za husitských válek a hlavně po nich klášter zchátral natolik, že v polovině 17. století musel být postaven znovu a to v barokním slohu. Po požáru (1748) následovala další přestavba v letech 1748-53. ve stylu vrcholného baroka. Kláštera byl ale již v roce 1785 Josefem II. zrušen. Poté přešel do soukromých rukou, jedním z majitelů byl v letech 1869-76 Jan z Neuberka, za nějž byl klášter přestavěn do podoby novorenesančního zámku – klášter obklopovalo několik zahrad. Jižní zahrada byla reprezentativní, a chystá se její obnova.

Východní terasovitá zahrada nad řekou Sázavou měla od začátku 19. století podobu přírodně krajinářského parku, její původní účel není jasný. V Mariánské zahradě jsou soustředěny vzácné dřeviny. Farní zahrada a štěpnice s chovem ovcí. Nejsložitější vývoj měla severní zahrada: bylo zde od počátku zmíněné sídliště klášterních služebníků. Po jejich odchodu, patrně koncem 13. století, zde bylo dobudováno opevnění, hřbitov a hospodářské budovy. Poté zde byl patrně ovocný sad. Po

Sázavský klášter - J. Venuto 1822

zrušení kláštera byl na volných plochách severní zahrady vybudován francouzský park čtvercového půdorysu dělený na segmenty s úhlopříčně vedenými cestami. Jeho severní stranu uzavírala stavba neznámého účelu (bývalá letní prelatura, sala terrena), parteru dominovaly tři kruhové záhony, možná s nějakým prvkem drobné architektury. Takto alespoň zobrazuje Stabilmí katastr v první polovině 19. století. Později byla zahrada přebudována na anglický park s mnoha exotickými dřevinami především na východní straně. Časem ovšem zpustnul a ve druhé polovině 20. století zde byla docela slušná džungle. Teprve roku 1971 byl park vyčištěn od plevelných dřevin a byl proveden archeologický průzkum, při kterém byly nalezeny i základy rotundy. Dnešní podoba parku řešeného ve volně krajinářském slohu vznikla začátkem 80. let 20. století. Součástí rekonstrukce zahrad by mělo být obnovení Rajského dvora s centrálně umístěnou jabloní a pravidelně členěnými bilinkovými záhony. Významné dřeviny: *Fagus sylvatica* 'Purpurea Latifolia'.

Slaný (KL) – konvent františkánů u kostela Nejsvětější Trojice – založen v roce 1655 u staršího kostela založeného protestanty v letech 1581-98. K dokončení konventních staveb došlo v roce 1662, kdy byl vysvěcen zároveň s nově postavenou loreťanskou kaplí. Klášter měl být sice v roce 1802 zrušen, ale františkáni zde nakonec zůstali. Od roku 1993 je klášter obýván řádem bosých karmelitánů – první zmínka o zahradě je z roku 1658, kdy zahradník, bratr

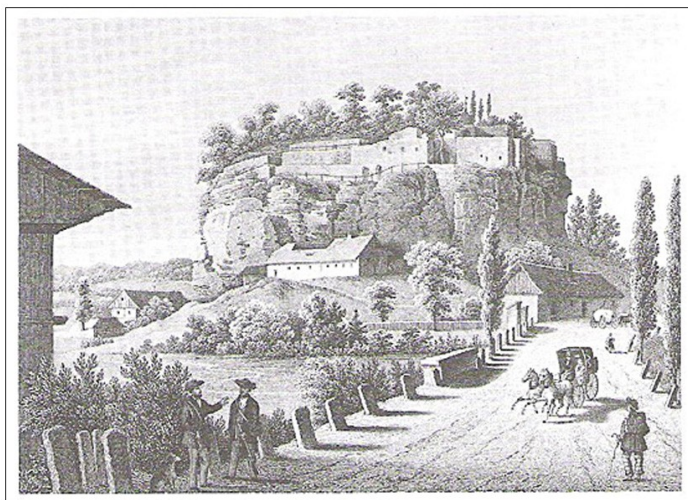

Františkánský klášter ve Slaném r. 1900

Paschal rozměřil a založil klášterní zahradu. Ta pak sloužila především obživě mnichů, ale existence teras naznačuje její alespoň zčásti okrasnou podobu. Jako další zahradníci jsou jmenováni Simplicius Aulík († 1682 v Bechyni), Pacifius Ettel († 1686), Urbanus Kellner († 1701 v Brně), Jovita Ruziczka († 1720), Liborius Krsik-

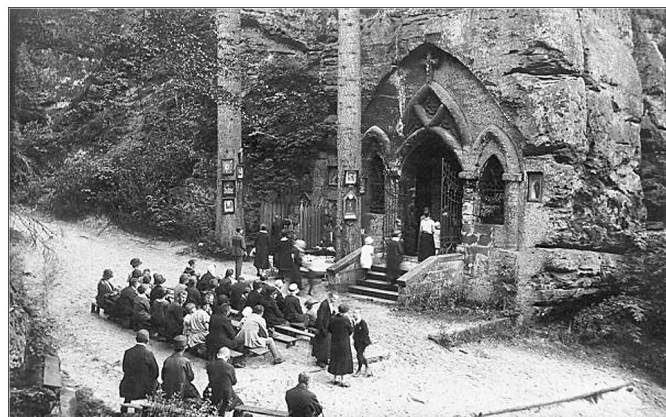
Kosek († 1767), Salutaris Kabát († 1874), Samuel Němec († 1941). V r. 1728 byla směrem od města ke klášteru vysazena lipová alej, ve které byla postupně umístěna galérie šesti barokních soch. V roce 1891 byly sochy přemístěny do areálu kláštera, ale po roce 1950 byla většina z nich zničena. Podobu zahrady zobrazuje Stabílní katastr bez sebemenšího náznaku členění, což by mohlo svědčit o jejím užitkovém využití. To ale nevylučuje možnost okrasného charakteru v minulosti. Jako zajímavost lze uvést, že za dob socialismu byla v zahradě umístěna minizoo, kde vedle domácích zvířat bylo možno na jezírkách pozorovat vodní exotické ptactvo, ve voliérách dravce, zpěvné ptactvo i hrabavé ptáky, v teráriu plazy a v kleci dokonce medvěda. Dnes je rozlehlá zahrada o rozloze téměř 2 ha uzavřena původní barokní zdí, je poměrně zachovalá jak ve svém půdorysu, tak v terasovitém členění. Celkovým uspořádáním má ovšem ke své barokní podobě daleko. Většina zahrady je pouze zatravněna, pouze v jižní části je, menší volně řešený park a poblíž něj základ ovocného sadu. Naopak v severovýchodní části je umístěna zelinářská zahrada a jižně od ní oválný bazén. Ale právě tento stav by měl vyhovovat pokusu o rekonstrukci zahrady.

Sloup v Čechách (CL) – pískovcový skalní suk (dalo by se říci *česká Meteora*); místo bylo patrně osídleno již v pravěku, středověký skalní hrad byl založen před r. 1324, v r. 1445 byl vypálen trestnou výpravou vojsk lužického Šestiměstí. Byl obnoven, po r. 1471 přestal sloužit za sídlo vrchnosti, strážním účelům zřejmě sloužil do konce 30leté války. V r. 1680 se zde usadili poustevníci; ti již neobnovili původní dřevěnou fortifikaci hradu, vysekali do východní stěny nové schodiště a další místnosti jako kapli a „divadlo“. Dnešní objekt se skalním bludištěm je výsledkem činnosti poustevníků - stísněný prostor skalní plošiny neumožňoval vybudovat rozlehlejší zahradu. Jediným pozůstatkem zahradní činnosti jsou tři skalní ochozy na JZ straně hradu, které sloužily jako skromné zahrádky. Poustevníci se zde udrželi do roku 1782, poté byl bývalý hrad zcela opuštěn. V současnosti je Sloup státním hradem, kde v posledních letech obnovili zahrady s malým vinohradem. Ve střední Evropě těžko najdeme podobný církevní objekt, snad s výjimkou benediktinského kláštera ve Skalce nad Váhom.

*Bývalá poustevna skalního hradu
Sloup v Čechách na vedutě z roku 1845*

Poznámka: Naproti hradu je tzv. **Samuelova jeskyně**, kterou ve skále vyhloubil **Samuel Görner**. Ač vyučený okrasný zahradník, žil zde jako poustevník, a vyráběl zde brýle a dalekohledy*. Bydlel zde 17 let, v r. 1735 se přesunul poustevny na Skalním hradě. Po několika letech odešel do prázdného obydlí u Příbrami. Tam byl přepaden a zabit.

*Poutní kaple Panny Marie Lurdské
v Modlivém dole u Svojkova - první pol. 20. století*

* v okolí Sloupu se těžil jemný pískovec na výrobu optiky. Okolím Sloupu vede 4km dlouhá **cesta po Skalních vyhlídkách**. Od hradu se můžeme vydat k jeskyním v **Cikánském dole**. Odtud vystoupáme na křižovatku a vydáme se na Svojkov. Cestou navštívíme **Skalní divadlo**, **Pustý kostel**, další **skalní hrad Svojkov** s pozůstatkem zámeckého parku. Ale nejzajímavější je cesta **Modlivým dolem** ke **Skalní kapli P. Marie Lurdské** s novogotickým portálem sekaným v oranžovém pískovci a **Oratoriu**.

Stříbro (TC) – bývalý konvent minoritů u zrušeného kostela sv. Máří Magdalény – byl založen pravděpodobně v roce 1266, kostel s konventem byl budován asi v první čtvrtině 14. století. V roce 1426 byl klášter dobyt a poničen husity a následně opuštěn, ale záhy se jej podařilo obnovit. Po 30leté válce byl někdy kolem roku 1680 opravován kostel, oprava konventu proběhla v letech 1702-04. Kostel byl opravován v letech 1718-20, konvent byl přestavěn v letech 1736-39. V roce 1754 byl nově zaklenut kostel. Klášter byl zrušen v roce 1785, byl prodán městu a v roce 1792 zapálil kostel blesk. Ten již nebyl opravován, dnes z něj zůstalo pouze torzo obvodových zdí, v budově bývalého konventu je muzeum – v Rajském dvoře je jednoduchá sadová úprava, podobně jako na sousedním dvoře. Jednoduše jsou řešeny i terasovité zahrady jižně od kláštera. Zahrady jsou nově otevřené včetně arboreta ovocných dřevin, dětského hřiště a hřiště na pantaque. Dominantou parku je dřevěný secesní altán. Zahrady poskytují výhled na *Hornický skanzen*, řeku *Mži* a protilehlý kopec *Ronšperk*.

Stříbro na vedutě z roku 1800

Svatý Jan pod Skalou (BE) – bývalý konvent benediktinů u kostela sv. Jana Křtitele pod Skalou – kaple ve skále spojená s legendou o sv. Ivanovi, chorvatském poustevníkovi z doby sv. Ludmily a knížete Bořivoje, existovala již v roce 1205. Založení kláštera bývá uváděno k roku 1310. Jisté je pouze to, že proboštsví bylo v roce 1422 zničeno husity, ale brzy bylo obnoveno. Po zániku konventu na Ostrově bylo sem přeneseno ostrovské opatství. Kostelík sv. Jana Křtitele byl v letech 1657-61 přestavěn v barokním slohu a od roku 1653 byl budován nový konvent. Další úpravy následovaly v letech 1710-11 a 1728-31. Klášter byl zrušen v roce 1785 a v klášteře byla zřízena manufaktura, po roce 1950 koncentrační tábor pro politické vězně. Nepolepšil si ani po roce 1955, kdy zde byla zřízena polocevní škola Státní bezpečnosti. Dnes zde sídlí Vyšší odborná pedagogická škola – o historii zahrady se z dostupných pramenů

Svatý Jan pod Skalou - J. Venuto

moc nedovíme. Její podobu zobrazuje Stablní katastr jako objekt nepravidelného půdorysu protáhlého tvaru s pravidelně členěnými parterly. Součástí zahrady obehnané ohradní zdí bylo i několik menších staveb, patrně pavilóny a také barokní bazény či kašny. Zahrada leží SZ od kláštera, dodnes si zachovala svou původní rozlohu a vybavení. Zásadně však byl změněn její charakter na ovocný sad doplněný o okrasné stromy. Na Z na ni navazuje menší hřbitov s hrobkou rodiny Bergerů a sochou sv. Maxmiliána. Zajímavé dřeviny:

Picea pungens 'Glauca', Quercus robur, Berberis julianae, Chaenomeles superba, Prunus tenella.

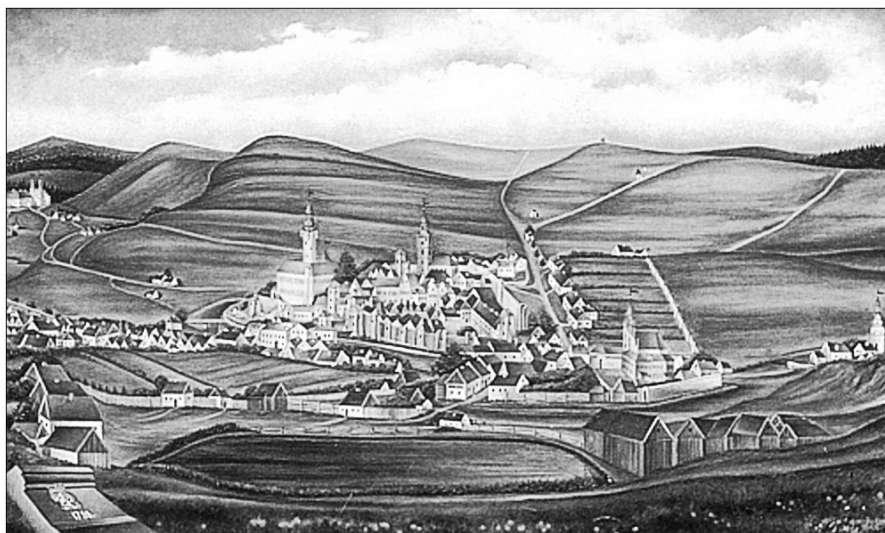
Pozn.: součástí barokního kostela je původní *skalní kostel*, bývalá *to poustevna sv. Ivana*. Zvenčí, při boční straně kostela vyvěrá *Pramen sv. Ivana*, který je považován za léčivý. Impozantní pohled na klášter ležící pod mohutnou travertinovou skálou je z protilehlých kopců. Za návštěvu stojí i skála nad klášterem, odkud je vynikající výhled do kraje.

Šternberk (OL) – bývalé proboštsví augustinianů kanovníků u kostela Zvěstování P. Marii – byl založen v roce 1371 při jednolodním románském kostele sv. Jiří. Konventní budova stavěna od roku 1372, dostavěna 80. letech 14. století, v té době proběhla také přestavba kostela na gotický a změněno jeho zasvěcení. Za husitských válek byl v letech 1429-30 klášter vydrancován a vypálen, Řeholníci se vrátili až začátkem 50. let a klášter obnovili. Za 30leté válce museli klášter znovu opustit, byl několikrát drancován, ale po válce klášter rychle obnovili. V první polovině 18. století proběhla barokní přestavba kláštera. Kostel byl koncem 18. století stržen a postaven nový, ale v roce 1784 byl klášter zrušen – v době barokní přestavby byla založena rozlehlá barokní zahrada s oranžérií a bazénem. Jelikož zahrada leží na mírném svahu, je možné, že byla upravena terasovitě. Byl v ní kolem roku 1730 postaven krásný letohrádek, který byl ozdobou nové zahrady. Byl však zbourán ve druhé čtvrtině 19. století, a část zahrady musela ustoupit nové císařské silnici (dnes Opavské ulici). Je pravděpodobné, že v té době, možná i dříve byla přeměněna část barokní zahrady na přírodní park. Rozlohou asi 3 ha patří mezi větší klášterní zahrady. Na vzhled zahrady má negativní vliv v posledních letech postaveného kláštera klarisek v jižní části zahrady.

Šternberk na vedutě z r. 1727

Tachov (TC) – konvent františkánů u kostela sv. Máří Magdalény a sv. Alžběty – založen roku 1465 za hradbami na břehu Mže. Téměř dvě století žili ve velice nuzných podmínkách starého špitálu. První stavební úpravy konventu jsou zmiňovány až k roku 1621 a ke kompletní přestavbě došlo až po roce 1686. Rozsáhlá rekonstrukci kláštera také proběhla po velkém požáru Tachova v roce 1748. Františkáni byli z kláštera odvezeni v roce 1950 – podobu zahrady v první polovině 19. století zachycuje mapa Stablního katastru. Měla nepravidelný půdorys, ale byla členěna křížově vedenými cestami do pravidelných polí. Je pravděpodobné, že si v té době

Tachov na vetutě z roku 1738

ještě udržela barokní kompozici s užitkovými zahradami na okrajích. Zahrada o výměře téměř 1 ha si udržela svůj původní půdorys, v posledních letech byla obnovena a otevřena veřejnosti. Má podobu přírodně krajinářského parku s rozlehlou loukou uprostřed. K vybavení zahrady patří dřevěný kruhový altán a v nově postavené mobilní jeviště pro pořádání hudebních akcí. Vstupní prostor je zdůrazněn trvalejším

záhonem. Podél jižní hranice zahrady protéká řeka Mže lemovaná vysokou hradbou stromů, která pohledově rámuje celý objekt. Porosty zahrady jsou tvořeny především domácími listnatými dřevinami, ale najdeme zde i pár jehličnanů: *Picea abies*, *Picea pungens* 'Glauca'...

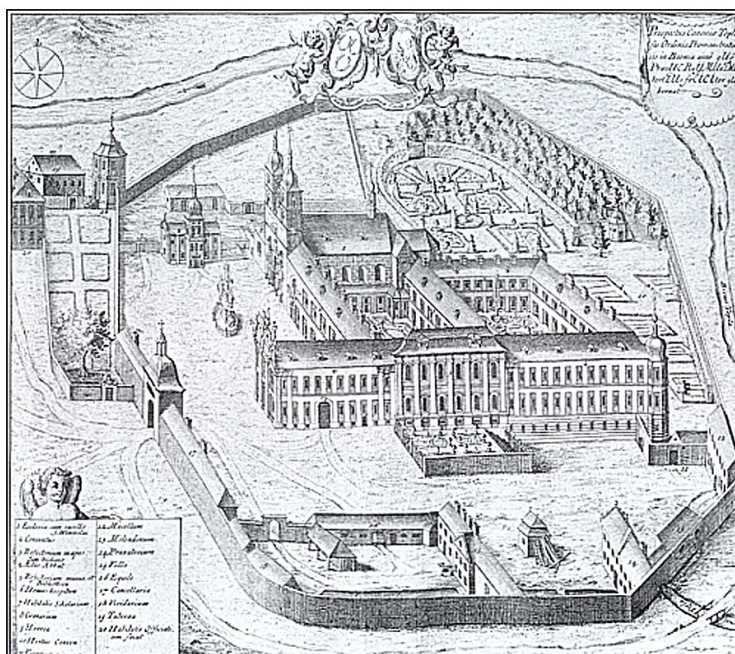
Teplá (KV) – Klášter premonstrátů u kostela Zvěstování P. Marie – založen v roce 1193 velmožem Hroznatou. Husitské války klášter neohrožily, zato býval decimován morem a požáry. Současnou barokní podobu dostal klášter za poslední přestavby v letech 1690-1721. Klášter byl v roce 1950 zrušen a do roku 1978 byl obýván armádou, poté státu a v roce 1990 vrácen řádu – až do konce 16. století byly v klášteře pouze zahrady užitkové. Rajské dvory byly děleny do 4 polí s ornamentálním dekorem a s centrální fontánou. Rytina z roku 1735 ukazuje členění kláštera i zahrad. Vysokou zdí byly v uzavřené části malá opatská a na jižní straně konventu bylinářská zahrada.

Premonstrátský klášter v Teplé - 19. století

Volně přístupná byla zahrada se zahradnictvím, které bylo později vybavené skleníkem. Toto členění zahrad přetrvalo až do roku 1903, kdy byl klášter rozšířen, byla zbořena obvodová zeď, zrušeno zahradnictví se

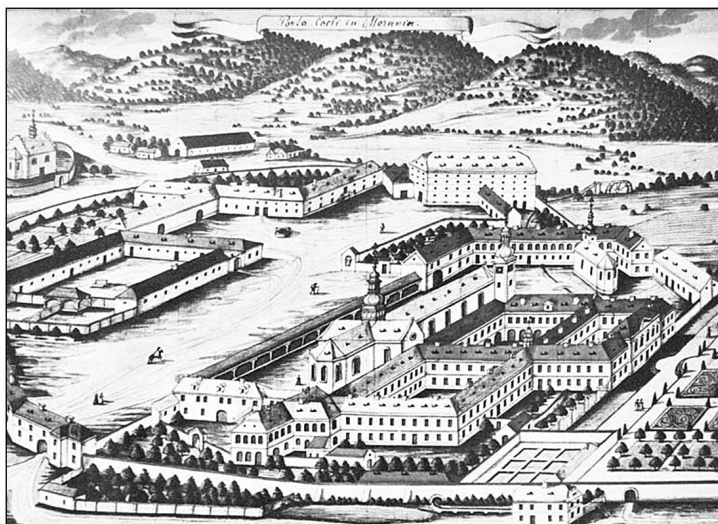
skleníkem, a vybudován nový domek zahradníka i skleník. Stabilní katastr ukazuje přechodovou fázi vývoje areálu s pravidelnými zahradami na Rajském dvoře, na SZ a jižně od kláštera, a s počáteční etapou budování parku severně od kostela. Měl přírodně krajinářskou kompozici s volně vedenými cestami a jezírko umístěné v SV části úpravy. Zahrada byla postupně rozšířena, na říčce Teplá, byl východně od kláštera založen rybník, a zahrada byla přebudována na rozlehlý přírodně krajinářský park, který sahal na východě daleko za říčku. Park obtékal po východní a severní straně Mlýnský potok. Svou rozlohu si park udržel dodnes, a v roce 1946 byl zpřístupněn veřejnosti. Po roce 2000 park prošel celkovou rekonstrukcí. Má výměru asi 5 ha, a roste v něm památná Hroznatova lípa.

Klášter Teplá - r. 1735

Tišnov - Předklášteří (BV) – konvent cisterciáček *Porta coeli* u kostela Nanebevzetí P.Marie – založen v roce 1233 a postaven v letech 1233-40 jako vodní pevnost. Byl obehnan mohutnou hradbou v jejíž šesti rozích byly postaveny hranolové věže. Vodní příkopy obklopovaly klášterní hradbu na jižní a východní straně, ze severu a severozápadu byl chráněn rybníkem. Za husitských válek byl přesto klášter vyvrácen a vypálen, následně opraven (1449-65), v dalších staletích následovaly pouze drobnější stavební úpravy. V roce 1782 byl klášter zrušen a přešel do soukromých rukou. Řádu se jej podařilo vykoupit v roce 1861 a po opravách jej sestry využívaly, byť s různými omezeními po celou dobu socialismu. Plnoprávně vrácen byl po roce 1989 – klášter má celkem tři kvadratury, které vytvářejí tři dvory. Na Rajském dvoře

bývala studna jako zdroj pitné vody pro klášter, a nepochybně míval podobu Rajské zahrady. Klášter byl vždy obehnan ohradní zdí (od začátku byl budován jako vodní pevnost, obklopen rybníky, bažinami a až 4m hlubokým vodním příkopem), ale ve středověku byl areál podstatně menší. V roce 1662 byla postavena nová klášterní zeď kolem vysušeného rybníka, čímž vznikl velký prostor pro rozšíření zahrady, i pro stavbu hospodářských budov. Celková plocha zahrady se tím rozšířila na 5 ha. O podobě zahrady toho moc nevíme, lze ale nalézt zmínky o tom, že byla krásná. Historické mapy zobrazují

Předklášteří - polovina 18.stol.

pravidelně členěnou zahradu v severní části areálu, a také pravidelný parter na jih od kláštera. „Stabilní katastr“ z let 1830-33 zachycuje severní zahradu členěnou alejemi do kříže, s pravidelnou dispozicí, kde jednotlivé čtverce měly úhlopříčnou kompozici. Pravidelnou barokní kompozici měla i jižní zahrada, na SZ od ní ležel menší volně řešený park. Vysoce pravděpodobně byla alespoň část severní zahrady využívána jako užitková. Zahrada byla napájena kanálem, který je dosud patrný. Západní část této zahrady dnes tvoří vysoká zeleň, zřejmě zbytek přírodně krajinářského parku; východní část zahrady pak je využita jako ovocný sad, částečně pak jako zelinářská zahrada. Jižní zahrada byla zastavěna budovami, dnes zde sídlí i OÚ. Součástí areálu je 18 ks 350 let starých lip velkolistých *Tilia platyphyllos* o obvodu kmene až 485 cm; jeden urostlý jírovec – *Aesculus hippocastanum*. Zahradně upraveny jsou dvory všech tří kvadratur, stejně jako plochy mezi budovami kláštera; jejich podoba má s původním stavem má však málo společného. Cenná je ovšem skutečnost, že alespoň severní zahrada si uchovala svůj původní půdorys, a bylo by ji tedy možné rekonstruovat.

Poznámka: Porta coeli je nejen „Branou do nebes“, ale také do okolní krásné přírody. Naproti klášteru je PR Květnice s přirozenou květenou šípákové dubiny, výchozy skal a jeskyněmi. V údolí říčky Loučky pak najdeme zříceniny hradů Čepička, Loučka, Rýsov, zříceninu tvrze Újezdec u Tišnova, chráněné lípy, duby a buky, staletý porost douglasky – *Pseudotsuga menziesii*...

Třebořov – Koruna (SY) – zaniklý konvent „*Corona sanctae Mariae*“ obutých augustinianů s kostelem – založen roku 1267 na pahorku nad řekou Moravskou Sázavou. V roce 1421 byli nuceni mniši klášter opustit, obnovit konvent se snažili od roku 1437. Rozchvácených statků se domohli až v roce 1520, ale již v roce 1542 o ně znovu přišli, takže po roce 1550 zůstal klášter prázdný. A neobsazený zůstal i po 30leté válce, přes několikeré snahy o jeho obnovu. V roce 1771 byl rozparcelován a z celého kláštera zůstalo pouze torzo jednolodního kostela – třebaže jsme se o původní podobě zahrady nedověděli nic, uvádím tento klášter jako příklad osudu jednoho z mnohých, založen s mnohými dobrými úmysly, ale skončil tak brzy...

Třebíč (TR) – bývalé benediktinské opatství bylo založeno v r. 1101, kostel sv. Benedikta byl vysvěcen již r.1104. Dobré hospodářské zabezpečení umožnilo v letech 1220-70 přestavbu konventu na kamenný a rozšíření kláštera o baziliku Nanebevzetí P. Marie. Dobýván a silně poškozen byl klášter za husitských válek. Ještě hůře dopadl při obléhání města s klášteřem Matyášem Korvínem, kdy byl dobyt a opatství zničeno. Poté část mnichů odešla, a zbytek živořil až do r. 1528, kdy byl zrušen. Konvent byl přestavěn na zámek, v bazilice byl mimo jiné pivovar. V r.1703 byla obnovena klenba baziliky a nově zasvěcené sv. Prokopovi; v letech 1725-33, byla bazilika zcela přestavěna ve slohu barokní gotiky. Zámek od r. 1945 slouží jako muzeum – kromě Rajské zahrady se klášterní zahrady rozkládaly na terasách jižně od kláštera.

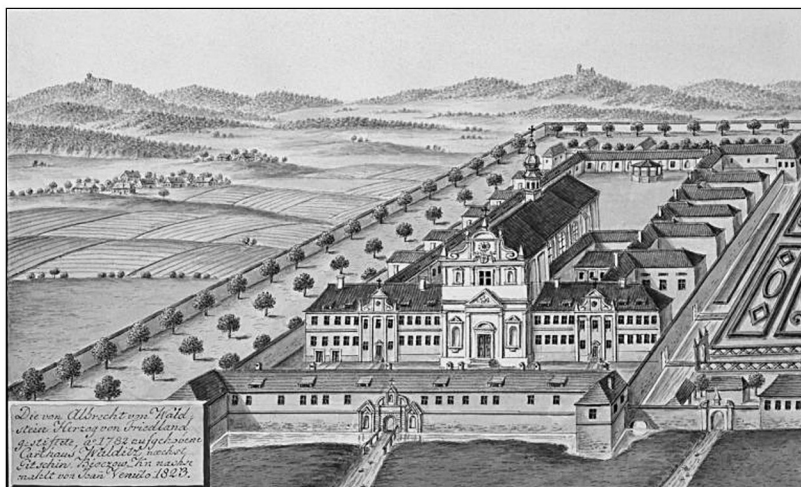
Zámek s bazilikou v Třebíči v roce 1898

Užitkové zahrady ležely i západně od kláštera. V r. 1794 byla zbourána část zámku, čímž se otevřel přístup ke svahům nad řekou Jihlavou, kde vznikl krajinářský park o rozloze 5,5 ha. V posledních letech byla rekonstruována bylinková zahrada. V parku roste 17 t.j. a 42 t.l.: *Abies concolor*, *Chamaecyparis lawsoniana* 'Glaucá', *Picea pungens* 'Glaucá', *Pinus nigra*, *P.strobus*, *Thuja occidentalis* 'Pyramidalis', 'Pyramidalis Compacta', *Aesculus x carnea*, *Quercus robur* 'Fastigiata', *Elaeagnus angustifolia*, *Syringa x chinensis*. V okolí presbytáře basiliky roste několik stromů, z nichž zaujmou javory: *Acer platanoides* a *A.pseudoplatanus*. /KH

Třeboň (JH) – bývalá kanonie augustiniánů u kostela sv. Jiljí – u kostela z roku 1280 byl založen v roce 1367. Za husitských válek nebyl klášter poškozen, ale v roce 1425 byl obnoven. Stavební úpravy po roce 1633, nové konventní budovy byly postaveny po roce 1756. V roce 1786 byl klášter zrušen a v roce 1842 přišly do kláštera sestry sv. Karla Boromejského – zachovala se rajská zahrada s původní studnou. Konventní zahrady se původně rozkládaly na daleko větší ploše než dnes, z mapových podkladů se zdá, že sahaly až za Zlatou stoku. Jejich členění ale neznáme, není zakresleno ani na mapě Stabilmního katastru. Dnešní zahrada o výměře asi 0,4 ha je poněkud neujasněné koncepce se stromořadím *Thuja occidentalis* 'Malonyana' a dalšími exoty.

Valdice (JC) – kartuziánský klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie byl založen v roce 1627, postaven v letech 1628-32.

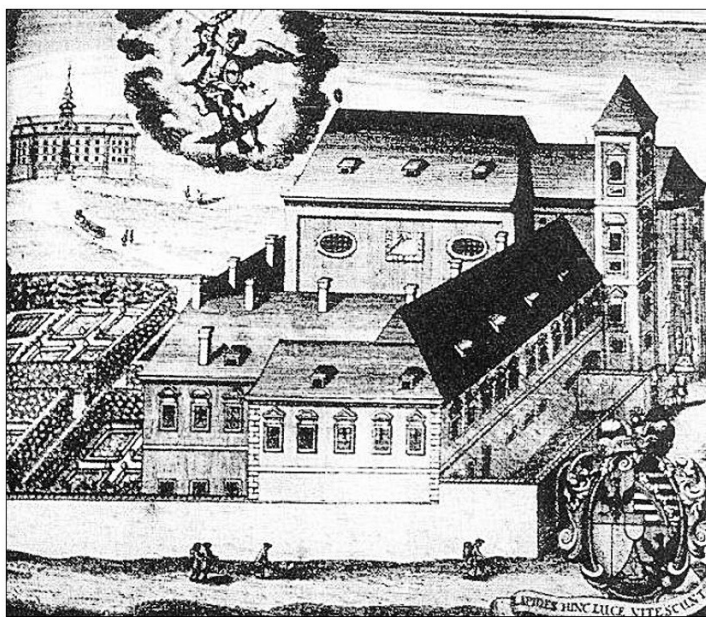
Kostel byl stavěn v letech 1632-55, vysvěcen až 1668. Klášter byl zrušen v roce 1782, poté sloužil jako skladiště, a v roce 1857 byl přestavěn na vězení – jak bývá v našich končinách standardem, o vzniku a podobě zahrad se toho moc nedozvíme. Jisté je, že na dvorech existovaly studny v podobě fontán (z let 1674 a 1702), což nasvědčuje přítomnosti Rajských zahrad. V souvislosti se zahradou existuje zmínka o stavbě ohradní zdi prolomené třemi barokními branami z roku 1735.

Kartuziánský klášter Valdice-Venuto 1829

Zahrady byly zřejmě značné honosné, alespoň tomu nasvědčují pozdější veduty.

Valtice (BC) – konvent milosrdných bratří s kostelem sv. Augustina (a nemocnicí) byl založen v letech 1662-68. Klášter byl přebudován v letech 1890-92, kdy byla postavena nemocnice – důvod, pro který jsem do této publikace zařadil tento nepříliš významný klášter je ten, že zde po 40 let působil jeden z prvních botaniků na našem území, lékař a chirurg ve zdejší špitále, Norbert Adam Boccius. Do Valtic přišel v roce 1763 a společně s bratry Josefem, Františkem a Ferdinandem Bauerovými vytvořil v letech 1777-1804 dílo s názvem *Hortus botanicus (Liber regni vegetabilis retinens plantas ad vivum pictas)*, které vyšlo ve 14ti svazcích s 2700 ilustracemi. Je to velice obsažné dílo světového významu. Velice se zasloužil i o rozkvět klášterní zahrady. Na vedutě z roku 1740 je vidět část velké, pravidelně členěné zahrady u kláštera. Zhruba polovinu zabíral ovocný

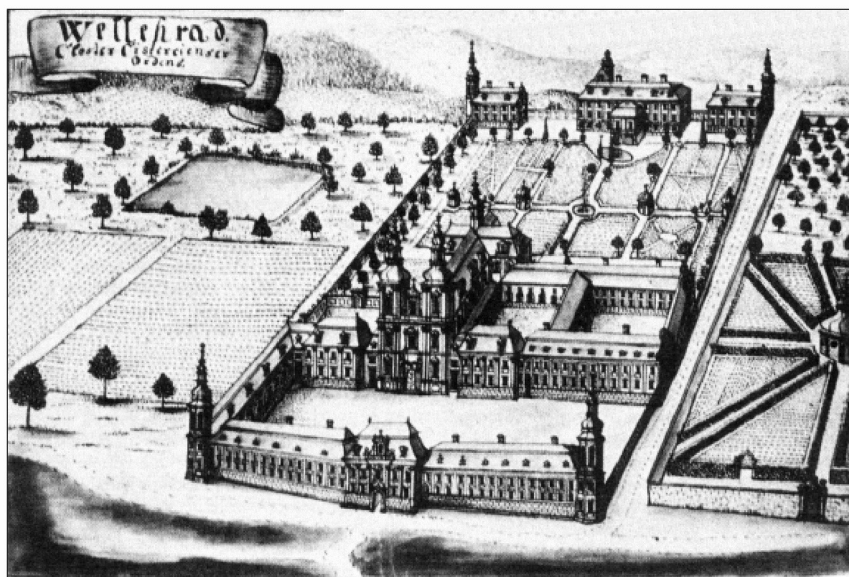
Klášter milosrdných bratří Valtice v r. 1740

sad, druhá polovina (blíže ke konventu) byla okrasná. Členěna byla do čtyř čtvercových a dvou obdélníkových bosketů. Čtvercové boskety měly uprostřed kruhový záhon a křížově byly rozděleny do čtyřech segmentů s broderiovými výsadbami květin. Obdélníkové boskety již tak detailně členěny nejsou a dle vyobrazení se spíše jednalo u užitkovou (zelinářskou) část zahrady. Pravidelné dělení je vidět i v rajske zahradě. Boccius prosazoval především rostliny léčivé, ale nechal vysadit i ovocný sad, a okrasnou zahradu. V návaznosti na svou publikaci nechal pro výuku vysadit tzv. Herbaria viva – jakousi sbírku rostlin, v podstatě malou botanickou zahradu. V ní byly vedle rostlin domácích

vysázeny i exotické rostliny ze zámoří včetně dřevin pro lesní kultury. Podobné zřizovali i jeho následovníci: vídeňský zahradník Josef Lifka a lichtenštejnský úředník Teobald Walberg, který v roce 1804 inicioval založení první zemědělské školy na Moravě v Lednici, od roku 1895 první střední zahradnická škola v Rakousku-Uhersku. Klášterní zahrada byla později přeměněna na hřbitov. Na něm najdeme zajímavou dřevinu: '*Sophora japonica Pendula*'. V konventu byla v roce 1873 zřízena 2letá ovocnicko-vinařská škola. Z původních ploch klášterních zahrad se zachoval pouze Rajský dvůr, který byl v posledních letech důstojně rekonstruován.

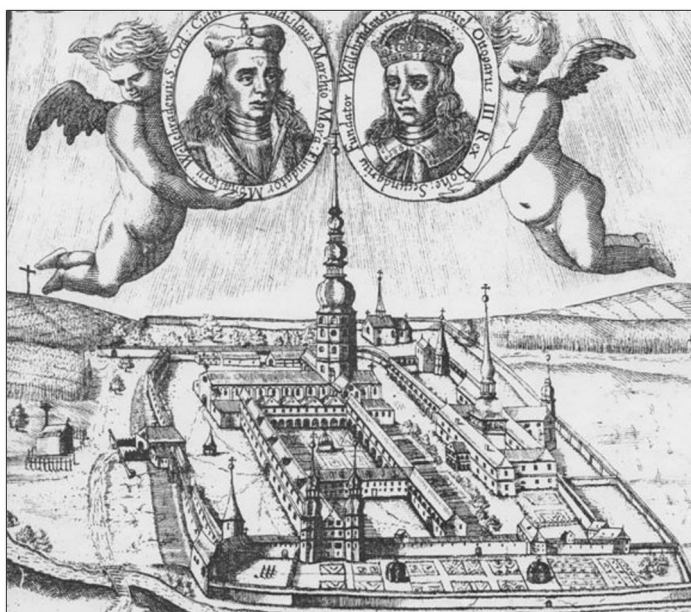
Velehrad (UH) – bývalý konvent cisterciáků u kostela Nanebevzetí P. Marie, později kolej a následně rezidence jezuitů u kostela Nanebevzetí P. Marie a sv. Cyrila a Metoděje – byl založen roku 1204, se stavbou začali mniši hned po svém příchodu roku 1205; dostavěn patrně až r. 1250. Klášter byl vypleněn v r. 1306 (polskými a uherskými vojsky), za husitských bouří vypálen, mniši se vrátili až kolem r. 1435 a částečně klášter opravili. S obnovou kostela se začalo až v r. 1587. Vydrancován byl i za třicetileté války (roky 1621,1623,1624,1626). Kostel byl opravován v letech 1629-35, zároveň byl přestavěn konvent, a postavena nová prelatura. Stavba byla dokončena v r.1665, ale v r. 1681 byl klášter silně poškozen ohněm, takže v r.1682 byla zahájena celková obnova kláštera. Další požáry stihly klášter v letech 1718 a 1723 a po menších opravách byl klášter v roce 1784 zrušen. V areálu byl zřízen hřebčín, ale v roce 1890 získali klášter jezuité, kteří zřídili kolej a později gymnasium. V r. 1950 byli vyhnáni a byl zde provozován Ústav pro duševně a tělesně postižené. Vrácen byl až po roce 1989 – na rajském dvoře byla za opata Jana Greifenfelse z Pilsenburka ve druhé čtvrtině 17. stol. obnovena rajska zahrada dělená do šesti pravidelných polí s ornamentální úpravou a polygonální studnou. Za něj vznikla v plném významu toho slova zahradní kultura kláštera. Na pozemcích ležících J od kláštera

mezi starou hradební zdí a potokem Salaškou nechal založit zahradu, které vévodil letohrádek. Na rytině z roku 1667 již vidíme na zahradě altány dva; pravidelná síť cest člení zahradu na obdélné záhony osázené květinami. Zdá se, že východní část zahrady sloužila jako užitková. Obdělávané pozemky byly i v dalších částech areálu, například na S byla štěpnice. V souvislosti s obnovou kláštera po požáru v r. 1681 byla naplánována i barokní přestavba zahrad. Plány byly velkolepé: Jižně měla vzniknout pravidelná květnice a štěpnice, východně od kláštera při rezidenci opata reprezentativní zahrada s geometricky řešenými záhony, 2 centrálně situovanými fontánami a čtveřicí altánů. Žel z této představy nebylo z finančních důvodů realizováno téměř nic. Dlužno dodat, že i přestavba budov kláštera se nakonec rozcházela s původními plány. Klášterní komplex byl uzavřen na jižní straně stavbou nové prelatury, v jejímž traktu byla postavena sala terrena. Již v době přestavby kláštera se pamatovalo na přírodní kanály pro kašny: dvě byly postaveny v prostoru před kostelem, další v opatské a poslední v jižní zahradě. Z té doby je známý kuriozní fakt, že provizorní oranžerie se nalézala v sakristii přestavěné z nejjižnější kaple, kde přezimovaly „italské stromy a květiny“. Oproti předpokladu se nakonec nejvíce zahrada rozvíjela na západní straně kláštera – sice v úzkém, ale

Klášter Velehrad - druhá polovina 17. století

zato dlouhém pruhu. Na západní straně byl v té době vybudován hlavní vstup do kláštera, což si vyžádalo reprezentativní přebudování zahrady se dvěma nestejně velkými parterami a se dvěma kruhovými kamennými bazény po stranách přístupové cesty. Osudy jižní zahrady v textové ani obrazové podobě nejsou známy, ale z faktu, že v jižním traktu kláštera byla postavena sala terrena a prostoru zahrady byla vybudována barokní kašna se dá předpokládat existence plnohodnotného barokního parteru. Z protokolů roku 1784 je vyplývá, že klášter měl „skleník s mnoha druhy květin a stromů“. Není ovšem známo kde, ale dá se předpokládat, že stál v opatské zahradě. Po zrušení kláštera byla jižní část změněna v zelinářskou zahradu a štěpnice, přičemž její část byla užívána jako zahrada farní. Po roce 1837, kdy se klášter

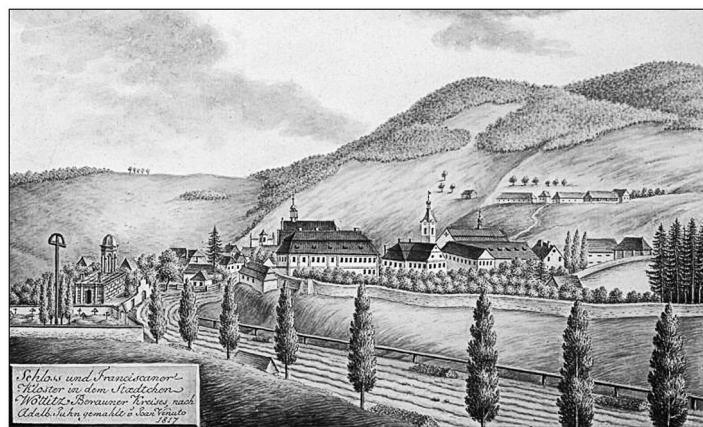
Klášter Velehrad na rytině z roku 1667

dostal do soukromých rukou, byl západní trakt využíván jako rezidence majitele, a proto se mu říkalo zámek. Noví majitelé měli zájem na reprezentativním vstupu do zámku, a tudíž byla okrasná zahrada zachována. I když o to byla snaha, nepodařilo se pro komorní rozměry zahrady vytvořit zde přírodní park. Nicméně zde byly vysázeny okrasné stromy a původně formální zahrada

se stávala nepravidelnou. Významným faktem byla skutečnost, že zahrada byla přístupná veřejnosti. Z té doby je znám sortiment ovocných dřevin v jižní zahradě – štěpnici: réva vinná, slivoně, broskvoně, hrušně a jabloně. Ve druhé polovině 19. století se stal kostel významným poutním místem a hlavní vstupní koridor do dvora byl proto situován od severu. Zcela nezanikla ani opatská zahrada, byť v jejím místě vznikly zahrádky úředníků. V roce 1883 byl klášter vykoupen a v roce 1890 věnován jezuitům. Západní zahrada zůstala zachována, před salou terrenou byl obnoven menší parter, oddělený od větší části užitkové habrovým živým plotem. Její větší část tedy dále sloužila jako užitková, bylo tu vybudováno zahradnictví a nízké skleníky. Bývalá opatská zahrada je v plánech 30. let 20. století nazývána Noviciátní zahradou, kde zůstal zachován kříž cest kolem kašny, pole někdejšího parteru ale jsou využívány pro sad a k pěstování zeleniny. Podobně byl využíván také rajský dvůr a tzv. druhá kvadratura. Zrušení kláštera v roce 1950 a následné umístění sociálního ústavu Vincentinum mělo na zahrady nepříznivý dopad: od roku 1952 byly odstraněny barokní kašny u vstupu (byly nahrazeny betonovými bazény), vybudování betonových cest a plechového altánu pro letní jídelnu, vyasfaltování východního parteru, intenzivní zelinářská a ovocnářská výroba v zahradách, neexistující péče o vzrostlé stromy v blízkosti „zámku“ ... Naproti tomu se věnovala velká péče o prostory na nádvoří kláštera, kde vznikla zahradní úprava s výsadbou květin a stromů, která zamezovala konání bohoslužeb pod širým nebem ... V roce 1990 tato úprava zaniká. Obnova klášterních zahrad: nejvhodnější pro rekonstrukci byly shledány záp. zahrada a parter před salou terrenou v J. zahradě. V západní zahradě byly odstraněny betonové chodníky a vysazené dřeviny v blízkosti budov a další, které nezapadaly do koncepce zahrady. Zbývající stromy byly ošetřeny. Byla obnovena síť cest, která evokovala původní formální řešení prostoru. Podél cest byly vysázeny záhony květin a na zbytku plochy založen trávník. V jižní zahradě byla opravena barokní kašna, opatská zahrada prodělala úpravu již v roce 2007, ale charakterem a použitým materiálem neodpovídá významu historického prostoru.

Votice (BN) – františkánský konvent u kostela sv. Františka Serafinského – byl založen v roce 1627, budovy byly postaveny v letech 1627-29 v pozdně renesančním slohu, kostel vysvěcen r. 1631. Od r. 1766 byl konvent přestavován v barokním slohu. Přestavba byla dokončena v r.1772, ale dlažby v ambitech se táhly až do r.1777. Zároveň byly postaveny hospodářské budovy s čeledníkem a chlévy. Klášter byl zrušen v r.1950. Poté sloužil záводу Tesla jako učňovské středisko až do roku 1997, přestože byl v r.1990 vrácen františkánům. V r.2012 po dohodě s františkány získalo klášter město Votice s tím, že kostel zůstane v majetku církve. V r.2010 vzniklo občanské sdružení „Za záchranu kláštera sv. Františka z Assisi ve Voticích“ a podílí se jak na sbírkách a opravách kláštera, tak na jeho zpřístupnění veřejnosti – v pol. 18. století se uvádí zahrada obdélného tvaru o rozloze asi 8 ha. Zahrada obklopovala klášter ze tří stran, a byly v ní umístěny i zmíněné budovy. J

od konventu byl umístěn parter nepravidelně 4úhlého tvaru s křížovou strukturou cest. V JV části ležel menší rybník, z něhož vytékal potok k severu a odděloval tak východní třetinu zahrady. S a V části zahrady byly užitkové; na zahradě byly umístěny tři menší dřevěné provozní stavby. Většina zahrady zastavěla Tesla Votice. V.část včetně okolí zmíněného rybníka zabírá volně řešený park. Před budovou kláštera stojí barokní plastiky sv. Františka a Jana Nepomuckého. Zřejmě již v 17. stol. zde byly vysázeny jírovce, před dokončením

Františkánský klášter Votice J.Venuto 1817

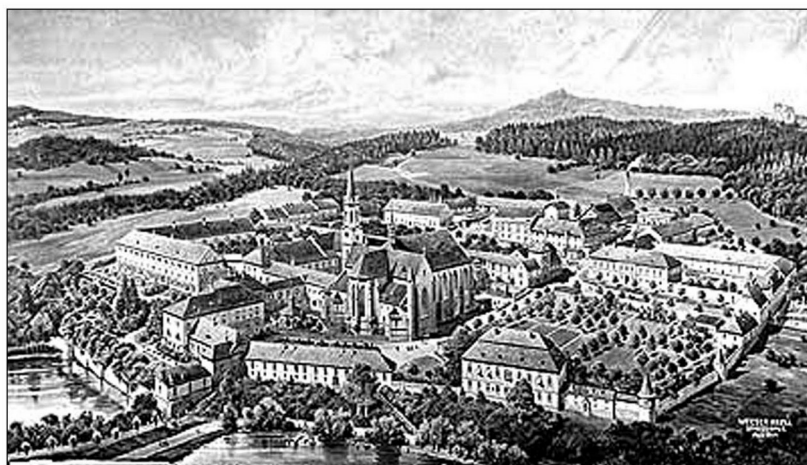
barokní přestavby byly vykáceny a nahrazeny novými (zřejmě pro zvětšení půdorysu nových budov). Jírovce spolu s lípami byly vysázeny u Božího hrobu na hřbitově naproti klášteru.

Kaple Božího hrobu – v letech 1685-94 byla proti klášteru postavena ze žuly replika Božího hrobu v Jeruzalémě. Vznikla na popud hraběnky Marie Františky, sestry majitele panství, Ferdinanda Františka z Vrtby. Kaple je postavena ze žulových kvádrů a na obdélné plošině je postavena na šesti sloupcích s listovými hlavicemi ve výšce 3,7m šestiboká kupole. Vnitřek kaple se skládá z předsíně se sklenutou brankou a vlastního pětibokého hrobu. U kaple byla později umístěna kalvárie. Celý objekt je obehnan zdí, ve které je 13 výklenků s malbami s motivy křížové cesty, přičemž te 14. je jmenovaný Boží hrob. Od začátku 18. století byl objekt využíván k procesím Křížové cesty. Teprve mnohem později se v jeho okolí začalo pohřbívat.

Vrchlabí (TR) – konvent obutých augustiniánů u kostela sv. Augustina – založen v roce 1704, konvent postaven v letech 1705-14, kostel v letech 1713-25. V roce 1895 konvent i s kostelem vyhořely, opravy probíhaly do roku 1904. Po válce zde bylo umístěno Krkonošské muzeum – zahradou protékal náhon napájející na jihu zámecký rybník. Děлил zahradu na dvě části. Podle všeho, alespoň při pohledu na otisk Stabilmního katastru, plochy poblíž kláštera byly užitkové. V jižní části ležela pravidelná, patrně okrasná zahrada obdélného tvaru. SV od ní ležel menší, volně řešený park. V současné době je zahrada po rekonstrukci, která se pokusila vrátit zahradě podobu z 18. století (tuto snahu komplikuje nová budova Správy KRNAPu). Obnovena byla rajská zahrada cestami symetricky dělená do čtyř polí, i velká zahrada za konventem. V jeho blízkosti je rastrový záhon o velikosti konventu dělený do devíti polí, představující různé typy krkonošské flóry: šafránová louka, typická květnatá louka, šterková lavice, klášterní bylinkový záhon atd. Bývalou štěpnici evokuje ovocný sad se sbírkou starých regionálních odrůd ovocných dřevin. V prostoru mezi Správou KRNAP a stanicí handicapovaných živočichů je nový altán, proutěný tunel sloužící pro oporu pnoucích dřevin a nášlapná stezka složená z různých materiálů povrchu na zkoumání jejich vlastností. Poslední je prostor navazujícího zámeckého parku s rybníčkem, u kterého je umístěna geologická expozice pod širým nebem s ukázkami hornin Krkonoš. Samotná klášterní zahrada má výměru asi 1,5 ha, ale spolu s navazujícím zámeckým parkem tvoří rozlehlý areál jako stvořený pro krátkodobou rekreaci.

Vyšší Brod (CK) – cisterciácké opatství – klášter založen roku 1259 Vokem z Rožmberka, za husitských válek byl vypálen, po nich obnoven. Požáry poškodily klášter v letech 1536, 1690 a 1709, ale byl vždy opraven, v roce 1757 byly postaveny prostory dnešní historické knihovny, novogotickou přestavbou prošel koncem 19. stol. Je naším nejlépe dochovaným gotickým klášterem, pozoruhodné je jeho

opevnění – dostavění křížové chodby a konventu roku 1358 znamenalo vymezení **rajského dvora**, na němž byla postavena studniční kaple, vybíhající z jižního křídla konventu do středu plochy, kde byla studna. Ve druhé polovině 16. století byla v ose jižního průčelí opatského domu založena **opatská zahrada**. Později byla na její západní straně vybudována menší zahrada pro pěstování léčivek. Na východní straně opatské zahrady byla koncem 17. století založena konventní zahrada s kašnou. Kolem poloviny 18. století byla mezi budovou opatství a klášterním

Historický plán kláštera Vyšší Brod

rybníkem vybudována nová opatská zahrada, které dominovala Oranžerie s kruhovým bazénem, jižně od ní terasy užívané k hospodářským účelům. Zahradní úpravy se dočkalo i nádvoří prelatury, kde byla postavena kašna. V severní části areálu byla postavena již v době baroka soudní budova, k níž přiléhá největší zahradní prostor, od nádvoří kláštera oddělený ohradní zdí. Měl pravidelnou

dipozici a okrasný charakter. Při úpravách kláštera byla stržena studniční kaple v Rajském dvoře a studna přestavěna na kašnu. Nad kašnou se zvedá loubí ze 4 ocelových prutů, které slouží jako opora pro pnoucí růže. Takto zahradu zobrazuje ještě Stabilní katastr v první polovině 19. století. Nejmladší zahrada vznikla až ve druhé čtvrtině 20. století a byla situovaná mimo klášter na pravém břehu Menší Vltavice, kde bylo zřízeno produkční zahradnictví od města oddělené ohradní zdí. V padesátých letech stejně jako ostatní zahrady i klášter zpustla. Do podoby městského parku byla upravena až koncem 20. století a po navrácení objektu cisterciáckému řádu byla poskytnuta městu do užívání. Zahrady kláštera, restaurované v 80. letech 20. století, mají výměru 2,2 ha. Významné dřeviny: *Aesculus hippocastanum*, *Parthenocissus tricuspidata*. /ZPJC

Zaječov – Svatá Dobrotivá (BE) – bývalý konvent augustiniánů poustevníků u kostela Zvěstování P. Marii a sv. Dobrotivé – založen v roce 1262, ale budování objektů se protáhlo až do 14. století. Za husitských válek byl třikrát napaden, vypálen a vydrancován, ale brzy byl obnoven. Udržel se pouze do roku 1552, obnoven až v r. 1676. V následujících letech byly barokně přestavěny budovy kostela, kaple i konventu, ale Z. křídlo nebylo

Klášter Zaječov J. Venuto zač. 19. stol.

dostavěno. V roce 1785 byl klášter zrušen a upraven na faru se školou. V r. 1990 vrácen augustiniánům – areál kláštera ze dvou stran, záp. a jižní, obklopují rybníky. JZ od kostela býval hřbitov, který byl ale následně přebudován na konventní zahradu (patrně až v polovině 19. století; zobrazuje jej ještě Stabilní katastr, který podává stručnou zprávu: zahrada ležící JV od konventu a také nástupní prostor před klášteřem měla pravidelnou dispozici. Ostatní plochy byly zřejmě užitkové. Není zpráv ani o rajské zahradě. V současné době je dvůr a celá záp. polovina zahrady je využívána hospodářsky; zbytek klášterní zahrady na východě tvoří neudržovaný park s rybníkem.

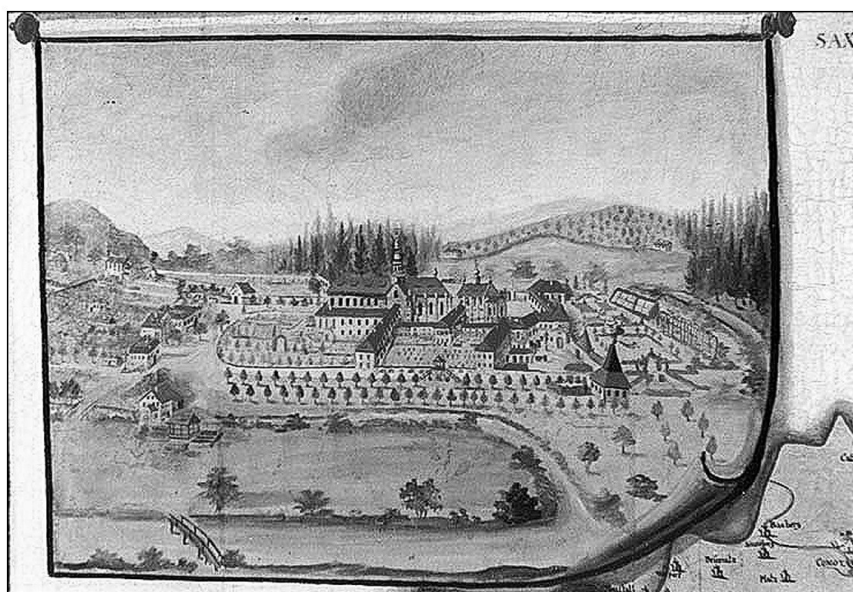
Zbraslav – původně cisterciácký klášter (Aula Regia) založen Václavem II. v roce 1292, vypálen husity, obnoven na počátku 17. století. V letech 1704-23 byl klášter přestavěn barokně, v letech 1912-25 D. Jurkovičem na zámek. Leží v dominantní poloze na břehu slepého ramene Berounky – v době barokní přestavby kláštera byla založena pravidelná barokní zahrada (1730), podélně přiléhající k záp. průčelí bočního křídla konventu. Byla tvořena křížovou dispozicí s kašnou ve středu čtyř ornamentálních polí. Záp. od parteru se nalézaly řady dřevin v pravidelném čtvercovém sponu. Menší pravidelně členěné

Klášter Zbraslav Venuto, zač. 19. stol.

zahrady ležely J od konventu; JV od kláštera ležela pravidelně členěná zahrada rozkládající se na rozloze téměř 3ha. Nevíme jakému účelu sloužila, prameny se o ní nezmiňují, a už vůbec není jasné, za jakých okolností zanikla. Patřila nepochybně klášteru, protože sousední ulice nese název cisterciácká; dnes je zde nevzhledná plocha záhadného účelu. Od r.1829 byla klášterní zahrada přebudována na anglický přírodní park a zřízen zde zahradní salón. Při Jurkovičově přestavbě zámku byla obnovena forma anglického parku, vybudována salla terrena, a v roce 1924 obnoven Rajský dvůr včetně 9m hluboké studně. V kruté zimě roku 1929 uhynulo v parku velké množství exotů, staré šeriky, které lemovaly obvodovou zeď u ramene Berounky a také velké množství ovocných stromů. V parku je mmj. galérie soch. Rekonstrukce parku proběhla v 80. letech, další po restituci začátkem 90. let, kdy byla rekonstruována plocha při západním průčelí bočního křídla zámku se zahradním pavilónem, skleníkem a bazénem. Park má výměru 6 ha. Významné dřeviny: *Aesculus hippocastanum*, *Gymnocladus dioicus*, *Juglans nigra*, *Platanus x hispanica*. /KH

Zlatá Koruna (CK) – cisterciácký klášter *Sancta corona* založil v roce 1263 Přemysl Otakar II. V roce 1354 vyhořel a na jeho opravu byl povolán bratr Petra Parlěře Michal. Za husitských válek byl klášter dobyt a vypálen husity, mniši se vrátili až roku 1437. Opravami a přestavbami prošel klášter ještě po 30leté válce, a ve druhé polovině 18. století – zahrady jsou doloženy až po 30leté válce, v souvislosti s opravami budov v letech 1668 a 1672 se prameny zmiňují o konventní a opatské zahradě. V popisu z roku 1691 se píše o třech zahradách, také o sadu

Klášter Zlatá Koruna, 18.století

a vodách (zřejmě vodovodu, a pravděpodobně o potoku s jezírkem), o zahradním altánku na konci zahrady sloužícímu k odpočinku a o pergole. Konventní zahrada ležela jižně od malého konventu, opatská severně od opatství směrem k řece. Kuchyňská zahrada byla umístěna JZ od konventu. Existovaly zidealizované představy o podobě zahrady v budoucnosti. Dle veduty z r.1752 byla tato koncepce barokních zahrad alespoň z části realizována. U sochy Jana Nepomuckého byly r.1720 vysazeny dvě lípy. Velká péče byla zahradě

věnovaná především ve 3.čtvrtině 18. století, kdy byl v provozu skleník s exoty, vedle něj fíkovna, okrasná zahrada s fontánami, kuželníkem a grottou, chmelnice, ovocný sad a školka, zeleninová zahrada, chmelnice, vinice a také se pěstovaly moruše pro hedvábnictví. V zahradě byl i rybník s okrasnými ptáky – cizokrajnými husami, kachnami a labutěmi. Po zrušení kláštera v roce 1785 péče o zahrady poklesla a teprve ve 30. letech 20. století byl učiněn pokus o nápravu. Současná podoba zahrad je jen odleskem jejich bývalé slávy. Vstupní prostor má prostý charakter, travnaté plochy se dvěma významnými lipami*. Dvůr mezi malým a velkým konventem s kostelem je řešen pravidelně s křížovou sítí cest lemovaných stříhaným buxusem. Kvadratura ukrývá pravidelně, ale prostě řešenou Rajskou zahradu s kašnou uprostřed. V rohu zahrady je umístěn věkovitý dřín obecný. Bývalá opatská zahrada dnes slouží jako ovocný sad. Významné dřeviny: *Pinus ponderosa*, *Tilia cordata* dvě věkovité lípy u sochy Jana Nepomuckého, forma s kápovitými listy *Tilia platyphyllos** – památný strom, *Tilia platyphyllos* 'Laciniata'*, na břehu rybníčku malebné torzo *Morus nigra*, *Cornus mas*, sadové *Rosa sp.*, stříhané *Buxus sempervirens* a *Taxus baccata*. /ZPJC

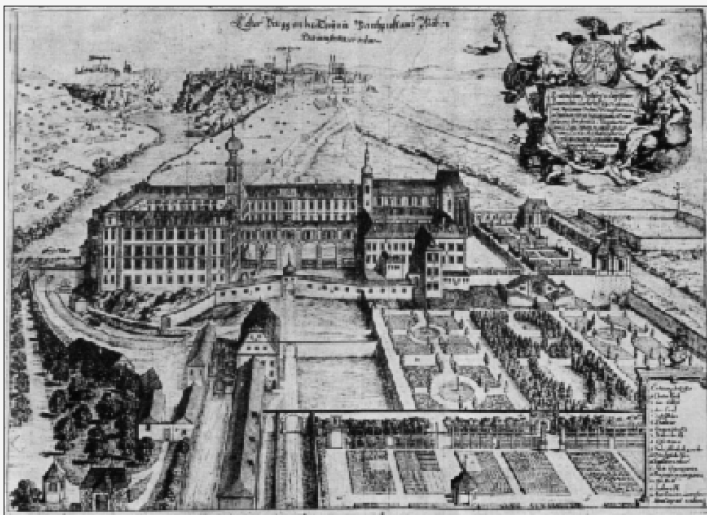
Znojmo-Louka (ZN) – nejbohatší premonstrátský klášter na Moravě byl založen v roce 1190 a postupně rozšiřován – podoba barokních zahrad je známá z konce 17. století, kdy na východní straně kláštera za presbyteriem kostela na terase bastionu byla menší zahrada obehnaná na vnější straně zdí s arkádami a s pavilóny v rozích. Její plocha byla rozdělena ve dva čtverce parteru ohraničených živými ploty a zelenými portály v osách zahrady. Velká klášterní zahrada na JV straně kláštera přístupná po dvouramenném schodišti z Malé zahrady s nikou pod podestou, byla rozdělena do šesti čtverců. Oba boční partery byly ozdobeny dvěma kruhovými fontánami, střední část tvořil vysoký stromový bosket. Doposud dochovaná obvodní zeď byla prolomena zdobenými portály. Na

jih od zdi byla oplocená užitková zahrada s pavilónem uprostřed. Zahrada měla skvělou pověst jak po barokní přestavbě kláštera v roce 1745, tak i po zrušení kláštera Josefem II. v roce 1784. O tom svědčí fakt, že zdejší zahradník Antonín Bisinger, v zahradách pracující od 80. let 18. století, byl povolán do Brna, aby tam upravil park v Lužánkách, věnovaný Josefem II. městu. Stabilní katastr zachycuje podobu zahrad v první polovině 19. století. Jižně od kláštera na místě velké konventní zahrady je umístěn rozlehlý ovocný sad se zajímavou kompozicí. Východně od prelatury, na místě malé zahrady se směrem na sever rozvíjí rozlehlý přírodně krajinářský park. Je ovšem otázka, zda šlo o realizovaný záměr, či pouhý plán. Dnešní stav zahrad je vzhledem k bývalé slávě tristní. Jižní zahrada zanikla zcela, plochy mezi budovami jsou pouze zatravněné; severně se rozkládá poměrně rozlehlý přírodně krajinářský park, otázkou zůstává, zda je původní, či založený později.

Poznámka: Poblíž kláštera roste pozoruhodný a málo pěstovaný *xCupressocyparis leylandii*, kříženec cypřišku nutkajského a cypřiše velkoplodého (*Chamaecyparis nootkatensis* a *Cupressus macrocarpa*).

Znojmo – bývalý klášter kapucínů u kostela sv. Jana Křtitele – byl založen v roce 1628, kostel byl vysvěcen v roce 1632. V roce 1799 byl klášter přeměněn na nemocnici pro raněné vojáky, azyl zde našli dominikáni. Ti byli z kláštera vyhnáni v roce 1950 a nastěhovala se tam armáda, později zde byla turistická ubytovna – o barokní kapucínské zahradě je možno se dočíst pouze to,

že existovala. Vzhledem k tomu, že pod klášterem jsou terasy obehnané zdí to není zase až tak překvapující sdělení. Žádné podrobnosti se nedají vyčíst ani z mapy Stabilního katastru. Zaměření kapucínů na skromnost nás opravňuje předpokládat, že zahrada plnila víceméně užitkovou funkci, a na terasách se pěstovala především réva vinná a ovocné stromy. V současné době byla zahrada otevřena veřejnosti, byly do ní umístěny různé atrakce pro děti, takže slouží jako dětské hřiště.

Premonstrátský klášter v Louce konec 17. stol.

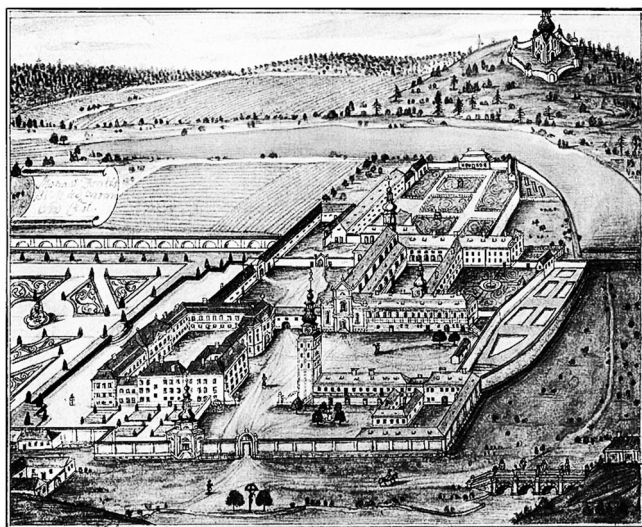
Kapucinský klášter ve Znojmě zač. 20. stol.

Žatec (LN) – bývalý kapucínský klášter s kostelem Korunování Panny Marie – byl založen roku 1675, stavěn od roku 1676, kostel vysvěcen roku 1683 a klášter o rok později. Ke zrušení za císaře Josefa II. nedošlo, takže zrušen byl až v roce 1950 – zahrada byla mnichy využívána především jako užitková, ale sloužila i k meditaci. Rajský dvůr měl úhlopříčnou kompozici. SV od konventu ležela velká pravidelně členěná zahrada obdélného tvaru s křížovým uspořádáním cest. V jejím středu byl kruhový objekt, zřejmě kašna, na jižním okraji nepravidelné jezírko; tato část zahrady měla zřejmě okrasný charakter. Západně od ní byl ovocný sad, menší, zřejmě zeleninová zahrada ležela jižně od kostela. Jižně od pravidelného parteru je na mapě Stablního katastru naznačena chmelnice. Zahrada o rozloze 0,85ha prošla v minulých letech rozsáhlou revitalizací; je rozdělena do několika částí. Nejrozlehlejší je historizující obdélníkový parter, situovaný východně od kláštera, členěný do pravidelných zatravněných segmentů s nízkými živými ploty na krajích, uprostřed najdeme kašna středověkých rytířů.

Kapucínská zahrada v Žatci r.2014 (VŠ)

Na parter navazuje podobný prostor, sousedící s letní prelaturou; do něj se vchází přes malou Růžovou zahradu s pergolou. Ze vstupní části se po schodišti se zděnou věží dostaneme do jižní, terasovité části zahrad, kde nalezneme bylinkovou zahradu se „zvonící studnou“ s fontánou, malou chmelnicí s vinicí, zahrádku s jezírkem a lekníny. V jejím západním cípu je dětské hřiště s různými atrakcemi a hracími prvky. Také zde nalezneme staré ovocné stromy, které zřejmě ještě pamatují klášterní časy (meruňky s pozoruhodně tvarovanými kmeny). Děti asi bude nejvíce zajímat malé hospodářství s domácími zvířaty (miniprasátka, voliéra s andulkami) a po zahradě se předvádějící pávi. Důstojný rozměr zahradě dodávají původní barokní i moderní sochy. Škoda, že nezbyly peníze také na opravu klášterních budov, ještěže je opraven alespoň kostel. Výběr dřevin žel připomíná původní klášterní výsadby pouze zčásti: *Juniperus x media 'Pfitzeriana Aurea'*, *J.scopulorum 'Skyrocket'*, *Taxus baccata*, *Thuja orientalis*, *Juglans regia*, *Prunus armeniaca*, *Berberis thunbergii 'Atropurpureum'*, *Buxus sempervirens*, *B.microphylla*, *Buddleia davidii 'Black Knite'*, *Ile de France'*, *Callicarpa x bodinieri*, *Hedera helix*, *Hypericum calycinum 'Hidcote'*, *Chaenomeles japonica*, *Parthenocissua tricuspidata*, *Potentilla fruticosa*, *Pyracantha coccinea*, *Rosa cv. /VŠ*

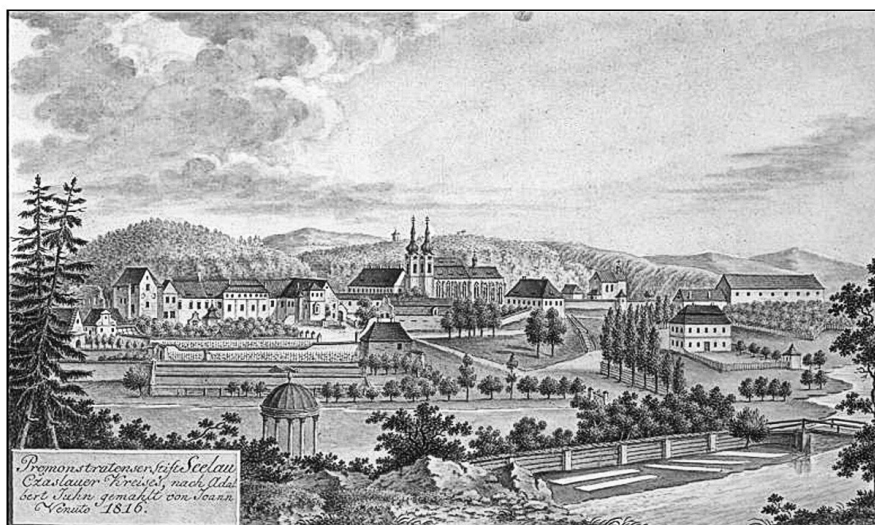
Klášter Žďár n.S. v 18. století

Žďár nad Sázavou (ZR) – původně cisterciácký klášter založený v roce 1251 (zvaný *Fons Beatae Mariae Virginis* – *Studnice blažené P. Marie*), v letech 1614-16 přebudován na renesanční zámek. Největší rozkvět zažil v letech 1706-38, kdy byl barokně přestavěn Janem Blažejem Santinim Aichlem; v r. 1784 zrušen Josefem II. – v době barokní přestavby kláštera byl vybudován i bohatý soubor zahrad. Vedle nejstarší zahrady, uzavřené v klášterní kvadratuře, byla zde barokní zahrada starého opatství, členěná do čtverců s dekorativním dezénem. U Letní prelatury za klášterem zdvihající se přímo nad rybníkem, vzniklo soukromé intimní giardinetto s bohatou broderií podobně jako v otevřené kvadratuře,

kteřé bylo obohaceno o velkou fontánu. V 1. polovině 18. století byla vybudována i barokní reprezentativní zahrada francouzského stylu s dekorativním členěním, bohatou broderií, fontánou, stříhanými jehlany a arkádovou zdí, lemovanou lipovými alejemi. Tyto okrasné zahrady byly obklopeny zahradami užitkovými sousedícími s rybníkem, mezi nimiž zaujme „vodní zahrada“ rybných sádek, napájených náhonem. V roce 1705 byly zahrady doplněny lipovým bosketem s kašnou uprostřed na nádvoří předklášteří. Během 19. století byla francouzská zahrada přeměněna v ovocný sad, a část zahrad za klášteřem a další uvolněné plochy přeměněny na přírodně krajinářský, nevelký park o rozloze 2,3 ha, 15 t.j. / 55 t.l.: *Chamaecyparis lawsoniana*, *Ch.pisifera* 'Plumosa', *Larix kaempferi*, *Picea pungens* 'Argentea', *Quercus robur* 'Atropurpurea', 'Fastigiata', *Aristolochia durior*, *Calycanthus floridus*, *Staphylea pinnata*, *Hydrangea arborescens* 'Grandiflora', *Prunus laurocerasus* *Schipkaensis*, 'Zabeliana', *Cotoneaster salicifolius*. /KH

Pozn.: V těsném sousedství klášteřa stojí barokní, tzv. **Dolní (barokní) hřbitov**, **barokní most se sochami světců** a na kopci za rybníkem **poutní kostel sv. Jana Nepomuckého** s ambity – vrcholné Santiniho dílo na seznamu UNESCO.

Želiv (PE) – původně konvent benediktinů s kostelem sv. Petra a Pavla; kanonie premonstrátů u kostela Narození P. Marie – klášter benediktinů vznikl krátce po roce 1144 pod latinským názvem *Siloe*, kdy se začaly stavět téměř současně dva kostely. Ale již roku 1149 byli benediktini vyhnáni a nahrazeni premonstráty. Románský konvent byl zřejmě dokončen před rokem 1184. V polovině 13. století klášter vyhořel a je možné, že obnova již proběhla gotickým slohu. Ale již v roce 1375 klášter vyhořel znovu. Po obnově byl klášter poničen za husitských válek, rekonstruován byl ve druhé polovině století. Další úpravy následovaly v době baroka – v areálu klášteřa najdeme tři zahradní objekty: rajskou zahradu, opatskou a konventní. Mimo vlastní

Klášteř v Želivi – J. Venuto 1816

objekt je pod svahem u opatské zahrady klášterní rybník s ostrůvkem – navazuje na něj menší volně řešený park. Na vedutě z poloviny 18. století vidíme opatskou zahradu jako barokní reprezentativní zahradu francouzského typu s pravidelným parterem a monumentální kašnou uprostřed. V konventní zahradě býval ovocný sad a pravidelně členěná užitková zelinářská část. Pravidelně členěná byla i Rajská zahrada. Na

fotografiích z první poloviny 20. století vidíme vzorně udržovanou opatskou zahradu s pravidelně dělenou plochou, kde se výrazně uplatnily záhony růží záhonových i stromkových, a také subtropické dřeviny v nádobách – například palmy. Dnes je rajská zahrada řešena jednoduše: zatravněná s křížovým vedením cest a kašnou uprostřed. V současné době je konventní zahrada osázena sbírkovými dřevinami jak jehličnatými, tak listnatými: *Chamaecyparis* sp., *Juniperus* sp. *Picea pungens* 'Glaucá', *Taxus baccata* cv., *Thuja occidentalis* cv., *Thuja plicata*; *Tilia cordata*. Před klášteřem a v okolí klášterního rybníka se rozprostírá menší volně řešený park, kde uvidíme mohutný dub letní zvaný Žižkův (*Quercus robur*) o obvodu 697 cm. Pokud se podaří realizovat návrh na revitalizaci klášterních zahrad, můžeme se těšit na reminiscenci všech částí barokních zahrad i vysypání zpevněných ploch dvora antukou.

Podlažice (CR) – zaniklý benediktinský klášter založený v roce 11., v roce 1159 povýšen na opatství. V letech 1207-1228 vznikl v Podlažicích (s největší pravděpodobností) proslulý *Codex gigas*. Z jeho prodeje sedleckému klášteru byla investována gotická přestavba kláštera s kostelem Panny Marie (v r. 1291 byl kodex vykoupěn opatem břevnovského kláštera Bavorem; v době husitských válek byl ukryt v Broumově a v r. 1594 jej nechal Rudolf II. převézt na Pražský hrad, odkud jej v roce 1648 ukradli Švédové). Historie kláštera neměla mít dlouhého trvání – v roce 1421 byl dobyt a vyplněn husity; mniši byli upáleni – areál kláštera se rozkládal na SZ od dnešního kostela sv. Markéty. Dle archeologického průzkumu byl původní chrám rozlehlou trojlodní bazilikou o půdorysu podstatně větším, než kostel současný; orientován byl stejně, se vstupem od JZ. Křídla klausury ležela JV od kostela, se kterým uzavíraly Rajský dvůr, do kterého z křížové chodby vybíhaly polygonální 5tiúhlé apsidy. Pod gotickými základy byly nalezeny zbytky románských staveb. Vzhledem k dávno ukončené historii je zbytečné se bavit o případných zahradách; jejich relikty byly překryty již dávno.

Pozn.: při popisu kláštera a jeho historie jsem vycházel z práce Miroslava Poštáře z Chrástu - Historie benediktinského kláštera s kostelem Panny Marie v Podlažicích (2009). Jsem mu vděčný za poskytnuté údaje. Nicméně se musím ohradit proti jeho některým formulacím a *výpadům vůči Mistru Janu Husovi*, kterého nazývá bludařem. Ani zinscenovanému procesu v Kostnici se mu žádné bludy dokázat nepodařilo. Navíc: *Již v roce 1999 řekl o Husovi Jan Pavel II., že lituje jeho kruté smrti a považuje jej za reformátora církve*. Přínos Husa pro církev deklarují i další současní představitelé Katolické církve nejen naši, ale i světové. Někteří mluví o potřebě rehabilitovat Husa. Podle mě nepotřebuje rehabilitovat Hus, ale církev, pokud to ovšem dokáže... Na rozdíl od ní nemá na svých rukou krev!!! Proč se tedy vracet ke středověkému pohledu církve na Husa??? Netrpěl snad dost???

II. V souvislosti s majitelem panství Zdeňka II. Kostky z Postupic, se autor zmiňuje o jeho členství v *sektě Českých bratří* (mluví o něm pochvalně). Nicméně: skupina mírumilovných následovníků učení Petra Chelčického se od začátku jmenovala *Jednota bratrská* (název *Čeští*, nebo také *Moravští bratři* byl zaveden až o několik století později v době jejich misie do Ameriky); bezkonfliktním přístupem k jinověrcům a příkladným životem svých členů si dávno zjedнала respekt nejen v Čechách, ale v celém světě. O přínosu skvělého překladu Písma svatého pod názvem Bible kralická*, a jejího podílu na zachování českého jazyka se snad není potřeba zmiňovat. Jednota bratrská je již dávno členem světové Rady církví, proč ji tedy nazývat hanlivým, a v jejím případě dávno neužívaným přízviskem *sekta*?* Jakkoli se o zničení všech exemplářů Bible kralické snažil jezuita Koniáš a mnozí další, nepodařilo se jim to. V 18. století se nakonec stala základem katolického překladu, takzvané Svatováclavské bible, na Slovensku a v Polsku sloužila tamním evangelíkům jako jediný dostupný a laikům srozumitelný překlad; v 60. letech 20. století byla vzorem pro jejich národní překlady Bible.

Závěr

Na konci dlouhého výčtu zachovaných (a v některých případech také žel zaniklých klášterů) bych chtěl napsat pár poznámek. Kláštery patří k významným památkám naší historie, a jejich zahrady nezanedbatelným dokladem vývoje zahradní tvorby. Přes složitý historický proces, jehož následkem bylo ničení a později rušení klášterů světskou mocí, velké množství objektů zůstalo zachováno zcela nebo alespoň částečně ve své původní podobě. Pokud jde o jejich zahrady, žádná si neuchovala historickou podobu, ale velkému množství z nich zůstal alespoň jejich původní areál. Některé byly rekonstruovány do důstojné podoby, na mnohé obnova teprve čeká. Tato studie si dala za úkol alespoň částečně seznámit zájemce z řad odborné i laické veřejnosti o stavu současném klášterních zahrad. Do jaké míry se jí to podařilo, nechť posoudí čtenáři sami.

Slovník nejužívanějších synonym:

Nyní používané

Dříve používané

<i>Abies procera</i>	<i>A.nobilis</i>
<i>Juniperus x media</i> 'Pfitzeriana', 'Pfitzeriana Aurea', 'Hetzii'..	<i>Juniperus chinensis</i> 'Pfitzeriana'...
<i>Larix kaempferii</i>	<i>L.leptolepis</i> , <i>L.japonica</i>
<i>Picea abies</i>	<i>P.excelsa</i>
<i>Picea glauca</i>	<i>P.alba</i>
<i>Picea mariana</i>	<i>P.nigra</i>
<i>Picea pungens</i> 'Glaucá'	<i>P.pungens</i> f. <i>argentea</i>
<i>Pinus banksiana</i>	<i>P.divaricata</i>
<i>Pinus rotundata</i>	<i>P.mugo</i> var. <i>rotundata</i> (borovice blatka)
<i>Pinus uncinata</i>	<i>P.mugo</i> var. <i>uncinata</i> (b. blatka zobanitá – pyrenejská)
<i>Pinus wallichiana</i>	<i>P.excelsa</i> , <i>P.griffithii</i>
<i>Pseudotsuga menziesii</i>	<i>Ps.douglasii</i> ; <i>Ps.taxifolia</i>
<i>Pseudotsuga glauca</i> *	<i>Ps.menziesii</i> var. <i>glauca</i>
<i>Platycladus orientalis</i> **	<i>Thuja orientalis</i>
<i>Thuja plicata</i>	<i>Thuja gigantea</i>

* Tento název užívám, přestože není zaveden v obecné praxi (viz názvoslovné poznámky)

** V současnosti je ve stadiu zavádění, sám jej nepoužívám

<i>Aesculus flava</i>	<i>Ae.octandra</i>
<i>Ailanthus altissima</i>	<i>A.glandulosa</i>
<i>Betula verrucosa</i>	<i>B.pendula</i> , <i>B.alba</i>
<i>Crataegus laevigata</i>	<i>Cr.oxyacantha</i>
<i>Duschekia alnobetula</i>	<i>Alnus viridis</i>
<i>Fagus sylvatica</i> 'Dawycck'	<i>F.sylvatica</i> . 'Fastigiata' F.s. forma <i>fastigiata</i>
<i>Fagus sylvatica</i> 'Dawycck Purple'	<i>F.sylvatica</i> . 'Fastigiata Atropurpurea'
<i>Fagus sylvatica</i> 'Purpurea Latifolia'	<i>F.s.</i> 'Atropunicea', <i>F.s.</i> forma <i>atropurpurea</i> (f. <i>purpurea</i>)
<i>Chaenomeles speciosa</i>	<i>Ch.lagenaria</i>
<i>Magnolia hypoleuca</i>	<i>M.obovata</i>
<i>Platanus x hispanica</i>	<i>Pl. x acerifolia</i>
<i>Prunus laurocerasus</i> **	<i>Laurocerasus officinalis</i>
<i>Quercus frainetto</i>	<i>Q.conferta</i>
<i>Quercus rubra</i>	<i>Q.borealis</i>
<i>Rhamnus frangula</i>	<i>Frangula alnifolia</i>
<i>Rhododendron luteum</i>	<i>Rh.flavum</i>
<i>Rhodotypus scandens</i>	<i>Rhodotypus kerrioides</i>
<i>Spiraea japonica</i>	<i>Sp.bumalda</i>
<i>Tilia platyphyllos</i>	<i>T.platyphylla</i>
<i>Ulmus glabra</i>	<i>U.montana</i> , <i>U.scabra</i>
<i>Ulmus minor</i>	<i>U.carpinifolia</i>
<i>Ulmus laevis</i>	<i>U.effusa</i>

** Slučování různých rodů pod jednu střechu rodu *Prunus*, jakož i jeho následná destrukce se běžnému uživateli jeví způsobem poněkud nešťastným

Latinsko – český slovník:*(pomůcka pro ty, kteří se latině neučili, nebo už názvy stačili zapomenout)*

Acer – javor	Kalmia – Mamota	Abies - jedle
Aesculus – jírovec (kaštan koňský)	Kerria – zákula	Araucaria - blahočet
Alnus – olše	Laburnum – štedřenec	Calocedrus - pazerav
Amelanchier - muchovník	Ledum – rojovník	Cephalotaxus - hlavotis
Andromeda – kyhanka	Ligustrum – ptačí zob	Chamaecyparis - cypřišek
Arctostaphylos – medvědice	Liquidambar – ambroň	Cryptomeria - kryptomerie
Aristolochia – podražec	Liriodendron – liliovník	Cunninghamia - ostrolistec
Berberis – dřšťál	Loiseleuria – skalenka	Ephedra - chvojník
Buddleia – komule	Magnolia – šácholan	Ginkgo - jinan
Buxus – zimostřáz	Morus – moruše	Juniperus - jalovec
Callicarpa – krásnoplodka	Myrica – voskovník	Larix - modřín
Calluna – vřes	Nothofagus – pabuk	Picea – smrk
Calycanthus – sazaník	Osmanthus – vonokvětká	Pinus - borovice
Campsis – křivouš	Paeonia – Pivoňka	Pseudolarix - pamodřín
Caragana – čimšiňník	Paliurus – Trnovec	Pseudotsuga - douglaska
Carpinus – habr	Phellodendron – korkovník	Sciadopitys - pajehličník
Carya – hikora	Philadelphus – pustoryl	Sequoia – sekvoja
Caryopteris – ořechoplodec	Photinia – blýskalka	Sequoiadendron - sekvojovec
Celastrus – zimokeř	Polygala – zimostřázek	Taxodium - tisovec
Celtis – břestovec	Poncirus - citronečník	Taxus - tis
Cephalanthus – hlavouš	Populus – topol	Thuja – zerav, túje
Cercidiphyllum – zmarličník	Potentilla – třezalka	Thujopsis - zeravinec
Cercis – zmarlika	Prunus-slivoň, mandloň, bobkovišeň, třešeň	Torreya - torreja
Chaenomeles – kdoulovec	Pterostyrax – sturačovník	Tsuga – tsuga (někdy se užívá
Chamaedaphne – lýkoveček	Pyracantha – hlohyně	nesprávného českého názvu
Chimonanthus – zimnokvět	Pyrus – hrušeň	jedlovec - - ten ale náleží rodu
Chionanthus – bělas	Quercus – dub	Keteleeria)
Cladrastis – křehovětvec	Rhamnus – kručinka, řešetlák	
Clerodendrum – blahokeř	Rhododendron – pěnišník, azalka	
Clethra – jochovec	Rhodotypus - růžovec	
Cornus – dřín, svída	Rhus - škumpa	
Corylopsis – lískoveček	Ribes – meruzalka, rybíz, angrešt	
Corylus – líska	Robinia - akát	
Cotinus – ruť	Rosa - růže	
Cotoneaster – skalník	Rubus - ostružiník	
Crataegus – hloh	Salix - vrba	
Cytisus – čilimník, janovec	Sambucus – bez	
Daboetia – dabécie	Sassafras – kašťa	
Daphne – lýkovec	Schizandra - klanopraška	
Deutzia – trojpuk	Schizophragma - klanostěnka	
Eleagnus – hlošina (česká oliva)	Securinea - tvrdodřev	
Empetrum – šícha	Sorbus - jeřáb	
Erica – vřesovec	Spiraea - tavolník	
Euonymus – brslen	Stachyurus - ocasnatec	
Exochorda – hroznovec	Staphyllea - klokoč	
Fagus – buk	Styrax - sturač	
Forsythia – zlatice	Symphoricarpos - pámelník	
Fraxinus – jasan	Syringa - šerík	
Gaultheria – libavka	Tilia - lípa	
Genista – kručinka	Ulex - hlodáš	
Hamamelis – vilín	Ulmus - jilm	
Hedera – břečťan	Vaccinium - brusnice	
Hibiscus – ibišek	Viburnum - kalina	
Holodiscus – celotečník	Vinca - barvínek	
Hydrangea – hortenzie	Xanthoceras - žltoroh	
Hypericum – třezalka	Zanthoxylum - žltodřev	
Ilex – cesmína	Ziziphus - cicinek	

pozn.: Dřeviny, které v tomto seznamu chybí, buď český název nemají, nebo se nepoužívá.

Literatura o kláštorech a jejich zahradách

Baševá Olga:	Pražské zahrady	Praha 1991
Pacáková-Hošťálková Božena a kolektiv:	Pražské zahrady a parky	SPZaKT
Pacáková-Hošťálková B., Petrů J., Riedl D., Svoboda A.M.:	Zahrady a parky Čech, Moravy a Slezska	1999
Pavlátová Marie, Marek Ehrlich a kolektiv:	Zahrady a parky Jižních Čech	SPZaKT
Vlček P., Sommer P., Foltýn D. :	Encyklopedie českých klášterů	Libri, Praha 2002
Foltýn, D.:	Encyklopedie moravských a slezských klášterů	Libri

Odkazy na internet

Jednotlivé klášterní zahrady – odkazy jsou řazeny abecedně dle lokalit:

Bechyně – BOTANY.cz Naše zahrady a parky / Bechyně, klášterní zahrada
 Břevnov - Rehabilitace klášterní zahrady – (historie a současný stav zahrad)
 Červený Újezd-Hájek – Vladimír Příbyl: Jako jabloň mezi lesními stromy (Pohled do dějin františkánského kláštera v Hájku) Patria 2010
 Česká Lípa ze starých pohlednic – klášter (historie kláštera a zahrad + fotografie)
 Česká Lípa - Klášter obutých augustiniánů v České Lípě (fotografie a veduty)
 Doksany – Ing. Tereza Hrubá: Evidence dřevin parku u kláštera v Doksanech VÚKOZ /říjen 2012
 Doksany - Podripsko.cz – najet na položku Průvodce – on line a dále Klášter a zámek Doksany
 Hostinné – sommer architekt.cz/publikace/hostinné (historie kláštera)
 Cheb – Střípky z bavorsko - českého pomezí. Klášterní zahrada v Chebu
 Chotěšov - Klášterní zahrada o.s. -
 Chotěšov - Památky a občanská vybavenost – Klášter premonstrátů v Chotěšově (historie a popis kláštera a zahrady, mapa
 Klášter Hradiště – viz PL
 Kostelní Vydří – Projekty M&P Architekti →Projekty →Parky →Kostelní Vydří
 Litomyšl – Archiweb.cz – Klášterní zahrady v Litomyšli; BOTANY.cz Naše zahrady a parky Litomyšl, z.zahrada
 Mnichovo Hradiště – viz PL
 Olomouc - Klášterní Hradisko otevře unikátní barokní zahradu – (zpráva o rekonstrukci zahrady)
 Opava – Milan Kubačka: Významné zahrady Opavska
 Osek – diplomová práce Marcela Čapková: Klášterní zahrada v Oseku
 Pohled - Klášter cisterciáků Údolí Panny Marie s kostelem – (historie a popis kláštera, fotografie)
 Praha, Klášter františkánů – BOTANY.cz Naše zahrady a parky / Praha, františkánská zahrada
 Rajhrad – Vývoj areálu rajhradského kláštera v čase (plány)
 Rumburk – Zahrada kapucinského kláštera v Rumburku, neboli park Rumburské vzpoury
 Sázava – BOTANY.cz Naše zahrady a parky / Zahrady sázavského kláštera
 Slaný – P. R. Beneš, V. Přikryl.: Františkánský klášter ve Slaném
 Slaný – Ivo Hornak: Piaristé ve Slaném
 Slaný – Ivo Hornak: Tři slánská barokní zastavení
 Šternberk – Dějiny augustiniánské kanonie ve Šternberku
 Teplá - PřírodaKarlovarska.cz – Klášter Teplá (historie kláštera a zahrad)
 Teplá – Historie města → Klášterní park
 Tišnov - Předklášteří – město Tišnov
 Velehrad - Historie a obnova klášterních zahrad na Velehradě
 Votice – Občanské sdružení Památky pro život: Stavebně-histor. průzkum františkánského kláštera ve Voticích
 Žatec – chrám
 Žďár nad Sázavou – BOTANY.cz Naše zahrady a parky / Žďár nad Sázavou – klášter a Zelená hora
 Želiv – Revitalizace klášterních zahrad
 OM Otte Miroslav: Klášterní zahrada / Klášter Broumov (stránky)
 PL Peroutková Lucie: Krajinářská analýza Mnichovohradištska a návrh obnovy BP Lednice 2015
 Všeobecné: Víkend otevřených zahrad
 stromypodkontrolou.cz – na tomto odkaze lze najít dendrologické složení velkého množství parků v různých městech ČR. Výsledky jejich bádání je ale nutné brát s rezervou - z vlastní zkušenosti vím, jakým způsobem se „vypořádali“ s dendrologickým bohatstvím Děčína (lépe řečeno zametli). Přesto, při nedostatku jiných informací, jsem jejich údaje použil, byť se skřípěním zubů a četnými korekcemi. Portál provozuje firma SAFE TREES, s.r.o. z Brna.

Vysvětlivky k dendrologickému složení zahrad
(zkratky na konci seznamů dřevin u jednotlivých parků)

HT	Hrubá Tereza:	Park a zahrady kláštera v Doksanech in: ZPK* 2013/4
KH	Karel Hieke :	Zámecké parky a jejich dřeviny (České a Moravské)
KM	Kubačka Milan a kol.:	Významné parky Opavska
PZP	Pacáková-Hošťálková B. a kolektiv:	Pražské zahrady a parky
ZPJC	Pavlátová M., Ehrlich M.a kolektiv:	Zahrady a parky Jižních Čech
SPK	Stromy pod kontrolou	
VŠ	Václav Šafr:	Vlastní dendrologické průzkumy (zatím nepublikovány)
*	ZPK - časopis Zahrada, park krajina	

V Děčíně 15.3.2017

Václav Šafr
Školní 1463/28
405 02 Děčín VI

tel: 728 625 6247
e-mail: safrvaclav@seznam.cz